

НИВА

ЧАСОПИС ПРИСВЯЧЕНИЙ ЦЕРКОВНИМ І СУСПІЛЬНИМ СПРАВАМ

Виходить раз у місяць в 2¹/₂ арк.
в проповідничим додатком
в 1 арк. до кожного числа

Передплата виносить 16 зл
річно, для заграниці 2 до-
ляри річно

Адреса Редакції і Адміністрації: Львів, ул. Корняків 1.

о. Онуфрій Гайовський

Громадянська праця священика

(Реферат виголошений на зїзді духовенства зборівського повіту)

Моглоб видаватися, що тема сього реферату не підходить під програму нинішніх зборів, де перш усього мають бути порушені питання про станову організацію духовенства. Та на мою гадку одною з ознак сили якоїсь організації є повага чи там сила одиниць, що творять дану організацію. А що сила одиниць зависима від ширини круга їхньої діяльності, то очевидна річ, що в інтересі сили організації лежить можливо якнайширший круг ділання її членів. І саме тому, що громадянська праця душпастиря, як не можна краще, поширює той круг ділання, хочу тій стороні праці священика посвятити декілька заміток.

Божественний Спаситель, ушаслививши своїм приходом землю, спрямував свою працю на оснований Божого царства на землі: „Шукайте передовсім Божого царства і його правди і все доложиться вам“ (Мат. 6.33). І тому приказує Він своїм апостолам, щоб перш за все звернули свою працю на рятування людських душ. „Бо що pomoже чоловікови, коли весь світ здобуде, а свою душу занепастить?“ (Мат. 16.26). Та при тім усім сам Спаситель не забуває про дочасні потреби своїх вибраних, про що найкраще свідчить Його милосердя над людськими злиднями, милосердя, стверджене чудами, як переміна води на вино, уздоровлення хорих, накармливання голодних. Такого теж акту

допомоги домагається Він від своїх апостолів. Відоміж Його слова, якими звернувся Він до апостолів перед помноженням хліба: „Дайте ви їм їсти“ (Мат. 14,12). Що більше: За невивчення тих учинків грозить Ісус осудом на страшному суді, бо „я був голодний, а ви не дали мені їсти, я був нагий... і т. д.“ (Мат. 25,43).

Руководячись тим приказом, апостоли тай перші християни час поза богослуженням і проповіддю посвячували вчинкам милосердя. А се в нинішній номенклатурі була їхня „громадянська праця“. Та й перші монастирі поза чисто контемплативними цілями находять час на оснóвування шкіл на науку хліборобства й ремесла. Се ніщо иншого, як громадянська праця духовенства тих часів. Алеж се і причина високого поважання й великого значіння й поваги духовного стану.

Отже коли вимога громадянської праці духовенства обоснована домаганням Христа й християнської традиції, то заміт, що мовляв—священик—має берегти престола й амвона, буде щонайменше неоправданим, якщо не випадає вжити досаднішого терміну.

В якому напрямі мається розвинути та громадянська робота священика? Відповідь одна: В такому, з якого виростають всі дочасні потреби вірних, оскільки вони чесні, а поміч священика не порушує достоїнства й поваги його стану.

Само собою розуміється, що перша потреба, се освіта вірного. Тут не місце говорити про значіння здорової освіти, як могучого середника на дорозі до спасення людських душ. Я тільки пригадаю одну обставину, на яку хіба кождий душпастир мусів звернути свою увагу. Се різниця між успіхами духовної праці над тими, що ходили до школи, й тими, що школи не бачили. Се буде досить, щоб засвідчити, скільки хісна може придбати робота священика в читальні. Чиж не буде се сумним свідоцтвом душпастирської, отже й громадської праці, священика, коли життя читальні в його парохії проявляється тільки одними річними зборами або рідкими сходами, присвяченими пустим бесідам старших, чи може гулятиці молодших? А хоч праця в читальні одна з найлекших, то признаюсь, що треба великої відваги, щоб спокуситися на статистику тої роботи, що її священики там вкладають. Тих, що відтягаються від тої праці, можнаб поділити на такі категорії: 1. старші віком, 2. ті, що неначе бояться заглянути до читальні (є такий рід неспілости), або мають добру волю, та не знають чи не вміють до людей чи до роботи підступити, 3. байдужі і 4. нерадиві. А всі вони не можуть знайти оправдання тому, що праця в читальні не вимагає ані надзвичайних спосібностей, ані зусиль. Хай тільки

священик що неділі або що другу неділю загляне до читальні і прочитає або пояснить часопис. Треба часом прочитати і котрусь з ворожого табору, бо якщо священик не чуває за собою такої сили, щоби тих газет до читальні не допустити, то треба завдати собі труда опрокинути їхні погляди чи напасти. Само собою розуміється, що чимбільше буде такту, тимбільший успіх запевнений. І тим робом хоч може й поволі, але постійно, буде промоцувати священик дорогу здоровій пресі. Другий спосіб праці се голосне читання книжок. Знаю з власного досвіду, як селяни радо слухають лекцій з нашої бувальщини. І коли мається щось такого читати, то просто не дають спокою, щоб скорше кинути часопис, а взятись за книжку. Домівка заповнюється вщерть цікавими. По поважній лектурі добре буде завсіди прочитати щось лекшого або веселого (Руданський, Маковей, Лепкий). Отже праця ні понад сили, ні понад наймірніші спосібности. З часом можна, якщо не булоб більше інтелігентних сил в місцевості, виховати доброго лектора зпоміж селян. Але вибір лектури повинен спочивати в руках священика і його присутність в читальні конечна. Перед, чи по лектурі треба якусь хвилину посвятити випозичуванню книжок. Технічний бік сеї роботи належить до бібліотекаря, але за священиком всетаки лишається обовязок прихвалити чи поручити книжку. Він найкрасше знає умовий рівень позичаючих, він теж може найкрасше прочути майбутній хосен з прочитаного.

В читальнях гуртується крім старших і молодь. А хиба не треба згадувати про те, на якій дорозі загально тепер молодь. Не конче весело з тою справою. Справді душпастир може на неї мати вплив в Марійських Тов-ах молоді, але часом годі всіх туди стягнути, тому найбільша виходить конечність заопікуватися нею в читальні, а там з часом і дати почин до основання рухових товариств, як „Луг“ або й пласт. І се все належить до того рода праці в читальні, від якої ніхто з нас не повинен би виправдуватися.

Ідуть тепер дальші прояви читальняного життя. Се хор і аматорський кружок. Се вже такі речі, які домагаються дещо спеціального знання. Важко домагатися від кожного, щоб він став диригентом, чи режисером. Але й тут слід бути священикови тим добрим духом, що піклується шляхотними проявами, дає почин, начеркує здоровий напрям. Треба заглянути нераз на пробу. В той спосіб збережеться молодь від звихнення, а родичам відбереться недовіря чи упередження до гарних починів їхніх дітей.

Другим місцем на селі, де повинна проявлятися громадянська праця священика, се кооператива. Говорити нині про значіння кооперації — злишня річ. Я бажаю тільки де-

що заспокоїти тих, що шукають дуже щиро... оправдання своєї неprisутности там, де кільчиться, сходить і росте будуча сила нашого народу. І знов пригадую Христові слова: „Дайте ви їм їсти!“ І знов приведу на пам'ять перші християнські віки: спільне, під оком апостолів, чи єпископів завідування величезними майнами для добра загалу. Та впрочім не треба заходити пам'яттю аж у таку далеку давнину. На наших очах ростуть живі приміри імпозантних успіхів, на жаль ще не серед нас, священничої праці: о. Вячеслав Блізінський, ставши парохом, запевнив своїх парохіян, що він бажає не лиш прихилити їм „pieba“, але й подати chleba“, і за 25 літ своєї праці блискучо перевів своє бажання в діло, оснувавши 17 гуманітарних і господарських інституцій на запушеній колись парохії.

Праця в кооперативі безмловно тяжша, ніж у читальні. Та се ще не причина до перестрахи. Хто необізнаний з книговодством, для сього дрібка доброї волі і охоти вистарчить, щоб у сусідного священника з нею ознакомитись. Але ся жертва, куплена тільки коштом кількох годин часу, конечно навіть тоді, коли священник не має, чи не може належати до управи. Хай він обмежиться до нагляду, до помочі, то все-таки без підготовлення до такої роботи приступити не сміє. А коли вже хто думає, що він до „крамарства“ ніяк не підходить, то ніщо його не оправдує, щоб цілком заложити руки, бо остається ще ідейне освідомлення парохіян про значіння кооперації, як могутнього середника до скоординовання народніх сил для двигнення його з вікового занепаду. А вже ніяк не можна простити таких аномалій, щоб священнича родина заоосмтрювалася в товарі поза кооперативою.

Більше розводитися над сею справою не дозволяє мені обмежений час. Впрочім дуже гарно говорить про се о. Чорнега в 7—8 ч. „Ниви“ з 1926. р. Я тільки при сій нагоді зверну свою заввагу на одну обставину. В багатьох селах всю народню працю параліжує брак власного дому, де помістилась би читальня і інші народні інституції. І саме отсе лихо повинно нас спонукати до форсування кооперативів, бо тільки при їхній помочі зможемо якнайшвидше вирівняти се занедбання.

Дальшою нивою, де праця йде й домагається священничих рук — се всі наші краєві просвітно-гуманітарні інституції, як Рідна Школа, У.К.Т.-во, О.Н.І і пр. і пр. Тут вже праця найлекша, бо нераз обмежується тільки до забезпечення успіху збірок. І в сій справі каже досвід, що збірка все поведеться, коли священник нею займеться сам у церкві або теплим словом до неї заохотить. А сю працю полекшив наш Митроп. Ординаріят, видаючи відповідне розпорядження.

Хоч побоююся, щоб не стрінув мене закид, мовляв за великі домагання вкладаю на наші плечі, то всежтаки позволю собі вказати на ще один напрям нашої праці. Се допомога найбіднішим і потерпівшим нещастя. Се щось в роді асекурації. Про отсю справу вже були й дописи в наших часописах. Впрочім се поле до „попису“ в брацтвах, особливо в брацтві св. Івана Милостивого.

Щойно коли священик охопить своєю працею увесь народний рух у селі, може він виступити — і то з певним успіхом — на політичній арені, щоб викинути з рук всяких непокликаних опікунів їхнє оружжя. Говорю се, слідкуючи за тими засобами, якими стараються нас не лиш занулювати, але ще й оплюгавити названі „опікуни“. Сей рух не новий. Його початки датуються від донкіхотської „полофобії“ батьків Кирилів. Та поки той рух був звернений лиш проти нас, як пастирів, ми могли дозволити собі на такий „буржуазний предразсудок“, як іронічна усмішка. Не те вже нині. У всяких „галицьких і волинських кропилах“ не вдовольняються вже напастю на пастирів, але хочуть їхньому стадові відібрати духовний корм — його віру. Там уже піднімається каїновий кулак проти неба. І тут годі мовчати. Але коли душпастир своєю байдужністю загородить собі приступ до стада, то треба буде сумніватись, чи те стадо дослухається до його голосу в такий метушні, яку счинили от хочби тепер підчас соймових виборів заплачені для нього „опікуни“.

А при всій нашій громадянській праці, особливож політичній, одного не сміємо спустити з ока. Ми не лиш проповідники Христової любови, але й провідники в переміні своєї проповіді в діло. Дух Христової любови мусить ов'яяти і громадянську працю священика. Инакше — ми „кимвал звенящий“. А сей епітет не був би таким болючим, колиб ми заробили його тільки у св. Апостола. Лихо в сьому, що ним нераз орудує хто инший.

При зазиві на нинішні збори остерігається на вступі, щоб ми не дозволили на творення історії без нас. А я скажу: історія українського народу не творилась без його духовенства і тепер без нього вона не обійдеться. Та в сьому місці я дозволю собі навести висказ римського історика і історіософа Тацита, що історія — се суддя, який вимірює справедливість. А коли з тої точки погляду підійдемо до справи, то мусимо без застережень і обиняків признати ось що: Станова організація духовенства, хочби вона була найсильнішою, не примусить історії до прихильної згадки про неї, якщо вона, як сильне звено, не скується з ланцюхом всіх тих факторів, що складаються на життя нації. Іншими словами: Якщо станова організація українського духовенства не вло-

жити на своїх членів обов'язку дбати про будову всіх цінностей, які творять націю, кажу ще раз, націю (бо 40 мільйонний нарід, се ще не синонім нації), то даремний весь наш труд. Значиться: Організуймося, але так, щоб при помочі тої організації змусити кожного члена до посвяти якоїсь частини праці для добра народу, з котрого ми вийшли і котрого кістю і солею ми є.

Бо колиб між членами тої організації були й такі, які не то, що глухі на всякі народні болі, але живуть серед нього мовби на пустині, то хай мені Всч. ОО. дарують: над такою організацією історія перейде до дневного порядку. Може бути ще гірше: Коли ми не приложимо тепер рук до праці, то історія за спричинену нами „мерзость запустіння“ готова переїхатись по нас зубатим колесом при стогоні та риданню творця „Кавказу“:

„По закону апостола
Ви любите брата?...“

Се страшна, а може й болюча пересторога. І душа здригається на саму згадку того прокляття. І неначе виджу діявольською усмішкою викривлені уста нашого противника, який думає, що вже недалека хвиля, коли прийдеться тими словами припечатати наш упадок. Та його радість передчасна.

Послідні літа, се роки різних кріз. Ми їх переживаємо, а деякі вже й пережили. Нині хіба вже нема між нами нікого, щоб по всяких воєнних переходах настільки не прийшов до пам'яті, що душпастирська праця над вірними станеться тоді успішною, коли вона піде рівнобіжно з громадянською працею.

Як є, так є, то треба признати, що наше духовенство нераз вже виводило свій нарід на чисту воду, на прямий шлях, на ясні зорі його майбутнього. Воно й тепер не дозволить відібрати собі з рук плуга над обрібкою народньої ниви.

о. Маріян Р. Цурковський

Духовенство і культ наших поляглих борців

„Mein Volk vergisst die grossen Toten nicht“.

В останніх часах підносяться в нашій щоденній пресі щораз частійше голоси в справі могил-гробів поляглих наших героїв з часів світової й нашої визвольної війни. Що дотепер зроблено, се рішучо замало. Ще дехто з нас, душпасти-

рів, відправить в Зелені Свята соборний акафіст, зібрану ленту пішле на цілі Українського Краєвого Товариства Опіки над інвалідами у Львові, і думає, що вже все зробив, вимовляючися, що нарід не розуміє справи як слід, чи нарікає, зрештою слушно, на всякі і так зачасні збірки. Але нині не той час, що був давнійше;—нмні замало душпастиреви сказати біблійними словами: „Рекох і спасох душу мою“, нині належало би сказати: „Господи даждь ми душу сію“.

І в тому випадку слід би так поступати, щоби ми, душпастирі, виховали і провадили наших людей так, щоби для них память тих, що віддали найбільший скарб, який мали (бо своє життя) за своїх братів, була свята не тільки для тих, що їх знали, але і для грядучих далеких поколінь.

Інші народи инакше на отсю справу задивляються. Як бачимо з опису д-ра Курівця¹⁾, Німці ставлять навіть на гробах своїх колишніх ворогів, на гробах Москалів, пам'ятники з написами: „Auch sie starben für ihr Vaterland“. А вже про пошановання своїх таки жовнірів, то й не казати. Чехи приїзять до Галичини зі своїми поетами, державними мужами, щоби відвідати могили чеських борців, поляглих в р. 1917 під Зборовом, цілий чеський нарід бере у тому святі участь, в той день курсують спеціальні поїзди з Чехії до Галичини. Німці мають точну евіденцію усіх гробів своїх жовнірів; у всіх краях, де тільки не стала нога узброєного німецького жовніра, вони ставлять „Wehrman-iv“, мавзолеї, вмуrowують пам'яткові таблиці в честь поляглих; алеж бо Німцям присвічує девіза—клич, який кинув славний Німець Евген Штанген своєму народови: „Mein Volk, vergiss die grossen Toten nicht“—і не забувають про своїх великих покійників. Поляки також ставлять пам'ятники в честь своїх борців, перевозять до Кракова чи Варшави тлінні останки незнакогого жовніра і в особі того „Nieznaneго żołnierza“ віддають честь усім поляглим своїм братам. У наших таки Карпатах перед залізничним тунелем в Синевідську здвинули кам'яний пам'ятник-обеліск, огородили залізною огорожею, саму могилу обсадили квітами, а на пам'ятнику помістили напис: „Cześć ci, nieznany żołnierzu“. Кожному сей пам'ятник в очи впав!

У нас під сим оглядом мало що зроблено й мало робиться. У день Зелених Свят, котрі по війни виробили собі—що так скажу—„марку“ свята в честь поляглих, по містах, як Львів, як Перемишль, піде в той день процесіональний похід на цминтар, а по селах поза відправою соборного акафісту в той день не робиться майже нічого. Є випадки, що декуди здвигнено пам'ятники, але се випадки майже спорадичні.

1) Др. Куровець: З моєї подорожі до Італії (фейлетон Діла м. р.).

І пам'ять тих, що погинули, поволі затрачується, тих „безрідних Іванів“, що про них каже поет:¹⁾

„Іване без роду, Іване без долі,
„Куди не ходив ти, чого не видав!
„У спеку і стужу, у лісі і в полі
„Ти гинув, а славу сусід добрий взяв...
„На сербських зарінках клалась твоя сила,
„На волинській млаці твій гріб вже присів,
„І серед Поділля сірів могила,
„Де впало від кулі двох рідних братів.
„Подільські берези й покутські тополі
„Шумлять все по тобі, що марно ти впав—
„Іване без роду, Іване без долі,
„Ти гинув, а славу сусід добрий взяв.
„Твій батько на гилі повис в літню днину,
„Ти гинув инакше: Für Kaiser und Land;
„Та всім вам однаку дали домовину
„І печаттю вам слова: „Name unbekannt!“

Приміром у моєму селі (Д. м.) не подобався напис на хресті в честь поляглих— „Герої“, і один з поважніших господарів казав, що не треба було писати „Герої“, бо ті жовнірі—мовляв—добровільно не пішли, вони мусіли іти, як що мусіли іти, то не були „Герої“. Так кажуть вже нині, а що скажуть їх внуки!? А так не повинно бути; після моєї думки, передовсім по селах повинні стати пам'ятники в честь поляглих наших жовнірів, в честь тих, що вмирали зі словами:²⁾

„Я ранений в бою. І вмираю за вас,
Не шкода, що так вчасно вмираю—
Вам привіт! перед смертю бажаю в сей час
Лиш відродження Рідного Краю “

По селах повинні густо стати пам'ятники тому, що ніхто не заперечить, що із сіл, а не з міст, головню рекретувалося наше військо; по селах пам'ятники мають більше значіння виховуюче; по містах також повинні бути пам'ятники, але по містах такі пам'ятники мають більше значіння маніфестаційне.

А увічнення—що так скажу—пам'яті сих наших героїв—се задача передовсім нас, душпастирів. На величаві пам'ятники, мовзолеї нас не стати. Зробім те, що можемо, а зробім чим скорше, щоби не стягнути на себе докору нерадивости і нелюбови того, що своє, що рідне.

При кожній церкві повинен стати високий дубовий хрест—як можливо, то камянний—в честь поляглих з відповідним написом, котрого зміст може бути ріжний, відповідно до місцевих обставин. Того хреста не належалоби уміщува-

¹⁾ Ст. Чарнецький: Кривавого року—Календар на 1917. р. стор. 121.

²⁾ Танкрет: Лебедина піснь вояка. Календар Кривавого Року 1917 р. стор. 181.

ти на іншому місці в селі чи місті, пр. коло читальні, чи Народнього Дому чи на громадським майдані, але тільки коло церкви. А се задля кількох причин. Наша церква кілька разів до року, коли творить пам'ять померших, молиться: „за здѣ лежащих, здѣ вписаних“ — аж потім щойно на 3-ому місці — за всіх „православних християн“; се, думаю, треба так розуміти, що молиться за тих, котрі коло даної церкви спочивають, як далше за тих, що їх імена вписані в метрикальних книгах даної церкви.¹⁾ Поляглі герої є вписані при кожній церкві, а хрест, на їхню пам'ять здвигнений, повинен бути коло тої церкви, до котрої вони по книгам метрикальним приналежать, для котрої вони: „здѣ вписані“. Вони—що так скажу—власність і гордість кожної церкви. Громада, якщо може, нехай і собі пам'ятник в честь героїв вдвигне на іншому місці; в останніх часах створене „Товариство Охорони воєнних Могил“ дістало затвердження своїх статутів через компетентні чинники і може народови піддати таку ініціативу, а священник повинен і в сьому випадку також співділати.

Багато вдів і сиріт по поляглих не знає, де їх мужі, батьки чи сини спочивають; яка се відрада, коли чоловік на гробі свого близького помолитись і виплакаться може. А якщо такий хрест в пам'ять наших борців стоятиме під церквою, то кілька разів сирота до церкви прийде, мусить переходити попри хрест, а тоді може помолитись під тим хрестом за свого батька, чи мужа чи сина, чогоби не зробила, якщоб хрест був серед села, чи при дорозі, перед читальнею, чи деінде.

Хрест, поставлений коло церкви на освяченому місці, є—що так скажу—недоторкаемый; а різні часи ми переживали і ще—хто зна—що пережити можемо. Але здається, що рука ніякого варвара не знищилаби хреста коло церкви. Що може статись з пам'ятниками, не коло церкви здвигненими, маємо найкрасший доказ ва селі Острові.¹⁾

Коло хреста можнаби зладити могилу, засадити чотири липи, чи дуби; одну може засадити найстарший віком дідусь, другу газдині, третю дитина, а четверту воєний інвалід, якщо такий де є. Крім того можна виписати на аркуші паперу імена і назвища всіх поляглих з данної громади, вложити так записаний (можна помістити крім того і різні „memorabilia“ даної громади) папір у фляшку і закопати під хрестом; по довгих літах в чії руки воно попадеться, певно не буде відкинене, але радо прочитане і бережене. Се все можна зробити при посвяченню хреста.

¹⁾ Історично се неправдиве, бо метрики не велися завсідні, однак нині можна сі слова Церкви так розуміти. Ред.

У самій церкві найкрасше булоби помістити мармурову пропам'ятну плиту в стіні, але се річ дорога; впрочім не знаю, чи добре виглядалаби мармурова плита на дерев'яній стіні церкви — таку саму службу зробить текстуровий чи картоновий папір за склом убраний (оправлений в рами). — На тім папері можна виписати поіменно всіх поляглих з зазначенням: коли і де кождий із них поляг, оскільки такі дані можливо зібрати.

І хрест і пам'яткова таблиця не дорогі. Майже в кожній громаді є ліс, і громада може на таку ціль пожертвувати одного дуба із свого ліса; якщо громада не має ліса, то може жертвувати ерекція, а як ні громада, ні ерекція ліса не посідає, то церква може дати на се гроші зі своєї скарбони. В моєму селі громада дала дуба, за зроблення хреста з церковної скарбони виплачено 5 зл, а образ (55×35 см. разом з рамами) коштував також 5 зл; видаток невеликий. Хрест може стояти коло церкви напевно яких 40 до 80 літ, а липи можуть рости сотками, як і сотки літ може в церкві висіти „пропам'ятний“ образ, як сотки літ мають за собою і інші образи по наших церквах.

Людам се подобалося. По посвяченню хреста відбулася перед ним Служба Бога на дворі. По Службі Божій громадка людей окружила новопоставлений хрест на могилі і навколішках молилася за своїх дорогих покійників.

Не ждїм на накази ніяких комітетів, даймо почин самі і зробім те, що можемо, в пам'ять наших борців. Нехай не буде ні одної церкви, при якій не стояв би хрест в честь наших борців і не свідчив би про се, що живі вдячні поляглим героям за жертву їхнього життя. Перед таким хрестом можна опісля відправляти парастаси чи акафісти за упокій поляглих, а настрій парохіян буде піднесений, бо спільна могила нагадає їм всяких покійників і заохотить до жертвоування всього для рідного народу і краю.

д. Др. Г. Костельник

„Пан Тадеуш“

А. Міцкевича

— як польська національна епопея

„Пана Тадеуша“ перший раз перечитав я в хорватському перекладі, коли був студентом десь в VII. або VIII. гімназії в Загребі. Поема „страшенно“ подобалась мені — не подіями і не героями, які малює (сеж було для мене цілком чуже), тільки своєю першорядною артистичною вартістю.

¹⁾ Гляди: Діло ч. 100, 101, 102 з дня 9, 10, 11 мая 1927. р.

В 1907. р. опинився я у Львові на II. р. богословії. Перша книжка, яку я казав собі подати в університетській бібліотеці, був „Пан Тадеуш“ Міцкевича. За всяку ціну хотів я перечитати його в оригіналі. Одначе з тяжкою бідою прочитав я тоді тільки дві перші сторінки, і мусів „дати спокій“. Польська мова була для мене нелегко зрозуміла, а польська азбука — наче ідкий дим для моїх очей. По три, чотири і п'ять співзвуків разом — мов ося кололи мої непривиклі очі, я прослезився, і не міг далше читати.

Ще й нині дивуюся, що польські вчені терплять сей правдивий „азбучний прогір“, що один звук пишуть двома буквами в так багатьох випадках — *cz, sz, rz, ch, dż, dz, dz, i* в книжці виходить повно співзвуків букв на два самозвуки; *wszczęć, chrzcić* — по 6 співзвуків букв на 1 самозвук). Се зайва абсорбція уваги, як я се досвідчив сам на собі. Рішучо ліпше є писати одну букву за два звуки (пр щ, ю, я, є). Зрештою польська азбука не має послідовности. Коли вже приймає додаткові значки до численних латинських букв (*a, e, ó, ś, ł, ń, ś, ź, ż*), то чому не перевести тої системи й далше, тай писати, як Чехи, *C, Š, Ř*, — бодай стільки.

* * *

З того часу я нераз перечитував деякі (вишукував найгарніші) місця з „Пана Тадеуша“ в оригіналі, одначе в цілості перечитав я „Пана Тадеуша“ щойно сього року під час вакацій (було се 1927. р. в Корчині). В ряді тих літ, живучи в безнастанних зносінах з Поляками (через 10 літ служив я в польській гімназії), мав я нагоду ближше пізнати ті елементи, що складаються на витворення польського національного характеру (мова, історія, література, соціальні відносини...), тай сам я духово дозрів.

Ясна річ, що тепер зрозумів я „Пана Тадеуша“ куди глибше й вірніше.

Вповні правдиві слова Зигмунта Красінського про „Пана Тадеуша“ —: „*dzieło polskie całą gębą, narodowe, dowód nieodbitu polskiego geniuszu... wszystko z taką prawdą oddane, że aż strach bierze*“ (в листі до батька). Отсе „*strach bierze*“ певно відноситься до тих вічних крамол та марних сварок польської шляхти, що Міцкевич так ярко змалював. Але в тій польській епопеї, яку її творець охрестив „*Pan Tadeusz czyli Ostatni Zajazd na Litwie — historia szlachecka*“, є більше такого вірного, що „*aż strach bierze*“ — куди більше, аніж се можуть доглянути самі Поляки, бо відомо, що легше в чужім оці скалку завважати, як у своїм власнім поліно...

„*Pan Tadeusz*“ від *a* до *z* є потвердженням польської збірної душі. Не є тут важним тільки те, що поет свіdomo хотів сказати й сказав, але ще куди більше характеристичним є те, що поет сказав півсвідомо, або й несвідомо. Ви хочете когось здогонити, кричите за ним. Се, що

ви кричите (з гніву, любови чи інтересу), більше або менше для вас свідоме й свідомістю регульоване; але фізіологічними акціями, що складаються на ваш біг, править не ваша свідомість, тільки ваша природа, яка не вміє своїх акцій фалшувати, й ваш біг виходить смішний або більше поважний, дикий (рознузданий) або більше здержаний і т. ин. В своїх акціях лише Бог є свідомий наскрізь, а люди тільки частинно; решту їх акцій доповнює природа. І саме отся часть людських акцій найважніша, якщо хочемо пізнати характер людей. „Пізнаєте їх по їх ділах“ — отже природу осібняків чи якої збірноти також по її ділах.

Під люпою психологічної аналізи в „Пану Тадеушу“ на перше місце вибивається вибуяле чуття поета, яке своїми соками абсорбує, а барвами засліплює реальний життєвий змісл. Се ключ до зрозуміння цілого твору — тай цілої історії польського народу, оскільки сю історію творила збірна його психа.

Отсе домінує чуття не є однолінійне (якими н. пр. є епікуреїзм, а властиво сибаритизм, що головню цінить фізіологічні життєві прояви; містицизм знов погорджує фізіологічними вартостями, цінить висші психічні зворушення); воно всестороннє, живо реагує на всі прояви в світі, шукаючи всюди свого „я“, своєї волі.¹⁾ Очевидно, таке чуття питоменне всім людським одиницям і всім народам, але є тисячні й тисячні комбінації і градації між реальним резонансом і особистими почуваннями. В типовій польській душі, якою безперечно є А. Міцкевич, чуття під кожним оглядом виходить багатіше, аніж реальний змісл.

Пригляньмось насамперед артистичній стороні „Пана Тадеуша“. І тут те вибуяле чуття, що виходить поза рамці реального зміслу, є жерелом усіх plus-ів і minus-ів поеми. Треба розрізнити двоякого роду фантазію, яка проявляється в поетичних творах. Одна є комбінаційна, друга реакційна. Опускаючи всі підрозділи, скажемо про першу тільки те, що вона видумує характеристичні події і особи, комбінує їх, доводить до катастроф і до розв'язань. Найвис-

¹⁾ Се не припадок, що Поляки мають слово „воля“ в значінню „свободи“. (На жалі, і наша літературна мова перевяла від Поляків слово „воля“ в тім значінню, зачислюючи всесловянське слово „свобода“ до архаїзмів.) Римлянин Ціцерон написав „legum omnes servi sumus, ut liberi esse possimus“ — котра то антитеза одиноко правильна (подібно, як Христос сказав: „тягар мій — легкий“). А в шляхоцькій Річнопосполитій найвисший закон був індивідуальне „*nie pozwalam*“. Значить, що польський шляхтич відкидав першу часть антитези Ціцерона, а приймав тільки другу, розуміючи свободу як ідентичну з своєю індивідуальною волею. Ясно, що в „волі“ на перше місце вибивається момент чуття („роблю те, що хочу“), бо люди переважно те хочуть робити, до чого їх чуття тягне.

ший її ступінь тоді, коли вона робить се в тій цілі, щоби дати плястичну ілюстрацію для вічних ідей або правд. Такою фантазією відзначаються особливо „Божеська Комедія“ (Данте) і „Фавст“ (Гете). Реакційна фантазія полишає світ таким, яким він є, але явища в світі вона бачить наче через райдугу, піддаючи їм поетичну вартість. Питомий отсей рід фантазії малярям, і се певно не є випадком, що Поляки між усіми Слов'янами вибилися на перше місце своїми малярями... А. Міцкевич, тип польської душі, також був обдарований саме отсим родом фантазії. Се, чим „Пан Тадеуш“ найбільше відзначається, се чудові поетичні малюнки з природи й з життя польської шляхти на Литві.

Мабуть і сам поет добре розумів, де гравітаційна точка його твору, коли в листі до Оди́нця (з 14. II. 1834) хвалився малюнками — „obrazki z natury kreślone“ — в своїй поемі. Не комбінації, не колізії, не ідеї, тільки саме отсі „малюнки“ становлять найбільшу артистичну вартість „Пана Тадеуша“. Його порівняння й загалом його поетичні звороти—оригінальні, яскраві, сильні, сочисті і — якщо можна так сказати — запашні. Чогоб автор не діткнувся своєю думкою, все вміє представити в поетичному забарвленню. Відома річ, що збільших поетичних описів в „Пану Тадеушу“ найгарніший опис ловецького грання Войського й грання Жида Янкеля на цимбалах. Се просто недосяжні вершки поетичного мальовання, яких взагалі в світовій літературі не багато. Давніше здавалось мені, що гра Войського займає перше місце під оглядом артистичної вартості. Нині я є рішучо того переконання, що те місце займає гра Янкеля. Рішає про се не так поетичне опрацювання, як сам предмет. Через ловецький ріг Войського говорять звірі (пси, вовки, медведі, жубри...); а струнами, що дрогають під руками Янкеля, говорять людські душі, й тому їх психологічний відгомін виходить куди сильніший і більше диференційований. Чергуються тут моменти з тодішньої найновішої, такої трагічної, польської історії: „Polonez trzeciego maja“, „Targowica“, „Takt marszu, wojna, atak, szturm, słysząc wystrzały, Jęk dzieci, płacz matek“, пісенька „o żołnierzu tułacz“ — „Poznali ją żołnierze; ..wspominają sobie — ów czas okropny, kiedy na ojczyzny grobie — Zanucili tę piosnkę i poszli w kraj świata“; на закінчення слідує „Jeszcze Polska nie zginęła“ і „Marsz Dąbrowski do Polski“. А саме мальовання гри нічим не остає позаді за тим, де поет змалював гру Войського, ба навіть та сама техніка ужита в обох описах. Не можу здержатися, щоб не навести бодай дещо.

„Jankiel z przymróżonemi napały oczyma
Milczy i nieruchome drążki w palcach trzyma.

Spuścił je, zrazu bijąc taktem triumfalnym,
Potem gęściej siekł struny, jak deszczem nawalnym;
Dziwią się wszyscy — lecz to była tylko próba,
Bo wnet przerwał i w górę podniósł drążki oba,
Znowu gra. Już drżą drążki tak lekkimi ruchy,
Jak gdyby zadzwoniło w strunę skrzydło muchy“.
„... mistrz na koniec strunami wszystkimi
Zagrzmiał i głosy zdusił, jakby wbił do ziemi“.

Миходом мушу сказати, що ось се вірці правдивої, вічної поезії, а не ті дешеві, безглузді, а часто й безличні випари психічного „гаракірі“, що їх у наших часах, під ушляхотнюючим гербом ріжних „ізмів“, виписують людиці вбогі й плитонькі собі духово, тай дотого самі їм роблять рекляму, що се — мовляв — „найновіша“, „найвисшого роду“ поезія... (хита для хорих і для здеправованих душ!).

Інші описи, що знаходяться в „Пану Тадеушу“, як пр. опис „литовської пущі“, опис старинного сервісу, описи неба, бурі, поля і т. ин., хоч вони також чудові, не мають такої визначної вартости — головню задля самого предмету. Окреме місце займають: опис ради шляхтичів (Мацьків і Бартків) на Добрині (що тягнеться через цілу VII. книгу), опис сварки між Реентом і Асесором і опис польонезу. Сі описи також чудові, плястичні, природні, повні життя, а дотого зображують психічні флюктуації, й тому вони більше займаючі, сильніші. Але що та людська душа, яка є предметом перших двох описів, плитонька собі,¹⁾ а опис польонезу також не порушує ширшої психічної гами, тому вони не можуть суперничати з описом гри Янкеля, в якому місці сходяться нитки цілої поеми, находячи тут своє „вінчання“, або — як Аристотель каже — „katharsis“ (очищення, розв'язку). Нетерпеливо й довго вичікуване польське військо приходить (з Наполеоном) на Литву, займає Сопліцово (головне місце поеми), три пари женихів справляють у дворі свої заручини, з тої нагоди двір гостить весь підданий собі нарід, а Янкель грає, доводячи своїми акордами трагічну польську історію до щасливого закінчення... Тим поема й кінчається.

У) Реент і Асесор сваряться за своїх псів, котрий з них заяця зловив: чи пес Реєнта, чи пес Асесора?... А добринська шляхта на своїй нараді — без усякого річєвого зміслу — на всі способи заявляється готовою до війни й битви ген з усіма (з Москалями, з Прусаками й навіть із зненавидженими особами польської шляхти — сеж найлегше приходило). „He! czekać? czekać? zwlekać?“ — „Kropić! kropić i kwita!“ — „Wojny z Moskalem bić się“ — „To, to, to“ — „Moja rzecz sczyzykiem wyrzynać!“ — „Kropidłem pluskać“ — dodał Kropiciel. „I wykaląc szydłem“ — krzyknął Bartek Szydełko, dobywszy swej szpadki“.

Міцкевич написав „Пана Тадеуша“ на еміграції в рр. 1832—1834. Пишучи його, був перенятий тугою за вітчиною, як се кажуть перші стихи поеми:

„Litwo, ojczyzna moja! ty jesteś jak zdrowie;
Ile cię trzeba cenić, ten tylko się dowie,
Kto cię stracił. Dziś piękność twą w całej ozdobie
Widzę i opisuję, bo tęsknę po tobie“.

Зрозуміле отже, що для поета в такому настрою все в тій вітчизні було дороге та що він усі свої спомини, любуючись ними, хотів описати. Але що його „життєвим бігом“ (навязую до наведеного приміру) правило вибуяє чуття, то тих описів вийшло за богато, що є першим мінус-ом поеми. Поет гомерівським способом описує навіть те, що — як беззмістовне — властиво не дається описати. Нехай для приміру послужить опис варення „бігосу“, на що поет тратить 15 стишків, хоч 9 з них можна було опустити, бо вони властиво нічого не кажуть (можна їх застосувати до всякої вареної капусти). Ось ті стихи:

„Przecież i bez tych przypraw ¹⁾ potrawą nielada
Jest bigos, bo się z jarzyn dobrych sztucznie składa.
Bierze się doń siekana kwaszona kapusta,
Która, wedle przysłowia, sama idzie w usta; ²⁾
Zamknięta w kotle, łonem wilgotnem okrywa
Wyszukanego cząstki najlepsze mięsiwa;
I praży się, aż ogień wszystkie z niej wycisnie
Soki żywne, a z brzegów naczynia war prysnie,
I powietrze dokoła zionie aromatem“.

Таким способом „Пан Тадеуш“ вийшов надто обемистим, а властиво перелатованим безконечними описами.

Поезія не має бути вірною відбиткою життя й світа, тільки сконденсованою відбиткою, щоби своєю (очевидно: релятивною) довготою не нудити й не мучити. Отсю думку висказав я в прольогу до „Ефтаєвої Дочки“:

„Бо до нас розтреса ³⁾ жіце,
Ту сцагнуте ⁴⁾ увідзіце,
Якщо кед у венцу квіце“.

Життя се наче огород; а поезія се наче вінець, сплетений з квітів сього огорогу.

Хорватсько-сербський лицарський епос „Смрт Смаллаге Ченгіїча“ (вір Мажуранича) закороткий, —

¹⁾ Отсі приправи се:

„Trzeba mieć zdrowie, na wsi żyć, wracać z obławy“.

²⁾ Отся приповідка певно не відноситься до квашеної капусти, тільки до чого иншого.

³⁾ розтрясає; ⁴⁾ стягнене, зіbrane.

трохи що більший від одної з 12-ти книжок, що складаються на зміст „Пана Тадеуша“. Аж проситься деякі його части поширити, додати більше реакційної фантазії. Алеж воно в згоді з вдачею хорватсько-сербського народу, який представляється дуже м у ж н о й ні здалека не має стільки тої молодечої „сочистости духа“, що польський нарід (властиво польські інтелігентні верстви, бо вони своєю вдачею дуже різняться від польського простолюття). ¹⁾

Хоч Міцкевич, пишучи „Пана Тадеуша“, як сам каже в листі до Оди́нця (з 8. XII. 1832), (бодай спершу) взорувався на „Германі й Дороті“ Гетого, а однак — під обухом свого вибуялого чуття — не втяв тих ідеальних розмірів між чуттям і тверезою рефлексією, які розміри знаходяться здійснені в „Германі й Дороті“. Тут сказаного ні забогато, ні замало — читаєш одним духом до кінця, й жалувеш, що вже скінчилося. А по перечитанню „Пана Тадеуша“ маєш подібне вражіння, як коли стаєш від багатого, панського обіду — „дякувати Богу, що вже скінчилося“...

Про граматичні, зглядно лінгвістичні, мінуси поеми Міцкевича (надто часті провінціалізми, насильні граматичні форми задля нужди риму: ojsa — zabojsa, ronczożki — pożki, prosiemy—piemy) не стану говорити, бо вони не підходять під мою ціль. Для заспокоєння цікавості наших читачів, згадаю, що в „Пану Тадеушу“ приходять чимало українізмів (poruczyć, bisy, rozhowoгу, краса, meta, niezabudek...), — переважно також тільки задля нужди римів. Зрештою сей факт у польській епопеї (очевидно, проти волі автора епопеї) має своє символічне значіння — а саме він говорить: відки Поляки черпають засоби для поратовання себе в нужді... з „кресів“.

(Докінчення буде)

Неетичне й нерозумне

В книжці З. Л. Н. Вістника (за місяць март) с. р. поміщене оповідання Марка Черемшини „Верховина“. Автор малює нам один образок з життя Гуцулів в ярих красках, однак під тим мальовничим образком криється страшна трагедія: визискування, а навіть і убійства наших бідних Гуцулів. Є в тім багато правди. Я знаю життя Гуцулів ще зперед 40 літ, я придивився, як усякі пани та підпанки (го-

¹⁾ Нинішні польські інтелігентні верстви є спадкоємцями давньої польської шляхти, яка жила своїм життям, у спеціальних обставинах (особливо на „кресах“), а польське простолюття не брало участі в тім життю. Дотого шляхта мала значний процент чужої крові (української, литовської, німецької...). Ті чинники склалися на се, що польська шляхта в кількох віках витворила собі своєрідну вдачу.

ловно Жиди) Гуцулів нищили всякими безправними способами, а дуже часто і на смерть їх висилали. Як я був в 1885. р. в Жабю, то тамошній учитель п. Побоярський оповідав мені, що за його учителювання там він провадить статистику процесів Жидів з Гуцулами в косівському суді. Процесів тих нарахував він 10.000, а ані одного процесу не виграв Гуцул. Подібний страшний образ малює Черемшина в своїм оповіданні „Верховина“. Се дивне, що Гуцули, нарід показний, поставний, меткий, гордий, відважний, а дається так нищити ріжним п'явкам.

Та нас духовних зацікавило се оповідання ще й тому, що автор малює також і духовного. Не можна відразу зорієнтуватися, чи сей панотець є „наш“ чи польський, а то з двох причин: раз тому, що сей панотець ніби не має шлюбної жінки, тільки „газдиню“, а по друге тому, що він ту свою газдиню висилає (буди́мто) на відпуст до міста на „шкаплержної“. Але згодом мусимо погодитися з тим, що се такі наш греко-католик, але целебс. Ось слова старого Орфенюка „Але і пан-отця гл'яба ревнувати, бо пан-отець заходить собі із своєю газдинею, як з жінкою вінчальною і так щиро єї виражає та єї голубить та над нею розшибається, як рідний чоловік над жінкою справедливою. Хоть би преси его наставники духовні заборонили ему шлюб брати, то він тоту заборону десь чує, бо він певно сам собі дав шлюб потайки так, що наставники не знають — ну і має шлюбну жінку в хаті.

Навставники гадають собі, що він парубочить тай на церкву робить, а він собі вінчану жінку тримає тай на свої діти робить. Алеж-бо сей пан-отець ще молоденький, що й селом до челяди прилипає, ще й любаски має. Та хоть би він і прилип до невістки, то ізза попа нема встиду“.

Та се ще не кінець: що панотець має собі свою „газдиню“ (Маня називалася і була колись служницею у якогось доктора) і ще любаски має, але крім того забігає ще й до учительки, а учитель до попової газдині. Таксамо коменданта (поліції) газдиня Рузя (була колись служницею у дідичів) романсувала з лісничим, а комендант з жінкою лісничого. Се все діється публично і приймається як річ звичайну. Чистий комунізм. А панотцева газдиня, виїзджаючи на відпуст, наказує своєму газді, щоби не сповідав молодичь ні дівчат гарних, аж вона верне з відпусту, бо як ні, то її кулак буде в роботі. А далі додає: „Ти, Ясю, не крути і не відкликайся на Вальорка (себто коменданта), бо ви оба однакі, оба упсі-юхи!“

Та се ще би нічого, але ось як хвалить старий Орфенюк свого панотця:

„Такого панотця ще у нас не було. Таку красну та мудру бесіду має, що варт піти у церкву і послухати. Каже та

проказує на саму Богородицю: „дорогі та чесні парафіяни! Що я знаю, того ви не знаєте, а що ви знаєте, того я не знаю, а чого я і ви не знаєте, то один Біг знає!“ Люди зумілися і звертілися, а панотець підносить в гору свою реверенду тай каже: „Адить, мої парафіяне, я лишень в сорочці і не до вашого гонору кажучи, в поркиницях, а ногавиць нема, тай кабату нема...“ і т. д.

Чи не занадто посунувся автор? Чи дійсно можливий такий цинік священик, щоби публично в церкві підносив до гори реверенду?

А що найсумніше: сей панотець не знає нишого товариства, як лише поліцаїв, лісничих, учителя і Жида-арендаря, які всі змальовані, як найсоромнійші п'явки Гуцулів. З комендантом поліції панотець цілком за „пан-брат“; разом пють, цілуються і з собою на „ти“. А тимчасом та ціла панотцева кумпанія задумує страшний злочин: обікрасти старого Орфенюка, стратити зі світа, звінчати силоміць його молоду невістку-вдову з жандармом, загарбати його цілий маєток і ним поділитися. Се все їм удається і доконали свого. Пружиною цілої трагедії являється Жид Зельман. Панотець про все знає і не тільки, що не старається лихови запобігти, але ще й сам до того руку прикладає, бо вінчає молоду вдову невістку Орфенюка з жандармом.

Се вже автор надто переборщив, бож обов'язують закони, що не можна вінчати нікого без протоколу, оповідий і всіх інших формальностей. І взагалі здається нам, що автор в занадто чорних красках змалював панотця. В теперішніх часах такий духовний неможливий, а якщо автор дійсно такого знав, то гадаю, що і сусіди про се знали би. Панотці з Гуцульщини повинні би такого духовного спам'ятати, а якщо б се їм не удалося, то публично нап'ятувати, а вже загал духовенства порадив би собі з таким осібняком.

Але грати на нервах читачів коштом кривди для духовенства і навіть коштом релігійного згіршення — се неетичне й нерозумне.

о. М. М.

о. Др. Г. Костелник

На ясні зорі, на тихі води

III

Ідеал унії

Всяке вирішування kwestії про „візантійство“ у зв'язку з нашою Церквою є тільки „партацтвом“, оскільки не ставиться kwestії абсолютно. Треба вишукати ідеал унії, ясно

поставлений і річево умотивований, а тоді з того ідеалу самі собою насунуться подрібні вимоги: як наша Церква повинна виглядати? — Справа так стоїть всюди, де „повинність“ має своє пристосовання. Так пр. в етиці головною квестією є: яке є призначення (найвисша ціль) чоловіка, бо від розв'язки сеї квестії залежать усі подрібні правила етики.

Щоби вишукати річевий ідеал для унії, мусимо вперед відповісти на питання: Що се унія? — Очевидно загальну відповідь на се питання кождий з нас знає: Унія се єдність у вірі з Римом або з катол. Церквою. Алеж така відповідь для конкретного життя, для його подрібних флюктуацій і диференціяцій, не вистарчає. Постає нове питання: Яка єдність? Історія, різні папські декрети і навіть Собори також се питання вирішили: Се має бути єдність у тому, що для віри суттєве: у догмах віри, а не також у обряді. Одначе й ся відповідь є тільки загальна, й для конкретного життя не вистарчає. Чи треба на се доказів? А ось наша прикра полеміка зі „Спектаторами“ й „Альфами“ є найвимовнішим доказом. Конкретне життя се наче ріка, що тече, і квестія про „єдність східної Церкви із західною“ перекидується в квестію: в якому напрямі мають розвиватися уніятські Церкви? Чи іншими словами: до якого ідеалу мають вони стреміти? — Ось так повернули ми до вихідної нашої квестії: Який є ідеал унії? А се значить, що доси наведені відповіді на основне питання „що се унія?“ не містять у собі зародку для вилучення з них відповіді на квестію: Який є ідеал унії?

Такий бажаний зародок містить у собі тільки ось яка відповідь: Унія се реставрація тої єдності у вірі, яка існувала між східною і західною Церквою перед роздором. Наче зімли ту, висувається „страшна“ для наших „Спектаторів“ Візантія — одначе нічого не порадиш, бо її висуває сам уклад річий, а не „о. Костельник“.

З такої відповіді сама собою насувається й відповідь на нашу вихідну квестію: Який є ідеал унії, ясно поставлений і річево умотивований? Ось та відповідь: Унія на всіх полях церковного життя має так виглядати, як виглядала би нині східна Церква.

якщо б не було роздору або якщо б усі православні Церкви приступили до унії. Це ідеал і непомильний критерій для всіх наших обрядових терть, суперечок і неясностей. Та зараз же треба піднести, що се — на жаль — тільки ідеал, який почасти треба й дотворювати.

Ясна річ, що неможливо нині унії повертати в усьому до тої формації, яка була в східній Церкві перед роздором, — бо історію годі перескочити. Авжеж і нинішні православні Церкви не є вдійности там, де була східна Церква в XI. ст. Говорення наших „Спектаторів“, що православна Церква „мертва“, „труп, що розкладається“, свідчить тільки про їх фанатизм. У дійности православна Церква також пішла вперед, розвинулася під многими поглядами — але чи сей розвій такий, який він був би, колиб не зайшов роздор, колиб через останніх 900 років існувало взаїмне співділання між східною і західною Церквою? Ось тут трудність.

З другого боку се певне, що в нинішній православній Церкві все остало би так, як є, якби вона приступила до єдності. Рим, як історія свідчить, не домагався би ніяких змін, крім догматичних. Конкретна трудність виринула би мабуть тільки щодо зорганізованя того морального тіла, яке давно представляли східні патріярхи, а якого завязком є нині „Конгрегація для східних Церков“. Значить, що вдійности навіть чисто „православні обряди“ (користуємося терміном *ad hoc* „Нової Зорі“) є в згоді з катол. становищем.

Ба, але ми, уніяти, хочемо бачити здійснене в нашій Церкві щось більше, як воно нині є в православних Церквах. Вже я згадав, що православні Церкви були щільно замкнені для впливів катол. Церкви майже через 900 років. До того православні Церкви через довгі віки не могли як слід розвиватися, бо були в тяжкій неволі магометанського світа і тільки вегетували; взагалі православні Церкви, ще й нині, се Церкви некультурних народів. А катол. Церква в середніх віках сильно розвинулася, потім у безнастанній боротьбі з протестантами, з раціоналізмом і атеїзмом здобула собі багато цінностей, яких православні Церкви не мають.

Як отже повинно в нашій Церкві виглядати те „щось більше“? Чи так, як се „Нова Зоря“ представляє, чи може навше?

З того, що я навчився зі статтей „Спектаторів“ et Co., маю абсолютно певну свідомість, що ті автори навіть не здають собі справи з того, про що властиво йде. А коли не знають *meritum* квестії, то як можуть подати мериторичну розв'язку?

Ім здається, що віджила давна „обрядова боротьба“, що ми „візантійці“ хочемо виключити всякі впливи західної Церкви, й простим шляхом помаширувати в схизму... А вони є представниками „католицького становища“, і ликують „*ничто новое*“...

Се, що ми, нинішні „візантійці“, зачали, се не „боротьба обрядова“, тільки „критика обрядова“. Всі впливи західної Церкви, про які розумно можна переконатися, що вони були би в східній Церкві прийнялися, якби не було роздору, ми згори приймаємо. Але як свідомому теологови не бути противником таких впливів, котрі повстали з фалшивих упереджень або безкритично, і ломлять суцільність нашого обряду, спричиняють поплутання й замішання, або й дивогляди.

Або то є що такого в нашій Церкві? О. Хлистун про ніщо таке не знає: „Дуже я цікавий почути від наших обрядовців, в чім саме наш обряд детайлічно підпав златинщенню, бо говорять про златинщення, а не наводять фактів“ („Нова Зоря“ ч. 31). Сказав, і побідив — себе самого. (*O beata simplicitas!*)

Для того, хто вміє думати, річ проста. До унії приставали лиш скравки православних Церков, і західна Церква своєю величиною, домінуючим (особливо льокальним) становищем, висістю культури і т. и. спричинювала ріжнородні, нераз засліплюючі, впливи на уніятські Церкви, які впливи з певністю були би инакше здиференціювалися, якщоб весь православний Схід був у єдності з Римом. Годі навіть вичислити всі латинські елементи, котрі увійшли в нашу Церкву, і деякі з них просто підважують обряд нашої Церкви. Спробую подати бодай їх схему (не сходячи до подробиць).

1. Східна свідомість: бувають уніяти, котрі католицизм утотожують з латинством; „сентенції теологів“, хоч вони й випливають із спеціально латинських даних, уніятські теологи правильно й загально уважають за „загальнокатолицькі“, отже обов'язуючі для себе; а що було би зі схо-

лястичною філософією в східній Церкві, якби не було роздору?

2. Урядження церкви: більше престолів у церкві (без іконостасу), латинські престולי, що притикають до стіни, кивот (його розміри), прибрання престола, статуї в церкві, стиль образів, органи, лавки в церкві, проповідальниця, сповідальниця.

3. Літургія: читані Літургії, більше Літургій на одному престолі в одному дні, засушені ягніці — оплатки (і такі спроби в уніятів були), причастя на клячучи, клячання в п'ятдесятниці, дзвонення дзвінками, підчас освячення відчинені царські врата, відкритий дискос підчас великого входу, дарохранильниця (чаша), священник споживає св. Дари при престолі, поклін на „воплотившагося“.

4. Спеціальні почитання: виставлювання й обношування Тіла Христового (Евхаристії), празник Евхаристії, відслонювання Евхаристії, монстранція, шаль, виставлювання Евхаристії підчас Літургії; приклякання перед виставленими Насв. Тайнами, кадження на клячучи; Серце Христове, серце Пр. Діви, маєве богослуження, культ св. Йосифа.

5. Спеціальні звичаї: зложення рук підчас молитви; знаменування себе знаком св. хреста тільки раз, а до того цілою долонею; дзвонення на „Ангел Господній“ (щодня 3 рази); улекшені пости.

6. Дисципліна: прийняття цілих глав (пр. щодо подружжя) з канон. права західної Церкви; власть митрополита; капітула й сотрудники; целібат; голення бороди, священничий одяг і відзнаки.

Ось у тих (і ще й інших — подрібних) річах зазначився вплив західної Церкви на „духа“, обряд і дисципліну уніятських Церков. У різних Церквах ріжно. Нема висшого органу, котрий упорядковував би отсей вплив, а нема ні вироблених критичних засад, з огляду на котрі можна би упорядковувати його. Льокальні відносини були рішаючі. Чи се має так остати на віки? Чи уніятські Церкви, замість зближуватися до себе, будуть щораз більше віддаляватися, ідучи ріжними шляхами?

Гро уніятських Церков до світової війни находилося в Австро-Угорщині. Сполучувала їх бодай одна держава, яка вповні широко відносилася до них. По війні кожда з них нашлася в нових політичних відносинах. Ні для одної з них

обставини не змінилися на ліпше, тільки на гірше. Чи отже не є конче потрібне, щоби виробився один тип унії, щоби всі уніятські Церкви підходили під сей один тип, щоби були „одно“, й щоби розвивалися в одному, свідомо й певно визначеному, напрямі?

Визначити отсей напрям рівнозначне з тим, щоби відгадати: як те „щось більше“ має виглядати? Не тяжко відгадати його загальної фази: унія, як часть католицької Церкви, повинна так „перетравлювати“ впливи західної Церкви, щоби — в порівнянні з незєдиненими східними Церквами — була „двигучим Сходом“.

А не повинна вона розвиватися в тому напрямі, щоби представлялася як „Схід, що — в обрядовім значінню — загибає під впливом латинської більшости“.

Чому не повинна? Чи треба нашим людям відповіди на се питання? Навіть „Нова Зоря“ відпекується від такого „ідеалу унії“, який представляють вповні златинізовані галицькі Вірмени. Припустім, що всі уніятські Церкви опинились там, де галицька вірменська Церква, — яка се була би катастрофа для самого поняття „унії“! Сеж було би практичне заперечення всіх уніонних Соборів, всіх папських декретів щодо унії і перечеркнення всякої можливости унії в будучности. Зрештою такий „ідеал“ не може здійснитися там, де уніяти живуть у більшій компактній масі. Східна свідомість у такій масі завжди буде настільки сильна, що не допустить до повної латинізації.

Коли кинути оком на історію нашої української уніятської Церкви, маючи на приміті саме отсей момент, то стає ясно, що в нашій Церкві від самих початків унії тай дотепер безупинно шукали — у практиці — розв'язки сеї пекучої для унії квестії: як поставитися до латинських впливів? Єпископи, що заключили унію, маючи чисту східну свідомість, забезпечили нашій Церкві повний її східний характер (так се роблять і нинішні уніяти „wschodniosłowiańsk-oro“ типу). Але опісля отся свідомість затрачувалася, до чина Василіян приступало чимало Поляків, які не мали в собі нічого зі східної церковної свідомости, і навіть іконостас їх разия. І розвивалось наше церковне життя з к за ка ми: то змагалася латинізаційна струя, то східна церковна свідомість змагалася.

І так до нині. Станиславівські брошури залюбки говорять про неміч (анемію), пливкість, „анархію“... в нашій Церкві. Без усякого сумніву ось тут жерело сеї слабости. Кождий проповідник знає, що найгірший час для нього доти, доки не вибрав собі теми для проповіді. Доти він дійсно „немічний“: думки на всі боки розбігаються, й „з порожніми руками“ (станисл. фраза) вертають, бо одна одній противиться. Нескоординованість психічних сил, будова в одному напрямі, а потім відворот, непевність плану, внутрішня боротьба! — Така психологія й нашої української унії, яка в історії безупинно находилась „на межі“, де з найбільшим імпетом перехрещуються й поборюються два розеднані церковні „світи“: Захід і Схід.

Неабиякий тягар кинула історія на плечі нашого народу, й то головно на нещасний „галицький кут“: погодити отсі два світи — стати зразком, для одних і для других привмливим. Але щоби се колинебудь у будучности могло статись, то наша унія передовсім повинна погодити отсі два світи сама в собі.

Значить, що вона повинна би правильно, а навіть взірцево, доштукувати історію східного католицизму, яка історія вірвалася в XI. ст. Се „доштукування“ повинно би бути таке, щоби незєдинені, глядячи на унію, мусіли признати: що унія, се „цвітучий Схід за ддя католицизму“, а не щоби представлялася їм як „зломаний Схід за ддя латинського впливу“.

Вправді не є се найвисша рація, бо унія передовсім мусить жити сама для себе, а щойно потім може виступати як взір для незєдинених. Одначе, як се вгорі зясовано, правильне погодження Сходу й Заходу конечно й для самої унії, як такої.

Якщоб наша унія могла була розвиватися вповні свобідно від усяких посторонніх ендозмоз, чито конкретно: якщоб ми мали самостійну державу, в котрій унія була би конфесією більшости, то в тих 300 роках, що минули від закінчення унії, з цілою певністю найшла би була наша унія таке ідеальне погодження східного церковного характеру з розвитком католицького життя. Всяка компактна маса, вільна від посторонніх пригнітаючих впливів, витворює правильну граматику своєї мови. Але коли посторонні впливи пригнітаючі, то психологія маси вже не вистарчає для збереження правильности мови. Тут одиноким ратунком і заборолом є граматична сві-

до мість (тому то пр. у Львові наші інтелігенти мають змогу задержати правильну українську мову, а простолюддя ні).

В наших відносинах, якщо віднести наведену аналогію до нашого обряду, тільки обрядова свідомість зможе нас навести на те, що наша компактна маса була си в Церкві приймила або не приймила із західних церковних елементів і практик, якби вона могла була розвиватися без пригнітаючих посторонніх впливів. Правда, обрядова свідомість не в одній подрібній проблемі дасть нам тільки ідеальні вартости, які в наших відносинах ледви чи буде можна ввести в життя — то задля при звичаєння вірних, то задля конечности протидіання латинському прозелітизму. Одначе й такі ідеальні вартости матимуть остільки реальне значіння, оскільки управляють, муть б у д у ч и й розвій нашого церковного життя.

Перед тим, заки станемо займатися поодинокими проблемами, мусимо навести кілька завваг, що послужать для нас як засади.

1) Обряд се не „мертва форма“, але вираз душі, яка його витворила. Не инакше, як мова. Говорити, що обряд — се „мертва форма“ може або простий собі чоловік, що не доріс до психологічної аналізи, або той, що говорить нещиро (навіть сам перед собою), й відносить се до якогось означеного обряду, для котрого він у душі вмер, і бажав би його виключити з життя, тай трактувати як річ „в історичному музею“. Простому чоловікови може здаватися, що мова се тільки „мертвий уклад звуків“. Але психологови ясно, що кожда народна мова є вислідом психологічних і фізіологічних даних того народу: його логічної й чуттєвої вдачі, його культури, його „горла“ (диспозиції горла, язика й устної ями).

Зовсім аналогічно мається річ і з обрядами.

2) Психологія грецького й психологія латинського обряду так різняться від себе, як пр. психологія жінки від психології муштини. Найпорядніша й найблагородніша жінщина, коли вибирається між людей і хоче „порядно“ виглядати, то напудрується, — для неї се „вказане й самозрозуміле“. Але муштина, однакового морального рівня з тою жінщиною, ніколи того не зробить, хоч він також хоче „порядно“ виглядати. Одна ціль, а зовсім відмінні підходи до неї!

Аналогічно реагують психологія грецького і психологія латинського обряду: що для одної з них „вказане й самозро-

зуміле", се другій противне (приміри подано пізнійше, бо щоби вони вийшли переконуючими, то треба їх пояснити, а тут не місце на се).

3) Кожда розвинена мова, що вже має списану свою граматику, ціпеніє, й стає недоступною для чужих форм (приймає тільки деякі чужі вирази — з конечности, одначе накручує їх до своїх форм). Аналогічно мається річ з розвиненими обрядами. В XI. ст., коли наступив східний роздор, і грецький і латинський обряд вже були скристалізовані, зн. що вони вже були під оглядом своїх форм замкнені. Отже один від другого — в правильнім положенню — міг би приймати тільки молитви, практики, святих і свята, які достосовував би до своїх форм, але не самі форми. Так пр. Поляки, хоч від віків живуть у сусідстві і навіть в перемішанню з нами, не приймали ніодної форми з нашого обряду. Оскільки знаю, приймали вони від нас тільки „Святий Боже“ (Трисвятое), а се не форма, тільки молитва. Подекуди (в мішаних селах) ходять вони зі свяченою водою по хатах, як у нас звичай на „Йордан“, одначе се тільки з нужди конкуренції, а до того се практика, а не форма. Поляки мали би від нас що приймати (Христос воскрес, Плотію, Хресту Твоєму, водосвятіє на Богоявлення, панахиду і т. ин.), але викінченість латинського обряду тай береження свого престіжу не дозволяють їм сього.

Якби відносився грецький обряд до латинського, якщоб не було роздору? Певна річ, що й він беріг би свого престіжу і своєї стилеві будови. Се треба мати на увазі.

4) Найлекше приймались би в східній Церкві те з латинської Церкви, що приходило би в імени загальної культури. Так пр. сербське (православне) духовенство під Австрією ходило тільки в чорних рясах (в Росії в кольорових), стригло волосся, а замість нагрудного хреста, як відзнаки, носило червоний пояс.

(Продовження буде)

Г. Костельник

Нарікання самоцвіту

Самоцвіт, рідкий, дорогоцінний камінь — між відломками пісковика — нарікав на свою долю, бо й мав на що нарікати:

Почислено мене разом з відломками пісковика й оцінено їхньою ціною...

Ах, доки чекатиму своєї долі, поневіряний чужою, непривітною долею?

Моя доля — не моя, не мені вона належиться!

Моя доля закопана в піскових пеленках, що в них мене повито, коли я родився, і в несвідомості пастушків, що мене помічають.

На нещасному місці прийшов я на світ!

Доля грудки зіпленого піску — моєю долею стала!

А сказав мені Творець, батько мій, коли мене створив:

Ти в мене вибраний — рідкий і дорогий! Небогатьох я вас скрив у лоні моїх гір, щоб люди находили в вас своє щастя, щоб ви їм небесним світлом світили.

Цілі століття стогоном стогнали кам'яні велетні, щоб ти вродився. На своє вбожество нарікали, свою сліпоту оплакували, богатства й світла шукали.

І я їх винагородив.

Ти будеш оком моїх гір — їх темряви, їх пригноблення і їх жажди... Вони, ті велетні, сліпі — ти будеш за них глядіти на моє сонце, схоплюватимеш його і розділювати на тисяч сонць... Їх жертва — твоє богатство, твоє богатство — їх богатство...

Бог так сказав, і ціле єство мені свідчить, що воно так.

Ах, душуся ще й нині, як я душився в темряві скель, під їх притиском!

Сонце, що в мені, сонце, що з одного сонця робить тисяч сонць, палить мене, прибирає, вихоплюється, рветься — до своєї долі.

Я, живе око, — наче сліпе око, око велетнів гір.

Відчуваю дотик небесного сонця, а се ще збільшує моє горе, мою тугу... Я вже на світі, вже сонце обіймає мене, а не можу поглянути на нього, щоб сповнити божє слово..

— — — — —

Землетрус розірвав скелю, де була моя колиска, і я випав на світ з відломками пісковика, в піскових пеленках, що накинули мені свою долю. Ще й цегла дується на мене: Я з „фабрики“, а що тут розсипане, се, дике каміння...

Мої браття в володарських коронах, а я... Ходять по мені й топчуть мене вівці й кози. Їм нічого до мене, вони шукають

зеленого листа. Багатство віків, що в мені, поза їх свідомістю.

Вже не один пастушок мав мене в руках, і послужив я йому за молоток, щоб розбивати горішки.

Ах, не своя се доля для ока: служити за молоток!

І тремчу: прийде ще такий, що розібє мене, щоб зїсти горішок... І тоді здивується: дивіть, се скло, а я думав, що камінчик!

1924.

Антирелігійна робота

(Перед всеукраїнською антирелігійною конференцією)

Такий заголовок статті, випечатаної у „Пролетарській Правді“ (Київ) ч. 94 з 22. IV. с. р. Щоби наші Вп. читачі — таки з першого жерела — могли виробити собі поняття про се, як виглядає більшовицька антирелігійна робота і які її дотеперішні успіхи, перепечатуємо цілу отсю статтю без усяких змін.

Ось вона:

„Наприкінці квітня в Харкові відбудеться всеукраїнська антирелігійна конференція. Ця конференція повинна буде опрацювати справу боротьби з релігією на найближчий час.

Справи релігії й боротьби з нею набирають тепер майже такої ваги, як у період громадянської війни, підчас відокремлення церкви від держави, у період боротьби з одвертою контр-революційною діяльністю релігійних організацій.

Теперішній період у розвитку радянсько-громадського ладу характеризується двома протилежними процесами: по-перше, підсиленням діяльності релігійних громад, підсиленням релігійних настроїв серед деяких соціальних груп; по-друге, зростанням масового безвірництва.

Які сили забезпечують відносну сталість релігії в наших обставинах?

Тут насамперед треба мати на увазі перевагу релігії, як найдавнішої ідеології, що, обслуговуючи протягом тисячоліть класовий лад, обросла матеріальною оболонкою, виробила певні форми громадської організації, набрала форми міцної соціально-економічної системи. Хоч пролетарська революція й позбавила релігійні організації капіталів та утримання з скарбниці, проте не знищила їх так радикально, як, наприклад, адміністративно-поліційний апарат буржуазної влади. З 14.371 молитовень, що були на Україні 1914 року, залишилося і провадило свою роботу 1927 року 10.947, або 76,11 відс. Із 24.665 служителів культу 1914 року провадило релігійну агітацію 1927 року 19.203 душі, або 78,2 відс.

Крім того, в нашій економії є ще приватно-власницькі несоціалістичні елементи, елементи стихійності, які живлять і підтримують релігійність мас. На цім економічнім ґрунті почався процес відновлення або „поживлення“ релігійних організацій. Процес цей іде в напрямі реконструкції й пристосування релігії до сучасних соціальних обставин життя трудящих мас. Звідціль найріжноманітніші види релігійних напрямків (тихонівці, синодальці, автокефалісти, соборноєпископці, сила-сиденна сектянських напрямків), звідціль використання для цілів культу метод радянської політосвітроботи, театралізація молитовних зборів (сектанти, автокефалісти) і, нарешті, звідціль-же нові способи боронити релігійну теорію, скеровані проти засад сучасної антирелігійної літератури.

Отак іде загалом на Україні (як і в цілім СРСР) релігійний рух, що відповідно своїй соціально-класовій природі, відповідно змістові своєї науки — є в нашій робітничо-селянській республіці зняряддя капіталістичної, куркульсько-нєпманської реакції. Чим коштом живе релігія? Основна релігійна маса, як і за дореволюційного часу, є селянин, якого підштовхує до релігії низька с.-г. техніка й ринкова стихія. Усування релігії в масі трудового селянства залежить від темпу розвитку основної особливості нашої країни — переходу від приватної власності до колективізації виробництва.

Але ті політичні й економічні заходи, яких уживає радянська влада, щоб підсилювати тенденцію в соціалістичнім розвитку СРСР, штовхають до релігії куркуля, по прибутках якого бє радянська влада.

Третя група, на яку релігія спирається, це міське міщанство й буржуазна інтелігенція. Коштом їх останніми роками й зростають міські релігійні громади.

Що-до робітничої класи, то коли відкинути нові сільські елементи в промисловості й поодинокі випадки в СРСР, де робітники будували за свої гроші церкви, то корінний пролетаріят, релігійний своєю природою, ступнево відходить від релігії, хоч до зрілого матеріалістичного атеїзму йому треба ще йти та йти шляхом культурної революції.

Усі ці справи релігійного руху обмірковуватимуть на всеукраїнській антирелігійній конференції.

Уточнення обліку й наукова аналіза релігійних рухів, критика нових релігійних теорій, що їх поширюють провідники в масах, боротьба з новими формами релігійної громадськості, релігійного побуту, з новими методами організації релігійного активу, методика боротьби з окремими типами релігійних об'єднань, методи викривання перед трудящими антирелігійної суті релігійних груп та їхніх проводирів, — у всіх цих справах всеукраїнська антирелігійна конференція дасть потрібну відповідь і практичні завдання на місця.

Поруч із справами поживавлення діяльності релігійних громад конференція вивчатиме й протилежний процес, що тепер широко розвинувся по всій Україні, процес відходу мас від релігії, зростання безвірництва й антирелігійного масового руху. Цей процес спостерігається не тільки в робітничім, а й у селянським оточенні й виявлюється в відношенні від релігійних обрядів, у зацікавленні до антирелігійної пропаганди і, нарешті, в організації масового антирелігійного товариства „Спілки безвірників“⁴. Про передумови зростання атеїзму багато казати не доводиться. Плановість в організації народного господарства, яку чим-раз більше починають відчувати народні маси, створює основну передумову для „усування“ старих ідеологій і старого побуту.

Спілка безвірників повинна стати основною формою й методою антирелігійної пропаганди основною формою масового антирелігійного руху, як у місті, так і на селі. Спілка безвірників в СРСР існує вже три роки й об'єднує 250.000 членів (без України). Спілка безвірників на Україні існує менше як рік і, за неповними даними, налічує 25.000 душ.

Всеукраїнська антирелігійна конференція буде першою нарадою окружних спілок безвірників, що об'єднують українських трудящих для активної боротьби з релігією в усіх її формах. Спілка безвірників є найближчий помічник комуністичної партії в боротьбі з релігійною ідеологією в масах, у боротьбі з реакційною діяльністю релігійних громад.

Спілкам безвірників дано великі й відповідальні доручення. Насамперед тут повстає справа про масовість цієї організації. На місцях й досі не позбулися погляду, ніби робота спілки є тільки в налагодженні усної антирелігійної пропаганди, в засвоєнні загальних академічних справ. Забувають, що спілка безвірників є активна громадська організація, яку зовсім не можна плутати з пропагандистським кутком. Конференція повинна буде намітити роботу спілки безвірників, що-до боротьби за культурну революцію: участь спілки в роботі за поліпшення техніки й культури сільського господарства, участь в агітпропаганді, допомога провадити меліоративні заходи, як протилежність релігійній проповіді про залежність господарства від ласки божої, пропаганда колективних форм господарювання й кооперації, як протилежність релігійній проповіді особистого спасіння то-що.

Займе належне місце на конференції й справа про боротьбу за нові форми раціонального безрелігійного побуту (справа про методи виявляння антисанітарного характеру церковної обрядності, недоцільне витрачання на неї часу, про методи осуду пиятики підчас релігійних свят, пропаганда й організація революційних свят та культурного відпочинку).

Одно з найважливіших завдань осередків СБ є боротьба за культурність трудящих, боротьба з забобонами, вияв-

лення джерел їх, запобігання можливій організації релігійного „чуда“, популяризація наукового матеріалістичного світогляду, досягнень у різних галузях науки й техніки, використання різних видів мистецтва для антирелігійної пропаганди й протиставлення всього культурного будівництва радянської влади й радянської громадськості антикультурній роботі релігійних провідників. Усю роботу треба провадити на конкретнім місцевім матеріалі, на підставі вивчення місцевого релігійного руху, з максимальною ініціативою місцевих організацій СБ.

Обміркує конференція й підсилання масової антирелігійної пропаганди через пресу, більшим видаванням масової української антирелігійної літератури, використанням усіх каналів культури й політосвітроботи, використанням кіна на антирелігійнім фронті то-що. Актуальна також справа про поширення антирелігійного активу, про притягнення культурно-технічних сил та про антирелігійну роботу в школі.

Отакі найважливіші справи, що їх опрацюють на конференції. Завдання стоять перед всеукраїнською нарадою справді величезні. Робота її, як вихідний пункт боротьби з одвічною некультурністю, повинна притягнути увагу всіх робітників і селян, що свідомо беруть участь у соціалістичнім будівництві, всіх робітників на культурнім фронті, всього радянського громадянства.“

Автор: *В. Фаворський.*

Наші уваги: Якщо „спілка безбожників“ містить у собі всіх явних дорослих безбожників (безконфесійників), то „доробок“ більшовиків по 10-ти роках пановання й страшного насилля не є ні найменшим доказом на се, що в СРСР релігія попеліє й спопеліє до решти. 250.000 + 25.000 членів „спілки безбожників“ не обіймає навіть половини членів комуністичної партії! Значить, що є багато членів комуніст. партії, котрі не хочуть належати до „спілки безбожників“.

В самій Чехословаччині безконфесійних нараховується кругло 1.000.000 на 13.000.000 всіх мешканців. Очевидно тут зачислені й діти. Якщо на діти відчислити $\frac{2}{3}$, то остає звиш 300.000 явних, свідомих, дорослих безбожників в Чехословаччині — отже більше, аніж є членів „спілки безбожників“ на цілій території СРСР.

Число дійсних безбожників у СРСР. без сумніву буде більше як 275.000. Всежтаки успіхи більшовиків і на тому полі не є ані приблизно такі, щоби оправдували їхні божевільні надії. Сила віри незнищима. І чим її більше переслідують, тим сильнішого вона стає — бодай інтензивно. І на більшовиках справджується слово Господне: „durum est tibi contra stimulos calcitrare“ (Дія. 9,5). *Редакція*

Саяц. Актів Радомський

Потреба християнської агітації

Загальним об'явом повоєнного лихоліття є упадок духових і моральних цінностей. Такі наслідки лишила по собі кожда війна чи революція. Так було по французькій революції, те саме переживаємо і ми тепер по великій війні та російській революції. Як поле, що пишалось ланом золотистої пшениці, вкривається погрізній тучі намулом, котрий опоганює та прибиває все до землі, так і люди по війні, побрукані намулом безвірства, неабичайности та грубого матеріалізму, прибиті низько до землі, стратили з очей великі ідеали.

І той намул не оминув також і нашого безталанного народу, котрого набожність захоплювала чужинців. Давна його віра десь якби зeszла, а її місце займає релігійний індеферентизм, або таки прямо ненависна безбожність. Вистане кинути оком на 1918 рік, на час творення української державности, а стане нам грізне тemento, як потвердження сказаного. Дехто може тепер потішатись поверховним зворотом на ліпше; але отворім ширше очи, а побачимо, як байдужність до справ віри чи Церкви захоплює щораз ширші круги престолюддя. Іскорка ненависти до Церкви і духовенства, кинена в часах лихоліття війни, тліє, і під подувом пригожих обставин може розгорітись в небезпечне полум'я. Зважмо, що великий процент, і то свідоміших і впливових громадян, знайдеться в кождім селі, що осторонь стоять від Церкви і духовенства. Нині на кождім кроці кидають душпастиреви колоди під ноги такі самі вірні, і коли він мусить зводити раз у раз боротьбу, то не з ким иншим, а лиш зі своїми духовними дітьми. Є села, особливо на Поділля, де годі стрінути довірочну одиницю, котрій можна би поручити якусь християнську акцію. В читальнях трудно подибати християнську книжку. Вкінці підслухаймо розмов, які проводять наші люди по млинах, олійнях та торгових, а будемо мати приблизний образ того лиха, з котрим тепер кождий душпастир мусить боротися.

Звідкиж взялося між нашим народом те лихо?

Відповідь коротка: його принесла в о р о ж а а г і т а ц і я. Наш нарід підчас війни розбрався по широкому світі. То на фронті, то в підводах, то в полоні, то в таборах і на евакуації, всюди стикався він з ріжними недовірками і бачив та чув не одно, що відменно впливало на його релігійні чуття. Видів в'язнення і зневаги духовенства, чув насмішки з церковних обрядів, а все те не лишилось без наслідків. Попри се всілякі несовісні, платні агітатори, американські сектари

та еретики, підкопують і на дальше авторитет і повагу Церкви і духовенства, а помагають їм у тім свої домородні недобрірки і радикали.

Крім того по війні витворився особливий психічний стан. Село страстило давню рівновагу, спокій та ясню і тверезу думку, а на їх місце прийшли похопність, поденервовання, дезорієнтація, брак довіря та шукання новостий, а що ліві кличі більше поривають змислову природу чоловіка, то не один іде за ними скорше. Тепер час горячки і нервів. Ніхто не має часу і охоти спокійно розважувати, чи щось добре, корисне, тревале та гарне, але до всього треба реклями, кличів таї взагалі агітації. І тому тепер велика часть праці полягає на киданню кличів, а тихий робітник не знаходить признання. І діється таке: Священик, що тихо і спокійно працював в своїй парохії, стоїть тепер безрадий, коли до села прийде агітатор, і по кількох кличах стає ціла маса по його стороні. Та на щастя наш нарід до солом'яний огонь, що в одну мить спалахотить і зараз остигає, але всежтаки не один злий клич може закорінитись і на довше. І агітатори використовують той горячий час та ловлять в мутній воді свою рибку. Тому обіцяють народови землю, свободу, права, словом: рай на землі. Живійші одиниці захоплюються тим таї других тягнуть за собою, а гро народу стоїть безрадне, як взагалі безкритична маса, не може в тім зорієнтуватись. Стає байдужою до справ Церкви, тратить довіря до духовенства, займаючи вичікуючу позицію.

Насувається отже питання: яке становище має заняти душпастир супроти сеї части вірних, що то не слухають його голосу і стоять осторонь Церкви, а йдуть за голосом противника? Чи має махнути рукою—після слів: отрясіте прах под ногами вашими во свідітельство їм,—чи гонити, як той добрий пастир, по горах і вертепах, шукаючи заблудшої вівці, і, знайшовши її, мати більше радости з неї, чим з цілого стада?

Наш душпастирський обовязок каже нам вибрати примір доброго пастиря, що душу свою кладе за вівці, а не покидає, як наємник, свого стада.

Спосіб, як маємо за тими заблудшими вівцями шукати, та як їх найлекше підійти, вказує нам наш противник. Шляхом, котрим він підходить до душі простолюддя, се агітація. Тим шляхом ідуть всілякі сектарі, соціальні реформатори, послі і взагалі всі ті, що хочуть поширити чи переперти свої ідеї. Тому і ми мусимо протиставити ворожій агітації нашу християнську, бо противника побивається найлекше його власним оружжям. Тиха, спокійна праця тепер не вистарчає.

(Докінчення буде)

Нові книжки

Свящ. Пантелеймон Божик: Церков Українців в Канаді — Причинки до історії українського церковного життя в британській домінії Канаді за час від 1890 — 1928. Вінніпег, Манітоба, Канада 1927. Накладом „Канадійського Українця“. Ст. 335. З численними ілюстраціями.

Книжка присвячена Преосв. Никиті Будді. Цікава й повчача книжка — особливо для нас у „старім краю“, бо церковно-релігійні відносини в „новому світі“ за Океаном се для нас „terra incognita“, майже як казка. Автор (бувний православний священик з Буковини) описує „те, що бачив на власні очі, читав в часописах, книжках, чув від других людей та сам переживав поверх більше, як чверть століття“. А описує не тільки історію нашої гр. кат. Церкви в Канаді, але й православної, роботу різних англійських сект на нашому ґрунті, різних „православних“ самозванців „єпископів“ і навіть „архипатріархів“ (очевидно маняків), польських самозванців, життя різних товариств і т. ин.

З книжки виходить наглядно, що наша Церква сильно змоглася, відколи дістала свого єпископа (1912). Єпископ застав у Канаді 17 наших священиків і 8 сестер Служебниць, а в 1926 р. було їх: священиків 46 (з того 9 Василіян і 9 Редemptористів), а сестер Служебниць 80.

Дуже ярко виказує автор слабкість православної Церкви, яка полягає в тому, що православні Церкви не мають одної голови: „Безладдя серед православних в Канаді і в Злучених Державах се лише наслідок безголов'я цілої православної Церкви“ (стр. 258). „Через неоднакову форму урядів православний чоловік не може зрівноважитися: який повинен бути авторитет у Церкві: патріарший, синодальний, чи єпископський... догми й канони існують тільки на папері, які не боронять себе, а нема видимого голови, вони самі по собі остають без вартости і через се Церков не має ні сильних підвалин ні сильного верху. Кожний єпископ сам собі авторитет і що хоче, те й робить, бо він православний. Звідси й клопоти церковні повстали в Канаді та в Злучених Державах.

Самовільно прийшов до Канади і до Злучених Держав митрополит Серафим, самовільно прийшов також єпископ Горазд Павлик, самовільно прийшов також митрополит Германос і робили кожний на свою руку між православними свою місію. З сего настав заколот, а з заколоту витворилися сторонництва і повстають секти“ (257).

Редакції „Бескиду“ вказуємо на се жерело, з якого зможе черпати сильні, з життя взяті, аргументи для перестеження й врозуміння наших збаламучених Лемків. *Г.*

Прерія — Канадійський альманах 1928.

Заходом Т-ва опіки над українськими переселенцями ім. св. Рафаїла в Канаді. Вінніпег, Манітоба, Канада. Стр. 124. З ілюстраціями.

Містить статті з історії Канади, української еміграції, статті побутові, господарські, інформаційні, сміховинки.

Своею гарною „хлопською“ мовою, психікою і льогікою відзначається стаття „Через море“ рільного робітника Миколи Заставного. Находимо в ній гарний вираз на „Trinkgeld“ — „столове“ („по обіді мали ми кожний дати слугам щось столового по пару центів“).

Слово „Канада“ походить від індіанського (Ірокези) „кан ата“, що означає оселю з хат чи шатер. Тим словом назвав відкривник Канади, француз Картіє (1534 р.), цілий край. Монреал се „Монт Роял“ („Королівська гора“, назва походить від Картіє). К.

Ювілейна читаночка про св. словянських апостолів Кирила й Методія зладив о. Михайло Дороцький, парох потелицький. Перемишль. Накладом Тов. „Перемиська Епарх. Поміч“ 1928. Стр. 23. Книжечка призначена для масового поширення, пропагує Кирило-Мелодіївську ідею. Мова, виклад, кінцеве сформулювання ідей — вдатне й гідне признание. К.

X. Nikodem Ludomir Cieszyński: Wśród pieśni i kazań. Garsć impresyj religijnych. Poznań. 1928. Nakładem autora. Стр. 78.

Автор відомий у польським духовенстві зі своїх ріжнородних письменних праць (проповіді, історичні теми, „Roczniki Katolickie“...). Нова його книжка дуже гарно видана (окладинка, друк, папір). Її зміст: особисті церковно-релігійні переживання автора, підправлені (подекуди й наївним) ентузіазмом і патріотизмом, прикрашені (аж надто) цвітистою мовою. К.

Всячина

Дар підляшської землі св. Отцю. На приватній аудієнції 3 VI. с. р. еп. Пшездзецкий жертвував зв. Отцю срібно-го польського орла зі золотим серцем, у котрім міститься грудка землі, пересякла кровю мучеників за унію з Дрелова й Пратулина на Холмщині. Крім того жертвував еп. Пшездзецкий св. Отцю терневу корону з грудками підляшської землі.—А чия то кров в тій землі?... „Іване без роду, ти гинув, а славу сусід добрий взяв...“

Додаток для духовенства в Польщі. Рада міністрів рішила виплатити католичеському духовенству одноразовий додаток у висоті 22½ проц. місячної платні („ut aliquid fecisse vide-

deantur", бо сей додаток винесе яких 18—35 зл. для одного душпастиря). Клюб ППС виступив у соймі проти того рішення (сеж його „фах“!).

На польський евхаристичний конгрес у Львові (16 і 17. VI. с. р.), як подає „Gaz. Kościelna“, зіхалося около 30.000 вірних (між якими було немало й наших людей зі сіл). На конгрес прибув кард. Гльонд, прімас, і 9. єпископів. Підчас кінцевої процесії (від костела св. Єлисавети до Марійської площі) падав сильний дощ—дуже небажаний гість у таких випадках. В днях 29. і 30. VI. відбудеться єпархіяльний евхаристійний конгрес у Лодзі, на котрий мають приїхати оба польські кардинали і апост. нунції.

З чорними фанами. Вильнянського архієп. Ялбжинковського при нагоді канон. візитації Литовці в парохії Гервати привитали процесією з чорними фанами, протестуючи тим способом проти усунення литовської мови з костелів. Подібне привитання було й у Радуні. До архієпископа прийшла делегація з 18 литовських сіл, яка домогалася литовської мови в додаткових богослуженнях і в проповідях на половину з польською мовою. З таким домоганням виступають і Білорусини (Biełoruskaja Krynica).

Каплиця жалоби. В ньюоркській російській православній церкві св. Спаса є каплиця жалоби, де виставлені плякати, на яких списані жертви більшовизму: царська родина, 31 єпископів, 1560 священиків, 34.585 учителів і лікарів, 79.900 урядовців, 65.890 дідичів і аристократів, 56.340 офіцерів, 196.000 робітників, 468.000 жовнярів, 890.000 селян. Разом звиш 1,300.000 мертвих. Крім того під теперішню пору 117 єпископів пробуває що в тюрмах, що в концентраційних лагерах. („Katol. Kirchenzeit.“)

Англійський парламент голосами 266 проти 220 по раз другий і оконечно відкинув католицизуючі тенденції в молитовнику „Common Prayer Book“, (ходило про почитання евхаристії на католицький зразок і т. ин.). Та мабуть недалекий час, коли переголосована „партія“ стане переможцем.

Скільки є католицьких священиків на цілм світі? Всіх католицьких священиків на цілм світі є 231.000, з тих 200.324 працює в Європі. В Африці один католицький священик припадає на 400 католиків і 22.000 поган, в Індіях один на 860 католиків і 100.000 поган, в Японії один на 880 католиків—220.000 поган, в Хінах один на 800 католиків і 180.000 поган.

Litanja pielgrzymiska. Маю під рукою літанію „pielgrzymisk-y“, з якою варта ширший наш загал познакомити. Її текст:

„Kyrie elejson etc... Święty Stanisławie, opiekunie Polski, módl się za nami. św. Kazimierzu, op. Litwy, m. się z. n. — św. Józefacie, op. Rusi m. s. z. n. Wszyscy święci, opiekunowie

Рзeczypospolitej naszej, módlcie się za nami! 'Od niewoli moskiewskiej wybaw nas Panie!

Przez męczeństwo trzydziestu tysięcy rycerzy Barskich, poległych za wiarę i wolność w. n. P.

Przez męczeństwo dwudziestu tysięcy obywateli Pragi wyróżnionych za wiarę i wolność w. n. P.

Przez męczeństwo młodzieńców Litwy, zabityх kijami, zmarłych в кopalniach на wygnaniu w. n. P.

Przez męczeńство obywateli Oszmiany, wyróżnionych в kościołach Pańskich i domach w. n. P.

Przez męczeńство żołnierzy zamordowanych в Fischau w. n. P.

Przez męczeńство żołnierzy zamordowanych в Kronsztadzie przez Moskali w. n. P.!

Przez rany, łzy i cierpienia wszystkich niewolników, wygnańców i pielgrzymów polskich w. n. P.!

O wojnę powszechną за wolność ludów prosimy Cię Panie!

O broń i orły narodowe p. C. P.!

O niepodległość, całość i wolność ojczyzny naszej p. C. P.!

Ся літання має апробату лат. митроп. Курії в Варшаві Ч. 22/І. 1917. Такими молитвами польські ксьондзи в часі світової війни запалювали огонь патріотизму в серцях своїх вірних, піддержували в них свідомість заподіяної народови польському кривди, поривали їх до жертв і самопосвяти для добра вітчизни. А в нас? Неодин священник боїться сказати патріотичну проповідь, загірті вірних до любови свого народа, навчити їх, які обовязки мають зглядом свого народа.

о. В. Г'.

Курило. Пишуть до нас з Америки: „До Вас в краю мусіла вже дійти вістка про апостазію одного з американських українських священників: Константина Курила. Протицерковні і протикатолицькі органи розтрубили цю вістку з неабияким вдоволенням, зазначаючи з притиском, що це папський шамбелян“ і бувший редактор „Місіонаря“ etc. На малокритичні і необзнайомлені з тутешніми обставинами уми ця апостазія готова зробити вражіння, отже щоби баламуцтво не ширилось, треба завчасу поставити справу, як вона дійсно мається, а не як вороги католицької Церкви собі і другим її представляють.

Константин Курило знаний був в краю з часів семинарицьких як приверженець ярого москвофільства. Уявляв собі, що є генієм, а мав талант, якого не використав, і не дав собі витолкувати, що до генія не доріє, бо до геніяльності треба праці і витревалости, яких у Курила не було. Повдовівши в другім році свого подружжя (причини смерті його жінки

надто інтимної натури, щоби над ними розводитись), виїхав до Сполучених Держав, де в протязі двадцять один літ душпастирства був на двадцять трьох парохіях. Під цим оглядом побив усі рекорди. Причини цієї вандрівки з парохії на парохію були переважно його неуміркованість в уживанню високових напоїв і що за цим іде: надуживання довіря парохіян в фінансових справах і прогріхи *contra sextum*. Церковні влади були на якийсь час усунули його від душпастирських обов'язків (1912) і по скандальному процесі в Пітсбургу відібрали йому титул папського капеляна *extra Urbem*. Та по сповненій покуті і обітниці цілковитої поправи зістав наново душпастирем (в часі війни через великий брак священників) і покривав свої промахи плащиком патріотизму, прилучуючись до різних партій і організацій, від петлюрівців почавши, а на монархістах-гетьманцях скінчивши. Підчас не-присутності редактора „Місіонаря“ вприсовився на редактора і дійсно видав два числа цього місячника (розуміється за сутою заплаатою), але стільки прийшло зажалень на його мову і погляди, які ширив в цій місячнику, що сестри Василянки, котрі видають „Місіонаря“, були змушені йому подякувати за дальше редакторство.

Треба признати, що Константин Курило є добрим бесідником і своїм реторичним таланом потрапив довгий час закривати многі-премногі свої гріхи. Та до часу збанок воду носить. Мабуть надто надужив терпеливості і поблажливості церковних властей. І коли передбачив, що вже не потрапить дальше укривати свої надто „кричучі до неба о пімсту „зделки“, перекинувся в покривджену жертву „патріоти“ і скотався в bagno автокефальної „Церкви“. Добре то Бісмарк сказав, що послідню дошку ратунку для кожного ошушта є крикливий патріотизм. З шумними ефектами американського цирку Константин Курило заявив письменно апостольсьому делегатові в Вашингтоні і його Ексцеленції Митрополитові Шептицькому, що покидає католицьку Церкву задля кривд, які діються Українцям, а на ділі, бо пізнав, що католицький єпископ не міг довше терпіти його згіршення. Добре то один з протестантських духовників сказав, що скільки разів папа чистить свою хату, то протестанти дістають від нього сміття, а противно: що є ліпшого у протестантів, то іде до папи. Ми можемо тепер свобіднійше відітхнути, коли такі індівіди, як Курило, покинули католицьку Церкву і подякувати Божому Провидінню, що воно так зарядило.

В кругах автокефальників не таке велике одушевлення з цього „набутку“. Довгі літа бувші дяки і піддячі, а тепер „священники“ автокефальної „Церкви“, описували подрібно подвиги о. Курила в своїм органі „Дніпро“. Описували правдиві і неправдиві річі, а тепер тішитися, що цей сам Курило до них пристав, то якось—навіть на американські відносини—не легко стравне“.

Спосіб проти п'яниць. Суддя в іспанськiм місті Овіедо придумав хитрий спосіб проти п'яниць. Коли перед ним появиться який п'яниця, обвинувачений, що був п'яний в неділю, то він засуджує його на п'ять дiб арешту. Однакож карі арешту не може засуджений відбути відразу; кара розкладається йому на п'ять тижнів, а саме в такий спосіб, що засуджений має зголошуватися до арешту на кождую неділю — в день, коли звичайно має нагоду упитися.

Снідання Наполеона. Було се в тім часі, коли Наполеон будував свою коліумну на площі Vendôme. Бажаючи переконатися, як далеко поступила робота, вийшов раз раннім ранком *incognito* в товаристві свого адютанта. Оглянувши стан роботи, Наполеон почув голод. Тимчасом усі гастрономічні льокалі були о сій порі ще позамикані. З трудом надибано одну молочарню, яка вже була отворена.

— Омлети і барані котлети! — закликав Наполеон.

По такім обильнім сніданню Наполеон станув у дверех молочарні, заложив своїм звичаєм руку взад і сказав до адютанта:

— Заплатіть!

Тоді адютант з острахом замітив, що був без грошей. Зближається отже до властительки льокалю і каже:

— Ласкава пані, ми є офіцерами французької армії. Ми забули взяти з собою гроші, будьте ласкаві нам скредитувати.

— Ох, се кождий може подавати себе за офіцера, мене вже нераз в сей спосіб викивали.

Кельнер чуючи отсю розмову, сказав:

— Я за сих панів ручу, вони не скривдять бідного кельнера.

Адютант оповів по дорозі сю сцену Наполеонові. Цісар постановив кельнера нагородити. Справді в якийсь час по сій пригоді входить до молочарні угальований адютант цісаря.

— Чи тут знаходиться сей кельнер, котрий заплатив за цісаря снідання?

Властителька молочарні мало не зімліла з перераження. Кельнер отримав нагороду в висоті 50 дукатів, а заразом пропозицію, щоби обіймив службу при цісарі. Очевидно скористав негайно з сього відзначення і був одним з найвірніших льокаїв „Малого капрала“.

о. Ков.

Сензаційні медіумічні експерименти. Недавно появилася вельми інтересна книжка „О смерті“. Се виклади Н. Nelsson-a, професора на ісландськiм університеті. Згаданий професор був спершу непримиримим ворогом усяких сеансів і кпив з них немилосерно, доки случайно не пізнав незвичайно уздібненого медія — сільського хлопця з Ісландії, котрий прибув до столиці, щоби навчитися складати черенки.

Про сього хлопця оповідаю дивні дива, аж кількох запалених спіритистів наклонило професора, щоби він прибув на сеанс з тим медієм. Дуже скептично настроєний і невдоволений, що дався намовити, професор прибув з постановою, щоби ствердити, що усе те обманство. Медій був під твердою контролею. Явища були загадочні і відтепер став професор сам вести досліди, а потім оголосив їх друком. Книжка ця містить уступи про феноменальні явища в присутності сього примітивного сільського хлопчини. Професор пише: „Перший раз щойно тепер довелось мені бачити правдиві сеанси медіюмичні“. Ми мали різнородні явища „світляні“ і численні левітації, не тільки столи уносились явору помімо сього, що учасники з усіх сил тягнули їх в долину; ба навіть сам медій зістав потягнений аж під стелю разом з отоманою, на котрій був уложений. Дивні були світляні явища: спершу показувалися як світляні язички, повстаючи одні по других в різних місцях покою, а пізніше розвинулися так, що вся стеля поза медієм була наче в світляній філі із загадочним рисунком—наче сітки з очками. По кількох вечерах ми у зріли якусь постать, що стала серед світла. На сеансах об'являвся „контрольний дух“, котрий звався Єнсеном і котрий промовляв через уста ісландського медія, котрий не знає жадного иншого язика, як тільки по ісландськи. Єнсен промовляв по дунськи. Одного вечера повідомив учасників, що в Копенгазі вибух пожеар і фабричний дім стоїть в полуміннях. Професор оповідає: „Ми не мали тоді ніякого телеграфу, було се в падолисті 1905 р. — а на саме Різдво Христове привіз корабель газети з Данії, з котрих ми дізналися, що згаданого вечера справді спалилася в Копенгазі при вул. Королівській фабрика ламп. Сей „контрольний дух“, як здається, має при собі цілий відділ дезінкарнованих особистостей; вони твердили, що є духами, котрі ранше жили на землі. І об'явилися не тільки Ісландці, але якийсь лікар норвежський—говорив через медія по норвежськи, потім французський співак і співачка—обое співали чаруючий дует — а конверзація слідувала з кожним по черзі. Понад поземом звичайних „спіритистичних явищ“ були такі, як пр. дематеріалізація цілого лівого рамени медія. Рамя зникло, не можна було його віднайти, цілий рукав висів від плечий.

о. Ков.

Печатається з позволенням Митрополичого Ординаріату у Львові

Редактор-видавець **о. Д-р Гавриїл Костельник**

З друкарні Ставропільського Інституту у Львові.

НИВА

ЧАСОПИС ПРИСВЯЧЕНИЙ ЦЕРКОВНИМ І СУСПІЛЬНИМ СПРАВАМ

Виходить раз у місяць в 2 $\frac{1}{2}$ арк.
в проповідничим додатком
в 1 арк. до кожного числа

Передплата виносить 16 зл
річно, для заграниці 2 до-
ляри річно

Адреса Редакції і Адміністрації: Львів, ул. Корняктів 1.

о. Др. Г. Костельник.

Спiр про епiклезу.

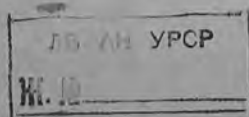
Продовження.

* * *

Змiни в римській Лiтургiї i їх причини, що ми їх доси навели, ще зовсiм не вичерпують предмету. Пояснення iсторичних (людських) фактiв, якi вони не були би, доти не є окончечне (без решток), доки не є переведена реконструкцiя, зглядно: аналізу того „духа“, що був загальною причиною тих iсторичних фактiв, або образцево: що був ґрунтом, на котрому виростили тi iсторичнi факти. Такi є вимоги рiвня нашої нинiшньої психологiчної свiдомостi.

Якщо отже хочемо повести розв'язку нашої проблеми „до кiнця“, то мусимо зреконструувати духа римської Церкви вiд її початкiв аж до тих часiв, коли сей дух осягнув своє повне виспецiялізування. Найдемо тут просто „кeрницю пояснень“ не тiльки для нашої властивої (вузько понятої) проблеми, але й для зрозумiння латинського обряду загалом, для зрозумiння суцiх рiжниць мiж грецьким i латинським обрядом, схiдного роздору i т. п.

На жаль, католицькi автори, оскiльки менi вiдомо, не пiдходять до тих квестiй iз цього (психологiчного) боку. Розумiю їх, розумiю й свiй почин. Небезпечна се дорога — легко можна стягнути на себе пiдозрiння рацiоналiзму. А до того психологiчна аналіза се секцiювання, а секцiювання органiзмiв, що є в цупкiм зв'язку iз святими рiчами, се одiюзне дiло, бо легко може викликати згiршення — в тих, котрi ще не досишли до висшого рiвня психологiчної свiдомостi.

Але — чим була би нинішня медицина без секціонування людського організму, а які спротиви були в історії щодо того секціонування?!

Розвій науки має свої права, бо хоч у першому моменті, як здається, дещо нам відбирає (наші пересуди, котрі ми вважали за „ненарушима“), то опісля дає нам правдиве збогачення духа, або й практичні користи.

Що в Церкві людське, се можна і треба пояснювати людськими причинами. Правда, Дух Святий веде Церкву і її життя, однак, як каже богословська засада, „*gratia non destruit naturam, sed perficit*“. І тому всі християнські народи задержують у Церкві свій психічний характер, який їм природа дала. І Жиди і Греки і Римляни задержали в Церкві свій природний психічний характер — убагороднений, доведений до рівня „*sentire cum Christo*“, всежтаки вірний собі.

Слід нам тепер ближше приглянутися різницям між природними народними характерами, що виступали в первісній Церкві.

З самого початку, як се видно зі св. Письма, апостоли насаджували Христову віру в жидівських громадах, розсіяних по римській імперії. Значить, що й дух у Церкві, оскільки йде про людські річі, був жидівського покою. Але вже в тих апостольських часах геленістична (з бувших поган зложена) Церква дає про себе знати: її відрухи дають причину до вибору діяконів (Дія. 6, 1—7) та до апостольського Собору (Дія. 15, 1—32). Новий тип християнина, задекретований тим Собором, приніс свободу для розмаху геленістичного духа. А вінжеж був „грядучий“, що зараз у поапостольській добі мав стати правилом у цілій Церкві. По збуренню Єрусалима (70 р.) жидівський дух тратить навіть свою історичну основу і поволі затрачується в Церкві, а геленістичний дух стає пануючий. Маємо й історичні пам'ятники сеї перемоги. „Наука дванадцятиох апостолів“, книжечка, що імовірно повстала зараз в поапостольських часах, ще пронизана жидівським духом. Вона ставить ідеал для християнина: „Якщо отже можеш двигати ціле ярмо Господне (зн. всі Мойсеєві приписи), то будеш звершеним; а якщо не можеш, то сповняй, що можеш“.¹⁾ А „Лист Варнави“ — книжечка, що повстала десь на переломі I. і II. ст., вже звертається проти жидівських категорій у християнським життю. Так само лист св. Ігнатія антіохійського († 107) до Магнезіян: „Се перевертність визнавати Христа, а жити по жидівськи“.²⁾

¹⁾ Pisma Ojca Kościoła. T. I. Poznań 1924. Стр. 31.

²⁾ Ibid. Стр. 219.

Обі ті психіки, жидівська й грецька, в тій сфері, яка нас обходить, були дуже зближені до себе — як релігія до філософії. Абстрактна правда була життєвим живчиком обох тих психік. Тут був головний їх життєвий інтерес і їх талан. Тільки що жидівська психіка відзначалася інтуїціями, підбираючи до них приміри з об'явлення або й з життя (Ап. Павло се геніяльний тип такої психіки); а грецька психіка відзначалася філософічною аналізою, логічним порядком у думанню, наводженням логічних рацій.

Власть, вирішювання влади, самої про себе понятій, право, як таке, се для обох тих психік було мовби чуже. Не їх інтерес, не їх талан. Тому то отсі вдачі не були організаторськими (очевидно: на більшу скалю). Жиди й донині не мають спільної релігійної організації: кожда їх громада (Кагал) незалежна, а сполучує їх тільки жива релігійно-національна свідомість.

З огляду на боже Провидіння воно було вповні доцільне, що в тих перших віках у Христовій Церкві домінуючою була саме така психіка, котра була розкохана в абстрактній правді. Поширювання християнства в перших трьох століттях се була свого роду революція, сполучення з тяжкими переслідуваннями, а в таких відносинах ідеально зорганізована церковна власть і не могла би була остоятися й не могла би давати стільки користи (відпорности та одушевлення), скільки давала посвята для самої правди Христової віри. (В „підземеллю“ ніколи нема ідеальної організації, нема влади, як такої, за те тут живі ідеали заступають подрібно розвинену організацію). Одначе се не могло так остати на завсіді, Коли Церква вийшла з підземелля, коли Христова віра стала пануючою, дивним збігом обставин покликав Бог третій психічний талан в первісній Церкві — римський організаційний талан.

Первісна християнська Церква в Римі складалася переважно з напливових елементів, з людей різних націй (що в Римі, як у центрі „світа“, опинилися то добровільно, то по неволі). Були се низці класи суспільности, які сполучувала в одно Христова віра, геленістична мова й те почуття, що ті низші шари римського населення радше почувалися жертвами властивого Риму, аніж його представниками.¹⁾ Представниками пануючого Риму, його традицій і аспірацій і взагалі його властивої психіки були тоді висші верстви — ті поганські.

¹⁾ „Gminy chrześcijańskie złożone z wszelkich narodów miały charakter kosmopolityczny, antynarodowy“. (Pisma Ojców Kościoła, Poznań T. II. Стр. XV). „Językiem greckim mówili w Rzymie wszysej peregrin — przybysze“. (Ibid. Стр. XXXIX).

Неоднакове було суспільне положення християн і правдивих Римлян (поган), неоднакові були також їх аспірації. Християни були поставлені, мовби поза скобки держави; (як н. пр. духовенство в теперішній большеві); Римляни були властодержці, державники, що виконували владу, шукали її і „розчитувались“ у ній, а християни шукали правди й спасення. Два зовсім інші духові світи! Рим був представником „старого — поганського — світа“, а „нова — Христова — віра“ мала змінити сей старий світ і створити новий. Рим був для християн „сей світ“, а християни „не від світа сього“. Зрозуміле отже, що християнська громада в Римі мусіла почуватися опозиційно до психічних категорій Риму.

Такий стан був, як не можна більше, підходящим ґрунтом для геленістичного духа в римській Церкві. В геленістичній мові прийшло християнство до Риму, новозавітні св. книги були написані геленістичною мовою, се була мова інтернаціональна — наче відорвана від світа (бо Греки не були пануючим народом), отже була вона в повній гармонії з „відорваною“, абстрактною правдою, яка була життєвим ідеалом християн. З геленістичною мовою панував у первісній римській Церкві і геленістичний дух.

Папа Климентій І. (92 — 101) в своїм листі до Коринтян представляється як чистий тип геленістичного покрою. Хоч справа, яку він хотів залагодити (ворохобня Коринтян проти своєї єрархії), сама собою підходила під дисциплінарне поступовання, Климентій реагує на неї в формі (довгого) „теоретичного“ моралізовання. Хоч місцями й доторкається юридичних моментів, всежтаки стилізує їх не юридично („приказуємо“, „рішаємо“, „заряджуємо...“), тільки морально, („так треба робити, бо хто так не робивби, сей провиниться супроти Бога“). Ось одно таке місце з його листу: „А якби деякі не послушали того, що Бог через нас сказав, нехай знають, що допускаються провини й наражуються на не малу небезпеку, а ми будемо вільні від того гріха“ (с. 57).

Ніде традиція не така спільна як у Церкві. Хоч до християнської Церкви з бігом часу приступили були маси коринтних Римлян з висших верств, хоч геленізм щораз більше затрачувався на Заході, однак в римській Церкві він ще жив — силою традиції. Алеж се так не могло остати по всі часи. Рим був надто важний і своєрідний в історії людства, щоб християнство могло було обійти його без його психічної імпрегнації. І Провидіння потребувало природного таланту Риму для кращого забезпечення християнства в нових суспільно-державних відносинах, які витворилися в Європі по упадку римської імперії. Константин Вел. переніс свій царсь-

кий престол з Риму до Візантії. Які там не були бідні заміри царя Константина, однак історія показала, що отсе його діло в своїх наслідках перевищило всякі людські міркування. З Візантії зробив Константин „новий Рим“, і тим самим порішив долю геленізму й романізму раз на завсіди. Повінь геленізму, що була залляла цілу римську імперію, стала на Заході опадати, а на Сході найшла для себе нове — найбільше озеро: Візантію — таки під боком грецького народу. Причинилась до цього й вандрівка народів, яка на Заході знищила старосвітську геленістично-романську культуру, здерла геленістичну політуру з душ, і оставила їх такими, якими вони були з своєї природи. Рим поволі став обтрясатися з геленізму — вперед у життю, а потім і в Церкві; а Візантія затрачувала свою романістичну домішку і в життю і в Церкві, і з „римського царства“ нарешті стала „грецьким царством“.¹⁾ Візантії присудило Провидіння, щоби репрезентувала й зберігала християнський геленізм аж до свого упадку (1453 р.). Візантія не витворила християнського геленізму, вона його унаслідила. В тому й крився живчик своєрідного консерватизму в культурному життю Візантії. Очевидно маємо тут на приміті головно Церкву. Східна Церква й дотепер відзначається консерватизмом.

Чимало істориків не розуміє сеї, що так скажу, „функції“ Візантії, і підходить до византійської культури із зовсім хибного становища — мовляв: що Візантія се „виродок“ Риму. А правда така, що Рим був „поневолений“ геленістичною культурою, яку опісля затратив, а Візантія виросла, жила й відцвіла на тлі християнської геленістичної культури.

Дивні є історичні аналогії між „старим“ і „новим Римом“ (Візантією). Старий Рим панував щось понад 1000 літ і Візантія панувала саме стільки.²⁾ Рим уляг вандрівці поганських народів, Візантія улягла експансії магометанських народів.

Однак підчас вандрівки народів упав тільки поганський Рим, а християнський Рим став саме від ро-

¹⁾ Найдовше в византійському царстві задержалася сама назва „Ромей“ (Римляни), що була державною назвою для підданих того царства (аналогічно, як „Австрійці“).

²⁾ Очевидно треба взяти 326 р., коли Константин осів у Візантії, як розмежну точку. (Рим від 754. р. перед Хр. до 326. р. по Хр. — отже 1078 років; Візантія від 326. р. до 1453. р., якщо відчислити 57 років панування „східного латинського царства“ в Візантії, отже 1070 років. Так само довго існувала папська держава: від 755 р. до 1870 — отже 1115 років. Навіть відновлений титул „римського цісаря“ на Заході існував щось понад 1000 років: від 800 до 1806).

джуватися і відродився. Провидіння присудило йому в християнстві найбільшу будучність.

В IV. і V. ст. затрачувалася і затратилася в римській Церкві духовна опозиція до Риму. Рим зі своїм поганством уже не був пануючий, лише пануючою була християнська віра. А до того цісарі не сиділи в Римі, але в Византії. Папа Лев Вел. уратував 452. р. Рим перед Гунами, а 455. р. перед Вандалами. Се найвиразніший симптом тодішніх соціальних відносин у Римі. Папа став першою особою в Римі навіть під громадянським поглядом. Папа представник Церкви і разом представник Риму.

Прийшов час, коли римська Церква усвідомила собі, що вона є представительною і спадкоємцем Риму...

Зародок сеї свідомости був разом зародком смерті не тільки для геленістичної мови в римській Церкві, але й для геленістичного обряду — чито взягалі „духа“. Християни Римляни почували собою, й стали активним елементом у Церкві після свого власного психічного стилю. Рим перебував велику обрядову еволюцію, змінюючи первісний геленістичний обряд на свій питомий (римський або латинський), достосовуючи його в усьому до вимог свого психічного стилю. Сей процес тривав через кілька століть. У такій психічній диспозиції включувався живчик поступовости, чим західна Церква — в порівнанні із східною — дотепер відзначається.

Якжеж представляється сей римський психічний стиль?

Кождий, хто скінчив гімназію, знає, що Греки вславилися філософією й поезією (взагалі мистецтвом), а Римляни були славними жовнярами й правниками — державниками. Та сама вдача остала в спадщині по старім Римі й новому — християнському, коли його душа стала свідомою самої себе. Однак й геленізм полишив свій слід у душі християнського Риму. Як жидівська психіка ввійшла в склад християнського геленізму, так християнський геленізм увійшов в склад християнського романізму. Поганський грецький загаль (так само, як римський) мав дуже узмисловлені релігійні поняття (богів уявляв собі як людей); а від жидів-християн втягнув в себе християнський геленізм субтельно одуховлені релігійні поняття, що мало й різні практичні наслідки (в урядженню Церкви, в формованню церковних практик). Те одуховлення перейняв християнський Рим від християнського геленізму.

Конець кінцем, по перебутій новій кристалізації в християнстві, римський психічний стиль так ріжнився від психічного стилю християнського геленізму, як ріжниться реалізм від романтизму (містицизму) в літературі. Вдатно

підхопив отсю ріжницю Волод. Соловєв: „Західна Церква, вірна апостольській місії, не злякалася зануритися в болото історичного життя. Будучи довгий час, бо цілі віки, самотнім живлом морального ладу й умової культури поміж варварськими племенами Європи, вона взяла на себе весь клопіт так зовнішньої управи, як і духового виховання сих племен з їх незалежною вдачею і з їхніми жорстокими інстинктами. Віддаючися сій тяжкій роботі, вона — подібно св. Миколаєви в казці — не так дбала про зверхню чистоту, як про дійсні потреби людства... Там на заході хотіли ужити всіх сил божих і людських на користь всесвітнього діла, тут на Сході зберігали лиш свою чистоту. Ось головна ріжниця між обома Церквами й найближша причина їхнього розділу“.¹⁾

Нас цікавлять глибші верстви сих двох психік. Римська психіка реалістична, отже сильніше зв'язана з конкретним світом, аніж геленістична. Гравітація до конкретності, безпосередності, наглядності, практичності, відміреності, короткості, рішучості у виступах, живі й подрібно зрізнічовані поняття й почування, що зв'язуються з властю, урядовістю — ось се категорії, якими *peague* реалістична римська душа на життя буття. Се її таланти.

Греки „розв'язувався язик“, коли він розважав правди віри. Тут він відкривав багатство понять і виразів. Н. пр. „сфідай на престол слави и призираяй бездны, безначальне, невидиме, непостижимо, неизмѣнно, Отче Господа нашего Иисуса Христа“ (з Літургії Василя Великого).

А Римлянинові аналогічно „розв'язувався язик“, коли говорив про правничі проблеми. Н.пр. „Nulli ergo omnino hominum liceat hanc paginam nostrae permissionis, statuti, ordinationis, mandati, praecepti, concessionis, indulti, declarationis, voluntatis, decreti et inhibitionis infringere, vel ei ausu temerario contraire“.²⁾ А ригор можна бути певним, що в цілій грецькій церковній літературі нема такого уступу. Послідовно римська Церква має краще вироблений канонічний кодекс.

Ріжниця між духовенством і світськими вірними, як також між священиком і єпископом у західній Церкві гострійші, наглядніші, аніж у східній Церкві. Використані для сього різні елементи. В західній Церкві священик безженний (отже ізольований від суспільності, неподібний до світських вірних, які з правила ведуть і мають вести родинне життя), б) Лі-

¹⁾ Волод. Соловєв: Росія і вселенська Церква. Переклав свящ. Волод. Герасимович. Львів 1903. Стр. 4.

²⁾ З розпорядження Пія V. (з 1570 р.) щодо „*Missale Romanum*“.

турпію відправляє в незрозумілій мові для суспільности, а до того тихо; в) вірні причащаються під одним видом. А єпископ висшій від священника не тільки тим, що рукополагає, але й тим, що миропомазує.

Взагалі західна Церква відсепарована від мірян — як війсьсько, і в аналогічній цілі: щоби легше здобувати (християнізувати) світ. Навіть загальний тип монастиря в західній Церкві має ту саму ціль. На Сході монастир се місце, де люди, що покинули світ, „спасаються“. На Заході монастир се твердиня Церкви, призначена для здобування світа. Тому то на Заході так багато різнородних монаших чинів, бо є дуже різнородні позиції в здобуванні (християнізованню) світа: одні монахи проповідують, другі виховують молодь, треті є професорами, четверті місіонерами і т. д. А на Сході всі монахи мають одну ціль — „спасатися“, тому й нема тут множества монаших чинів.

Також ереси свідчать про те саме. На Сході головні ереси були „теоретичні“: відносилися до логічних рацій віри (аріанізм, македоніанізм, несторіанізм, монотелетизм, іконоборство...). А головні ереси на Заході були „практичні“: відносилися передовсім до рацій церковної власти, і заперечували устрій Церкви (вазьдензи, альбігензи, Гус, Лютер, Кальвін, англіканці, старокатолики...).

В західній Церкві є виразне й різке розрізнення між „ordo“ і „missio“ (jurisdictio) в дійствованню священника, чого в східній Церкві нема. Сповідь в західній Церкві розуміють як „actus judicialis“, а в східній як „actus medicinalis“.

Колиж приглянутися обрядовим різницям, то тут відкриваємо, що вони мають своє жерело в відмінних психіках. Гравітація до конкретности в Римлян, а гравітація до ідеї у Греків були і є тими психічними жерелами, що довели до головних обрядових різниць на Сході й на Заході. В сумніві: чи Христос Господь ужив на Тайній Ве чері квасного чи безквасного хліба, римська влада зовсім природно рішилася за безквасним хлібом. Тим хліб, призначений для Евхаристії, виріжнений від звичайного хліба (аналогічно священник целібатом виріжнений від інших людей). Душа, що гравітує до конкретности, хоче не тільки абстрактно думати про предмет, але й змислово уявляти собі його і — якщо можна — таки живцем бачити (чути, переживати) його. Вирізнення евхаристійного хліба послідовно повела латинська влада аж до останніх можливих меж: замість хліба стали на Заході вживати субтельного опатка, гарно витятого в формі кола, а на ньому витиснений розпятий Христос. Так і видно, що се не звичайний хліб, але божественний. З тих самих психічних мотивів завелось на За-

ході відкривання й виставлювання Найсв. Тайн та обношування їх при церковних походах.

З певністю й те динамічне вивисшування Христа, про яке ми згадували, тут має свій ґрунт, на котрім виросло. Св. Дух не дається конкретно уявити, а Христос — Богочоловік — дається. Коли на Заході кланяються на „вплотившагося“ і „Слово сталося тілом“ то тому, що ось Син Божий з'явився між нами, прийняв конкретну форму, яка сильно промовляє до західної вдачі.

На Заході взагалі взяв верх Культ Евхаристії — з психологічного становища без сумніву задля її конкретності. (Тим ми зовсім не заперечуємо, ані не підважуємо теологічних рацій сього культу. Одначе ті самі рації були і в також на Сході, бо Схід і Захід від віків однаково розуміли Пресв. Евхаристію, а всежтаки на Сході інакше уформувався культ Евхаристії). В латинській Літургії властиво річ говорять. Відправа тиха, мова незрозуміла, молитви короткі, вірні орієнтуються по рухах священника, священник підіймає освячені дари на показ вірним, дзвінки дзвонять, органи грають (нелюдський, начеб небесний голос), престол в цілості відслонений і як найбільше обставлений прикрасами, кивот великий і впадає в очі. Містерії, на котрі складаються вальори річий.

На Сході взяв верх культ божого слова. І слово говорить. Відповідно до сього літургічна мова мусить бути зрозуміла для народу, відправи голосні, багаті в слова, вірні беруть визначну участь у відправі, Євангеліє (книга) зазнає спеціального культу: воно представляє навчаючого Христа, тому мусить знаходитися на престолі. Його гарно опрацюють, підносять на показ вірним, дають його вірним цілувати. Саме отсей культ Євангелія є символом цілого обряду в Східній Церкві. А в Західній Церкві Євангеліє, як окрема літургічна книга взагалі не існує.

Грецька душа, багата думками й фантазією, втікає від конкретності в царство ідей. І саме тим шляхом вона інсценізує літургічні містерії.

Святилище відгороджене іконостасом (се певно на зразок старозавітного храму — жидівський вплив). Царські врата під час освячення зачинені, евхаристійний хліб і перед (на великій вході) і по освяченню для вірних заслонений. Тут треба думати, щоби містерії усвідомити собі, очима їх не видно.

На Сході поняття „престол“ і „свадилище“ нерозривно сполучені, тому нема престолу без святилища. А тому тільки один престол у церкві. На Заході взагалі нема святилища, а є тільки престолу. На Сході одна Літургія на одному престолі в одному дні. Отся засада „єдності престолу і Літургії“ без сумніву уформувалася на Сході під жидівським

впливом (у Жидів було дуже сильно розвинене поняття єдності в зв'язку з релігією: один Бог, один храм, одно свяetišце, один обряд...). Її заступає вже св. Ігнатій антіохійський († 107 р.): „Старайтеся отже проте, щоби мати тільки одну Евхаристію (Літургію). Бо тільки одно є тіло Господа нашого Ісуса Христа і тільки одна чаша в єдності його Крови, тільки один Престол“.¹⁾ В дійсності Захід придержується тут річечивих вальорів, а Схід ідейних. Чим більше відправлених Літургій, тим більша їх річева вартість (перед Богом); а єдність Літургії підносить її велич, спільність усіх вірних і т. ин.

„Opusculum contra Francos“, грецький твір з часів перед роздором, між иншим закидує латинянам, що вони „в своїх церквах уживають розп'яття не мальоване, а різьблене“, що „на Різдво Христове дозволяють, щоби бомби експльодували біля престола, щоби могли сміятися“, що „в днях страстного тижня тасять свічки і роблять землетрясення в церквах: в крісла, дошки, мури молотками б'ють і фляшки розбивають“.²⁾ Також між символами й символістичними акціями в латинському й грецькому обряді заходить та сама ріжниця, на яку ми вже вказували. Латинські символи реалістично-безпосередні (своею формою близькі дійсности). Удавати в Церкві землетрясення на згаданий лад се для Грека надто безпосередне, й тому се його разить. Грецький хрест своїми рівними раменами неподібний до дійсного Христового хреста, а латинський наслідує приблизну форму Христового хреста, (пряме рамя довше). Дотого латинники люблять великі хрести (пр. на ризах), а в нашому обряді з правила уживається малого хреста (якщо хрест великий, як придорожний, то на ньому намальоване мале розп'яття) — з тих самих мотивів. Безпосередний символ для Грека за грубий. Тому то статуї в грецькій Церкві не могли удержатися. А в Західній Церкві саме статуї найбільше впадають в очи (престоли правильно украшені статуями). Малярський стиль в західній Церкві не ріжниться від стилю світських образів: образ тут хоче наслідувати дійсність. Не те в грецькій Церкві: византійський стиль святих ікон доцільно не хоче наслідувати дійсности. Ікона має тут призначення, щоби унагляднювала святість, побожну задуму, аскетизм, надприродність — і саме тому зриває з конкретними вимогами природного ладу.

В східній Церкві вже в давних віках стали почитати Христа, наважуючи до євангельського *Λόγος*, під символом „Святої Мудрости“ (*Ἁγία Σοφία*, катедра в Царгороді, посвячена на славу сеї „Святої Мудрости“). А в За-

¹⁾ В листі до Філядельфійан, с. 4.

²⁾ Гл. Aurelius Palmieri O. S. A.: *Theologia dogmatica orthodoxa (Ecclesiae graeco-russicae)*. T. II. Prolegomena. Florentiae 1913. Стр. 27-28.

хідній Церкві в найновіших віках (в XVII. і XVIII. ст.) приймився культ Христа під символом „Серця Христового“. Там домінує ідея, тут конкретне зображення.¹⁾

Ось так грецька вдача розвинула подрібне урядження церкви, в усьому остаючи вірною собі. А латинська вдача зробила те саме, але після своїх власних вимог. Ми нині не повинні дивуватися, що воно так. Власне ми є покликані зрозуміти: чому воно так? А коли багато теологів ще й нині — в часах, коли фізіологія й психологія дійшли аж до клітин — не розуміють сього, то тільки тому, що вони рівень знання нашого віку ще не змогли застосувати до церковних справ. Знаємо нині, що кождий чоловік має індивідуальний уклад ліній на пальцях і на долонях, і чого не діткнеться, несвідомо лишає сліди тих своїх ліній на речах. Не інакше воно діялося і діється також у Церкві — очевидно тут входять в гру психологічні індивідуальні „лінії“.

Щойно на сьому місці можемо подати окончне пояснення, задля яких причин пересунули в Римі головний консекраційний момент з епikleзи на Христові слова? Хоч епikleза, як се ми вже підносили, має той самий сенс, що й Христові слова (щоби предложений хліб став тілом Христовим, а вино кровю), однак для вдачи, яка незвичайно чутка на льогічні й психологічні рації, що вяжуться з властю, Христові слова мають спеціальний німб — саме тому, що вони Христові (як у війську „царське, королівське слово“; важний тут сам факт — навіть без огляду на сенс). Коли в римській Церкві дух геленізму уступив місце духови романізму, романістична психічна вдача, чутка на рації влади, зовсім послідовно стреміла до пересунення головного консекраційного моменту з епikleзи (яка складається з людських слів) на Христові слова, і з часом перевела таку зміну в своїй Літургії. В тому латинська вдача найшла свій повний вираз: безпосередність акції (Христос говорить слова освячення, а священник є тільки орудником), якнайбільше зближення до історичної дійсности (як на Тайній Вечері, так і в Літургії), піднесення священничої влади (священник виконує свою консекраційну владу, як пр. суддя проголошує вирок).

Маємо на се дуже повчаючу аналогію. В східній Церкві за найбільшого святого вважають Йоана Хрестителя. Основується се на даних, що їх находимо в св. Письмі. „Бо

¹⁾ На Заході були спроби ввести культ і інших конкретних річей, що були в звязку з Христом. Так св. Бернард голосив набоженство до св. Гробу, св. Катерина в Сієнни поширювала набоженство до Крови Господньої (гл. Набоженство до Найсвятійшого Серця як підручник для священників уложив Григорій Хомишин, єпископ станіславський. Станіславів 1920. Стр. 66). Однак ці набоженства не могли прийматися, бо вони нідто відорвані від Христа, як особи.

буде великий перед Господом... Духом Свягим наповниться ще з утроби своєї матері" (Лук. 1, 15). „Істинно кажу вам, між уродженими з невість не вийшов більший над Йоана Хрестителя" (Мат. 11, 11) і Йоан Хреститель удостоївся бути Предтечею Христа, хрестив Христа, був великим аскетом і поніс мученичу смерть за оборону божого закону. А в західній Церкві за найбільшого святого вважають св. Йосифа, опікуна Христового, хоч про нього св. Письмо каже лиш стільки, що він був „праведний і не хотів її (Преч. Діви) ославити" (Мат. 1, 19). Якже се? І ідуть спори між православними й західними теологами, а ми уніяти не знаємо: що нам тут робити, бо Йоана найбільшого святого, передала нам традиція, а св. Йосифа передає нам католицький Захід.

Мериторично осудити, котрий з тих двох святих більший, се — як думаю — для людей неможлива річ. Не тільки тому, що се божая тайна, але й тому, що сі два святі не наводяться на одній лінії: кождий з них є святий в іншому стилі. Власно про сі стилі й іде. Ми і знов мусимо повернути до реалізму і містицизму.

Для містичного духа східної Церкви св. Йоан Хрест. є найбільший святий, бо він є найбільший святий в містичному стилі. А для реалістичного духа західної Церкви св. Йосиф є найбільший святий, бо він є найбільший святий в реалістичному стилі. Про св. Йосифа каже св. Письмо ще одно коротке слово, якого ми в горі не навели, а саме, що він був „муж її" (Преч. Діви). Св. Йосиф виконував батьківську власть над Ісусом Христом, він був головою св. Родини. Ось у тому його те найбільше відзначення, яке для латинської вдачі, чуткої на рації і консеквенції власті, є більше притягаюче.

* * *

Не можу тут здержатися, щоби бодай кількома словами не доторкнутися східного роздору, сеї найбільшої трагедії в історії Церкви. Богато, дуже багато історичних пересудів про причини східного роздору назбиралося по обох сторонах. Думаю, що наспів час — наш час розвиненої історичної критики й субтельної психологічної аналізи — для ревізій тих історичних пересудів. Не особи — Фотій, Керуларій, чи взагалі царгородські патріярхи, але витворені відносини були тим властивим чинником, що довів до роздору. Особи були тільки орудниками; якби не були саме ті, то були би найшлися інші. Авжеж були й такі особи, котрі сперечали сей роздор, були й змагання до єдності, які хвиливе вінчалися успіхом, а всежтаки не спинили й не зліквідували роздору. Видно з того, що витворені відносини переросли всякі особи.

На ті відносини, бодай спершу, з цілою певністю склалися також політично-національні відносини, нещасливі для Византії, а щасливі для Риму (упадок влади царгородського цісаря, засновання нового римського цісарства..)

Однак ті витворені відносини, котрі ділали й спершу і через цілу історію тай тепер ділають, є с у щ и н о ц е р к о в н о г о характеру, а вони мають своє жерело в тих психічних ріжницях, що ми їх старалися заналізувати. Якби в Римі християнський геленізм не був спершу пануючий, якби там були відразу витворили свій римський обряд, то історія Церкви була би зовсім инакше уложилася. А що Рим поступово виломлювався зпід геленістичного урядження Церкви, і поступав у своєму напрямі, як йому диктувала його психіка, а Греки як спадкоємці християнського геленізму, вважали геленістичне урядження Церкви за єдиною легальне, бо воно було первісне і признане тодішніми вселенськими Соборами (на котрих власне Греки мали перевагу), то з того між Греками й Римлянами витворилося таке відношення, яке було і ще й нині є між нашими „твердими (консервативними) Русинами“ і між Українцями під національним поглядом. Греки були консерватисти, й уперто боронили первісної традиції, а Римляни були поступовці. Відносини були тим більше дразливі, що се було на церковному полі, де традиція з природи річи святійша, як деінде. Взаїмне посуджування, незрозуміння й невизрозуміння, брак „спільної мови“ (спільних психологічних категорій) — ось се довело до роздору. Фотій підніс 6 закидів проти латинян, Керулярій 22, „Opusculum contra Francos“ також 22. Palmieri каже про ці закиди: „Haec enumeratio luce clarius meridiana cordatis viris pandit fuitiles quidam causas auctores schismatis semel atque iterum excogitasse, ut suas seditiones probarent, ac disruptae unitatis ecclesiasticae crimen a seipsis averterent“.¹⁾ На мою думку се з ґрунту річи хибний погляд (тому, що він все кладе на особи). Се правда, що грецькі закиди не є ані систематично уложені, ані не є всі однаково характеристичні (при тодішньому стані психологічної свідомості воно й не могло бути инакше), однак вони тут і там трапляють засадничі обрядові ріжниці. І се безсумнівна правда, що ці ріжниці до живого озлоблювали Греків.

Фермент, що довів до роздору, не зачався в часах Фотія, але кілька віків ранше. Характеристичні ріжниці в поглядах виступили між представниками західної і східної Церкви вже на I. вселен. Соборі (325. р.): західні були за целібатом клиру, східні були противні тому. Те саме, але ще в острій-

¹⁾ О. с. стр. 29.

пий формі, виявилось на трулянському (царгородському) Соборі в 692. р.¹⁾

Слушно говорить Lübeck: „Schon die älteste Kirche hatte nicht ein Bild vollendeter äusserer Einheit aufzuweisen vermocht. Zwischen der Kirche des Morgen- und der des Abendlandes, zwischen der griechischen und der lateinischen Orthodoxie bestanden vielmehr soviel Verschiedenheiten des Charakters und der Sprache, der Anschauungen und der Gebräuche, dass bei aller Einheit in der Lehre ein tiefgehender Dualismus schon die junge Christenheit beherrschte, Romanismus und Hellenismus gaben beiden Teilen ihr Gepräge“. „Sie ist vielmehr als der äussere Abschluss einer mehrere Jahrhunderte hindurch dauernden und stets sich mehrenden Entfremdung zwischen den beiden Kirchen anzusehen, als der schrille Schlussakkord, in welchem uralte Gegensätze, Reibereien und Missverständnisse ihren potenzierten Ausdruck fanden“.²⁾

В тих часах ще не були ясно і вповні потягнені розмеження між догмою, обрядом і дисципліною. Щойно схоластики своїми метафізичними розважаннями посунули отсю справу вперед. Православні — тому, що схоластика не ввійшла в склад їх духа — й дотепер не мають такого ясного поняття про те розмеження, як католики. Греки на цілий комплекс елементів у Церкві гляділи під традиційно-догматичним кутом, і саме тому обрядові й дисциплінарні різниці в західній Церкві представлялись їм як різниці в сфері догм³⁾. Зрештою ціле нещасття було в тому, що спершу був один обрядовий дух і однакова дисципліна в цілій Церкві, а потім Греки бачили, як на Заході витворюється відмінне урядження Церкви. Годі правду скривати: якби нині щось такого діялося в якійсь частині Церкви, то й нині — при всім нашім теологічним освідомленню — повторилась би та сама распря. Свідком

¹⁾ Там рішено (Кан. 13): „В римській Церкві мусять ті, котрі хочуть дістати діаконат або пресвітерат, обіцяти, що здержуватимуться від подружого співжиття зі своїми жінками. Одначе ми дозволяємо їм, згідно з апостольським канонам (кан. 6), продовжувати подруже співжиття“. Hefele o. c. В III. Стр. 333.

²⁾ Dr. Konrad Lübeck: Die christlichen Kirchen des Orients (Verlag der Jos. Kösselschen Buchhandlung, Kempten und München). Стр 2 і 14

³⁾ Православні ще й донині так глядять на сю справу. Так під сю пору, коли се пишчу, в найновішому числі православного часопису „Духовний Сіяч“ (Варшава ч. 7, з 1928 р.) читаємо:

„Східна Церква заховувала свято та непорушно свої догми та канони, які усталили Всесвітні Собори Церкви та які опиралися на твердих і, по самій ідеї своїй, непорушних підвалинах євангельських істин та науки апостольської, — західня Церква крок за кроком почала змінювати догми (!) Всесвітних Соборів та запроваджувати нові (!), без жадних до того підстав“ (стр. 91.)

для цього факту, що в нашій уніятській Церкві й менші рїжницї доводять до огїрченого тертя.

Як у таких відносинах промощувати дорогу до реставрації давньої єдності між східною й західною Церквою? Висукувати сотенні рїжницї, підтягати їх під догматичне значіння й роздмухувати їх, щоби тим оправдати своє становище, се вправді „цїсарська дорога“ (найбезпечнїйша й найпоплатнїйша), одначе саме тою дорогою Греки дійшли до роздору... Тай нас, католиків, вона не заведе до цїли. Думаю, що слід нам вигладжувати рїжницї, якї в історії витворилися між східною і західною Церквою, щоби вони представлялися не як суперечности, котрі взаїмно виключаються, тільки як противенства (*contraria*) котрі можуть побіч себе існувати під спільним знам'ям догматичної католицької віри. Се резон унії, бож унія має в собі погодити церковний Схід з церковним Заходом. Отся моя розвідка про епїклезу власне має за ціль подати зразок такого погодження в одній, з усіх спірних найсубтельнїшій і найхарактеристичнїшій квестії.

(Продовження буде)

Голос из подполья*)

I

Мы в подполье...
Гудят колокола,
паникадила
светлеют,
и восковые столбы

пылают ярко,
мигают свечек огоньки,
мерцают у икон лампы,
строится к сводам
благоуханный фимиам.

*) Сей російський чудовий вірш вперше опублікував єп. D'Herbigny разом з французьким перекладом у книжці „De Oriente documenta et libri“, *Orientalia christiana* Num. 43. April 1928. Як єп. D'Herbigny в передмові каже, сей вірш се фрагмент довгої поеми, яку побожні православні в Росії, замкнені в тюрмах, уложили для Великого Посту 1928 р. і яку вони співають в своїх „Катакомбах“. Оpubлікований фрагмент се відповідь на відоме письмо митрополита Сергія (з липня 1927. р.), в якому письмі він завізав всіх православних „Тихонівців“ піддатися совітській владі для добра й спокою Церкви. На сю згідливість митр. Сергія Рада нар. Комісарів винесла - по відомостям з Москви - сего року ухвалу в справі остаточної ліквідації православної Церкви. Церковне майно зістане передане ріжним комуністичним організаціям.

Вірш чудово малює релігійне положення в совітському союзі і віє з нього християнське тепло з перших віків, тому й перенотуємо його не змінючи його (большевиками прийнятого) правопису. Редак.

И золотом сверкают
ризы, митры.

И бас могучий
то громом потрясает,
то нежным бархатом
ласкает.

И звуки хора
льются, замирают
и вновь растут...
... Но мы в подполье...

Разве ж не подполье
та жизнь церковная,
которой мы живем?
Разрознены,
разбиты по приходам.
Ни с'ездов, ни собраний,
ни школы пастырской,
ни детям наученья
в Законе Божьем,
ни книжечки духовной,
ни слова гласного,
ни справок, сообщений,
ни обсуждения наших дел.

На службе кто?
Украдкой идет он в церковь
и озирается тревожно,
и в дом принять
священника боится.
И озираемся с боязнью
мы друг на друга,
и шопотом мы говорим.
И как Христова Церковь
не то что в далеке,

а возле нас живет —
не знаем мы.
Случайно весточка придет.
И только слухи переходят,
все слухи грустные.

Теперь зовешь ты¹ нас
в послании своем,
чтоб вышли на свободу,
зовешь ты нас
вслед за тобою
на новую стезю идти,
широкую и гладкую,
стезю покоя Церкви,
зовешь ты нас
на пажить тучную,
где вместе
пасутся
и атеист, и Церкви сын,
где в дружеском об'яти
слились бы
Христа противник
и христианин,
где в высшем
надхристианском безразличьи,
об'единились бы чудесно
и небо, и земля, и ад...

зовешь на жизнь привольную,
в почете, уваженьи
для пастырей,
коль и не для Христа.
Услышь же ты наш голос
из подполья,
наш голос слабый,
но правдивый!

Епископ-Ангел
хранитель Церкви:

II
орел-Епископ,
воспари высоко, взвейся

¹) Митрополит Сергий.

на крыльях орлих
над страной родной
и взором острым погляди.

Здесь всё змешалось:
Разврат и брак
в правах управнены,
стыд упразднён
и то, что прежде крылось
[в темноте,
теперь свершается открыто.

Семья в распаде:
сойдутся на год, на месяц,
запишутся,
и Церкви благословенье при-
[мут,
и обещанье верности дадут,
и разойдутся,
и в новый брак вступают.

И плачут дети,
и растут в разрухе этой
как безпризорные.
Плода в утробе истребление
обычным стало,
законным,
чуть не шуткой легкой.

... Но довольно
Слушай:
ты законный —
от Петра митрополита —
блюститель Церкви русской,
и пока канонов
не будет нарушенья
и догматов,
мы приемлем от тебя
благословенье,
рукоположение,
единство Церкви бережём

А впрочем к предупрежденья
[мерам
теперь врачи и власти призи-
[вают:

так легче, приятней,
здоровее.
И обещают это
усовершенствовать
усильями науки.

Дети наши
всё это видят, узнают,
и старятся и телом, и душою.

Всё опоганено.
Поэзии любви не стало,
и материнство вымирает,
и женщина блудницы облик
[приняла...

И дети наши
неверьем растлены,
а если и не растлены,
то слух отравлён.

И плачут матери, отцы
по детям заблудшим, падшим.

III.

Мы подождём, увидим,
куда пойдёшь.
и с кем пойдёшь.
Посмотрим, что собор
той скажет,
... коль соберёшь его...
Но Боже, Боже,
Как нам тяжело!

Мы пастырей своих
должны остерегаться!

не волки ль то
переодетые?
Пред этим горем
всё прочее ничтожно.

О, Пастырь наш Небесный,
Ты Сам
стезею правой нас веди
на пажити небес,
и дай нам пастырей по седцу,
самоотверженных,

пред волком не бегущих,
готовых душу
положить за них.

А слабых укрепи,
колеблемых направь.
Мы тяжко пред Тобою согрешили,
но сжался Ты над нами,
и в Отчем лоне нас укрой!

Свящ. Антін Радомський.

Потреба християнської агітації

(Докінчення)

Нам не вільно бути пасивними свідками, того що кругом нас діється, але мусимо викресати зі себе енергію та подвоїти свої зусилля і не дати вирвати собі керми з рук, але затримати нарід при собі і Церкві.

Двоє може бути агітація: 1. устна і 2. пресова.

1. Устна агітація. Потреба хвилі вимагає, щоб ми за тими вірними, що не хочуть нас слухати замовно, а йдуть за новомодними кличами, слідкували, заводили з ними довірочну розмову, в котрій старалисьби пізнати їх темну сторону. В першій мірі треба відперти те упередження, яке би вони мали до нас, та приєднати до своєї особи, а в тягу розмови тут і там вицілювати деякі християнські правди. Дуже добра нагода до тої праці є всякі гостини, на які нас парохіяне запрошують. Тоді вони в піднесенім настрою дуже радо слухають всіляких новинок. Тож замість збувати їх пустими сміховинками, добре є тоді завести позиточну, духовну розмову, навіязуючи якісь події зі світа, з біблії чи з життя святих. Розуміється, що до кожної такої поговорки треба вперед добре приготувитися, може ліпше як до проповіді, попросити Спасителя о поміч, а певно така розмова принесе багато добра для справи Церкви. Так само при всяких нагодах, чи то в парохіяльній канцелярії, чи на довірочних нарадах і засіданнях — так в читальні, як і в кооперативі, при обході парохіян, на полю, при праці, а найліпше одинцем на самоті, ніколи не залишити нагоди, щоби не кинути якогось зерна, не заціпити якоїсь християнської правди.

Практика душпастиря виказує, що такою довірочною розмовою більше приєднується для Церкви, чим офіційною, хочби найкраще виголошеною проповіддю. Таж Спаситель не лише в святинях, але при всіх нагодах голосив слово Боже і ми маємо іти Його слідами.

Дуже добре, а навіть конечно є, щоби кождий парох мав кількох довірочних і серцем відданих собі люди й, через котрих мігби ділати, бо всеж селянин скорше може підійти до своїх односельчан чим інтелігент. Вкінці важним і помічним чинником в тій праці є заложення церковного хору і добре ведення церковних братств та парохіяльної бібліотеки.

2. Другий спосіб ширення християнської ідеї є — агітація пресою. Друковане слово має такий великий вплив на простолюддя, що його можна сміло назвати наймогутнішим орудником, котрий потягає широкі маси.

Се зрозуміли вороги Церкви і взялися того способу до ширення своїх цілей. От возьмім приміром большевиків. Яку масу гроша пхають вони на бібулову агітацію. Статистика виказує, що більшу суму грошей вложили вони на пропаганду своїх програм, чим поліпшення економічне, освітнє чи яке-небудь инше. Можна сміло сказати, що ширення ідеї через проповідь майже устало, а його місце заняла пресою агітація. Вона є тою струею, що вливає в організм народа або цілющу воду або отрую. Як важним орудником є преса, вказують слова Пія X, котрий виразився, що колиб св. Павло тепер жив, то безперечно ставби журналістом. Англійський письменник Смайльс каже, що книжка, а тим самим і преса, викликає часто більші наслідки ніж битва. Таксамо порівнує французький повістяр Bourget книгарню з полем бою. Що так воно є, бачимо з життя святих, котрі через читання духовних книжок навернулися до Бога та доходили до високого степення звершення. Сказане про духовні книжки можна також віднести й до християнської преси. Вона є тою безперечною місією, що вціплює відвічні правди і пристосовує їх до практичного, суспільного життя.

Тож ясно, що на агітацію християнської преси кладе тепер цілий католицький світ велику вагу і натиск і тому кождий нарід старається мати свою християнську пресу. По її розвою пізнати зріст чи упадок християнського духа в данім народі.

В виду сего кождий мусить признати, що потреба християнської агітації є така наглядна і конечна, що мусимо над тою справою поважно застановитися. Нам конче потрібно такої акції, котра доповнялаби ту прогалину в душпастирстві. Се зрозуміли вже деякі деканати, й не чекаючи на нікого, взялися самочинно за ту пекучу справу.

Акція вже започаткована. Маємо свою християнську пресу. По епархіях потворилися видавництва для поширення християнських книжок й брошурок. Потреба тільки, щоби ті видавництва сконсолідувались та повели цілу акцію більше пляново. З нашої знов сторони треба ті видавництва поперти та поширити, бо коли ми не дамо книжки до рук нашому народови, то дадуть йому ворожі, юдині руки. Тому в кождім деканаті хай зложиться комітет з трьох членів, котрий мавби за ціль розвинути пресову акцію в своїх сторонах. Згаданий комітет побиравби в коміс пресу і книжочки та роздавав між сусідів, а ті знов поширялиби між нарід. Річю комітету булоб придбати, чи то з добровільних складок, чи з розпродажі книжочок, пресовий фонд, при помочі котрого мігби розкидати даром брошурки чи часописи по читальнях, млинах та взагалі в тих місцях, де гуртується більше людей. В околицях, де є млини треба на них звернути особливу увагу і, в порозумінню з властителями, запенумерувати для них християнський часопис чи книжочки. Рік такої праці в кождім деканаті мігби лишити по собі поважний слід. Він піднісби розвій християнських видавництв та уровень християнського духа в народі.

Доси не вели ми майже ніякої агітації. Кождий з нас радше дбав за читальню чи кооперативу, а до християнської агітації відносились ми досить байдужно, не зі злої волі, але ізза браку розуміння. Та — время люте — диктує нам що инше. Ми мусимо перше обнови́ти наш нарі́д у вірі і задержати при Церкві, доки ще дасться, щоби на случай, коли прийде грізнійший час, ми могли на нього числити. А до того треба муравлиної, повільної але безнастанної чуйности і праці.

Рівнож не жалуймо дрібної лепти на ту ціль, а то тим-більше, коли зважимо, які суми кидають вороги на свою агітацію.

Маймо також чуйність над читальняними книжками н часописами, які приходять до наших парохій. Параліжуймо па кождім кроці ворожі наступи на наші стада, а тоді певно іри Божій помочі відродиться наш нарі́д для Христа і Його Церкви.

о. Др. Г. Костельник

„Пан Тадеуш“

А. Міцкевича

як польська національна епопея
(Докінчення)

Найцікавіші й найбільше повчаючі для нас суспільницькі прояви тої вдачі, яка намальовала „Пана Тадеуша“ і яка намальована в ньому. Перевага всесторонньої чуттєвої гами в характері має свою внутрішню послідовність—послідовність чуття. Як у молоді дитини, між іншим проявлюється в такій вдачі схильність до самохвальства і обнаружування та маловаження ворогів.

Певне, що польські газети під сим оглядом займають перше місце на світі. А в „Пану Тадеушу“ також стрічається з подібними явищами.

Коли приходилось польській шляхті зводити бій з московським військом, як у дворі Горешків так у дворі Соплиців, то кождий польський кріс ніби очі мав й клав Москалів як баранів; а московські жовнярі ніби сліпі, стріляють і стріляють, але—Поляки не дурні падати...

Очевидно, поет се підправив то раз (в дворі Горешків) тим, що Поляки мали ліпшу позицію, то знов (в дворі Соплиців), що москоські „jętry byli mocnym trunkiem pjanі“—та хто з розвиненим реальним змістом повірив би в цілий перебіг тих битв?

Яцек Соплиця (кс. Робак) оповідає ключникови (Гервазієви) „Broniliście się, ty wiesz, dzielnie i przytomnie. Zdziwiłem się. Moskale padali koło mnie. Bydłęta, źle strzelają!“

І ніяк не могли Москалі Стольника (Горешку) поцілити. Але Яцек про себе так каже:

„... Chwytałem karabin Moskale;

Ledwie przyłożył, prawie nie mierzył, wypala!“

— і Стольник повалився...

Так було в дворі Горешків.

А в дворі Соплиців добринська (ходачкова) шляхта, хоч лихо узброєна, на порох розбила цілий московський батальон (600 людей), і бідний сотник Риков нарікає „cała rota skłuta!“ Але якби й ні, коли Москалі знов

„Źle mierzą i chybiają rzadko który rani,

Ledwie który zabije; przecież dwóch Maciejów

Już zraniono i poległ jeden z Bartłomiejów“.

Потому ще

„Legł Isajewicz, Wilbik; Brzytewka raniony“.

А Москалів (вже перед тим)

„Dwudziestu trzech na ziemi wała się zabitych,

„Trzydziestu kilku jęczy ranami okrytych.“

Грабля своєю кінницею розпочав наступ на Москалів, і з московських

„czarnych tur wytkniętych świsnęło kul trzysta“.

А ледви

„Trzech jezdnych padło rannych, jeden trupem leży;
Padł koń Hrabi, spadł Hrabia...“

Вправді Москалі мали бути п'яні, одначе й шляхта мала добрий „Katzenjammer!“ по бакханалії з попереднього вечора.

Не мав поет того поважання й пошановання для ворогів, яке так виріжнювало старинного Гомера. Москалів представляє тільки з комічного, низшого боку. Як то „carski jegermajster“ з великої услужности для Телімени, а „policmajster“ з огляду на „jegermajstra“, вмовили в якогось меншого „czy-pownika“ (очевидно: Москаля), що песик бононської раси (малий з довгою шерстю), що був власністю Телімени, а його задушили хорти того чиновника, не був псом, тільки „ланею“, і посадили чиновника „na cztery tygodnie do kozy“. Як двох московських офіцерів (Плут і Риков) в Соплицовім „w pół godziny zjedli dwadzieścia trzy zrazy—I wychylili ponczu ogromne pół wazy“.

Риковови вправді поет признає, що він був мягкого, доброго серця, а всежтаки відважний жовнір; любив Поляків і був для них лагідний, ба навіть бажав для них вільної Польщі; був неприступний для підкупства. А всежтаки сей Риков з цілого опису виходить дурним собі російським Нікітою, який саме тому має свої красші прикмети, що дурний. Зрештою такий тип „доброго дурного“ російського офіцера поетови був потрібний, щоби ратувати ситуацію польської шляхти по розбиттю цілого батальйону російського війська. Риков у своїй доброті-глупоті дає слово, що перед властями буде так свідчити, як його Поляки „наустили“.

Та се ще с'як-так далось би зрозуміти. Але просто діточа погорда ворогами пробивається з того, що поет псам дає назви московських (зненавиджених) урядників: „Sprawnik“ і „Strapczyна“, що в нотці таки сам засовує (sprawik=naczelnik policji ziemskiej; strapczyj=rodzaj prokuratora rządowego). А Москалям, про котрих згадує, дає ординарні призвища (очевидно, щоби було „nomen-omen“): książe Sukin, jegermajster Kozodusin, kapitan Ryk ó w¹⁾.. Виїмок становить тільки major Plut, алеж він дістає з иншого боку свої „епітети“.

„Ten major, Polak rodem z miasteczka Dzierowicz,
Nazywał się (jak słyhać) po polsku Plutowicz,
Lecz przechrzcił się; łotr wielki, jak się zwykle dzieje
Z Polakiem, który w carskiej służbie zmoskwiecieje“.

¹⁾ Чи не анальоґія до нинішніх „Кабан“, „Караїм“ (=Українець)?!

Не дивне отже, що поет кладе в уста Klucznikow-и слова, які мусять до живого обидити православних:

„...jeżeli masz przyjąć wijatyk,

Książę Jacku, toć ja nie luter, nie szyzmatyk!“

Так — якби православні не почитали Пресв. Евхаристії.

А ще прикрійші для православних слова кладе поет в уста инакше розважному „Мацькови над Мацьками“:

„A muszą też być z wami Turki lub Tatarzy

Czy szyzmatyki, co ni Boga ani wiary“

Православні тут поставлені на рівні з Турками й Татарами...

Взагалі спосіб психічних реакцій (почутань, ціновань, понять, говорення) героїв Міцкевича питомий і йому самому. І ті герої і сам Міцкевич густо-часто замало числяться з реальним світом, тому їх погляди й вислови тут і там виходять пересадні. Тай се не тільки щодо людей, але й щодо річй, бо річи також діляться на „ворогів“ та „приятелів“. Ми бачили, як поет вихвалив „бігос“ і навіть „сікану капусту“, оскільки вона входить в склад бігосу. А про жаби каже: „Zadne żaby nie grają tak pięknie, jak polskie“. Одначе треба признати й другу половину правди — а саме: що власно сей нездержаний спосіб психічних реакцій, оперуючи чуттєвими „baisse-ами“ й „hausse-ами“, дає поетови змогу маювати такими яскравими, аж крикливими, барвами, що мабуть у світовій літературі нема більше такого майстра під тим оглядом—з виїмком хіба тільки одного Словацького, котрий як син того самого народу, духово дуже споріднений з Міцкевичем, і денебудь у світі бачить „ангела“, „райдугу“ або „смока“ й „сатану“ (особливо характеристична є його збірка еротичних поезій „W Szwajcarji“).

* * *

Епопея Міцкевича властиво не має головного героя. Вона описує життя польської шляхти, і найвідповіднішим її наголовком були би її перші слова „Litwo, ojczyzno moja!“ Панич Тадеуш Сопліца тільки тому може уходити за головного героя (і — як поміщений у заголовку — бути представником цілого твору), що він „молодий“ та й дає запоруку, що життя шляхти в його особі й через його особу піде далше в будучність, а не урветься. Саме в тій цілі панич Тадеуш є зідеалізований — відповідно до поглядів поета, як він собі уявляв ідеального, польського шляхтича. Панич Тадеуш буде жити на селі, займатиметься господарством, а не книжками; любити рідні звичаї, а осуджує те малповання чужинців, яке цілком звихнуло характер Графа (Hrabia); він відважний герой і „гоноровий“: дає в лице російському майорови Плютови, коли сей поцілував в рамя Телімену: втікає

до варшавського князівства, щоби як жовнір служити вітчизні і як побідник вертає з польським військом назад до Сопліцова, і з нагоди своїх заручин надає свободу своїм і своїй нареченій кріпакам. Аналогічно (в контрасті до вирафінованої Телімени) зідеалізована Зося, наречена Тадеуша: вона представляється як ніжна квітка сільського шляхотського двору.

Особами, котрі є моторами акцій, є ключник Гервазій і кс. Робак. Гервазій се представник низшої, непросвіченої шляхти, яка своєю енергією зуживає на крामолу — отже на нещастя для Польщі. По трагічній смерті свого пана Горешка Гервазій тільки про се й мріє, щоби відплатитися зненавидженим Сопліцам. І він то довів до збройного наїзду на Сопліцове, щоби від Сопліців відібрати руїни з замку свого б. пана Горешка, підмовивши до того Графа (що був дальший кривняк Горешків,) „chosciaż po kądzieli“, і добринську ходачкову шляхту, завсіди готову „do wypitki“ й „do wybitki“, як Москаль Риков характеризує всіх Поляків.

Алеж найважнішим героєм є кс. Робак. Він є представником просвіченої шляхти, що знає свій і чужий світ, і всі свої сили посвячує для добра Польщі. Робак диригує у всіх важніших подіях; всюди ратує ситуацію (стріляє медведя, який мало що не роздер Графа й Тадеуша; бере підступом московських офіцерів, щоби їх і їх військо споїти); посередничить між заграничним польським військом і між польською шляхтою на Литві та й організує повстання проти Москалів. Сей кс. Робак се incognito Яцек Сопліца, батько панича Тадеуша. В молодих літах застрілив він стольника Горешку, бо Горешко дав йому пізнати, що не дасть своєї дочки за такого звичайного шляхтича, яким був Яцек Сопліца. Оженився з іншою дівчиною, з якою не був щасливий, мав з нею сина Тадеуша, та на щастя вона невдовзі померла, а Яцек пішов у світ і пропав — боровся в рядах польських полків (у чужих військах), був перебістником (шпіоном) на користь Польщі, і — як каже —

„Pracowałem przy taczkach rok w pruskiej fortecy;
Trzy razy Moskwa kijami zraniła me plecy,
Raz już wlekli na Sybir; potem Austriacy
W Szpilbergu zakopali mię w lochach do pracy“.

Наконець вернув на Литву як ксьондз Бернардин, квестар, і тут продовжав свою працю — а шляхта на Литві думала, що він десь у Римі помер. Виходить се дуже романтично чи іншим словом: неправдоподібно, що навіть рідний брат (Sędzia, в котрого панич Тадеуш виховувався) не міг пізнати в кс. Робакові — свого брата Яцка, хоч вони безнастанно з собою конферували. Та нехай собі — в книжках всіляко буває!

Розкаювся Яцек Сопліца за свій молодечий гріх, став священником, щоби служити Богу і людям давати добрий примір. Але, як поет каже;

„Spraw... politycznych był Robak świadomszy,
Niżli żywotów Świętych...
„...Robak często chadzał
Nocą do karczmy, tajnie z Żydem się naradzał
O ważnych rzeczach...”

Коли Тадеуш вдарив в лице майора Плюта, а майор кинувся з шаблею на нього, тоді кс. Робак

„...dostał z rękawa króciśce:
„Pal Tadeuszu! — krzyknął — pal jak w jasną świecę!”

В битві з московським військом у Сопліцовім кс. Робак був головним командантом по польській стороні.

„On dotąd sam nie walczył (bo bronią kanony
Księdzu bić się), lecz jako człowiek doświadczony
Dawał rady, plac boju z różnych stron obchodził,
Wzrokiem, ręką walczących zachęcał, przywodził,
I teraz woła, aby do niego się łączyć,
Uderzyć na Rykowa, zwycięstwo dokończyć”.

А коли Гервазій „спрятав” полоненого майора Плюта, кс. Робак дає йому догану, ось як стилізовану:

„Oj, Kluczniku! odpowiesz ty ciężko przed Bogiem.
Jedna jest restrykcja: jeśli popełniono
Nie z zemsty głupiej, ale pro publico bono.

Потім Ключник про все, як камінь мовчав, і тільки повторяв: „pro publico bono”, бо так його кс. Бернардин навчив... Кс. Робак, зрадивши перед смертю свою дійсність, помер від рани, що її одержав в битві з московським військом в сопліцівській авантурі, але ще перед смертю своєю дістав лист, що Наполеон вже оповістив війну з Росією...

Ось так представляється найважливіший герой польської епопеї — шляхтич монах. Про духовні особи є в „Пану Тадеушу” ще такі згадки.

„Czasem do Litwy kwestarz z obcego klasztoru
Przyszedł i, kiedy bliżej poznał panów dworu,
Gazetę im pokazał, wprutą z szkaplerza.
Tam stała wypisana i liczba żołnierza.
I nazwisko każdego wodza legionu...”

— — — — —
Takim kwestarzem tajnym był Robak podobno”.

— — — — —
„Dwadzieścia strzelb leżało tu na tej podłodze,
Wystreliliśmy jedną, podawano drugą.
Książd proboszcz zatrudniał się czynnie tą usługą,
I Pani i Panienska i nadworne panny...”

— — — — —

„Strzelców zebrać, rzecz łatwa; prochu mam dostatek,
W plebanji u Księdza jest kilka armatek“...

Духовні польські круги від найнижших до найвисших залюбки закидують нашому галицькому духовенству, що воно розполітизоване, що в нас віра є більше національним середником, як вірою. Алеж притім щонайменше сповнюється хорватська приповідка „*rugala se sova sjenici, da ima debelu glavu*“ (насміхалася сова зі синиці, що синиця має грубу голову). Певна річ, що поет польської епопеї, який так вірно описує життя польських правлячих верств, що „*aż strach bierze*“, якого твір, як Edw. Raczyński висказується (в листі до Міцкевича), дійсно треба вважати за „*galerję obrazów narodowych*“ і тих типів зпоміж духовних осіб — очевидно з деякими рестрикціями — не висав з пальця. Зрештою се стверджує й найновіша історія: деж у нас такі войовничі типи між духовенством, як між Поляками кс. Панась (що в Перемишлі в рр. 1918—1919 був тим, чим кс. Робак у соплицівській авантурі) тай еп. Бандурський?

Деякі з наших інтелігентів висказують жаль, що в нас нема таких типів... Алеж факт остає фактом, що їх нема.

В „Пану Тадеушу“ єсть богато такого, що сповнилося не тільки тому 100 літ (події польської епопеї обіймають 1811 і 1812 рр.), але й у найновішій польській історії. Ось як Гервази врозумлює Графа:

„Nietylko tę część — wszystko zabrać im ¹⁾ należy

Za koszta procesowe, za karę grabieży.

Mówiłem panu zawsze: procesów zaniechać;

Mówiłem Panu zawsze: najechać, zajechać!

Tak było po dawnemu: kto raz grunt

[posiadzie,

Ten dziedzic; wygraj w polu, a wy-

[graszi w sądzie“.

Чи не тої максими придержувались Поляки, коли заняли Східну Галичину? А наші політики (тому, що не мали відповідного досвіду) і підчас світової і підчас польсько-української війни більше числили на „*wygrasz w sądzie*“, аніж на „*wygrasz w polu*“.

До характеристичних рис без сумніву належить і та, як то Войскі підступом (зрештою невинним собі) довів до усунення сварки між Реентом і Асесором саме в день тріумфу польських стремлінь (в день парадного обіду з нагоди приходу польських військ на Литву).

Кухнік (хлопець з кухні) дав знати, що в городі заяць — між яриною. Реент і Асесор пустили своїх псів Кусого і Сокола і

¹⁾ Сопліцам.

„Sokół i Kusy razem spadli na szaraka¹⁾
Ze dwu stron w jednej chwili, jak dwa skrzydła ptaka...”
І хоч

„Była wieść, że zająca tego Wojski w domu
Wychował i w ogród puścił pokryjomu,
Ażeby szczwaczów zgodzić zbyt łatwą zdobyczą” —

Реєнт і Асесор тим не журилися, але з великої втіхи обдарували себе взаємно: Асесор дістав чудовий наряд на коня (ще чудовійше поетом описаний), Реєнт дістав „prześliczne obrózki” („niegdyś darowane od księcia Sanguszki”) — а ще й Войському уйшовся дорогоцінний перстень. Як мало ті люди звертають увагу на дійсність! Вистарчить для них момент з позорами дійсності, щоби впоїтися ним...

Те саме яскраво виступає при сопліцівській оружній авантурі. Спершу польська шляхта, без усякої застанови, поклала всі свої сили на те, щоби розбити московське військо (яке — *nota bene* — для Сопліців принесло ратунок), а потім шляхта трівожилася: що з того буде?

...„Ale, ale Kapitanie, —

Przerwał Robak, — i coś się tedy z nami stanie,

Jeśli nie chcesz zgodzić się?”

Пошож стреміти до такої перемоги, котра приносить нещастя для переможців? Чи се не є упоєння моментом? (Зрештою се виходить дуже неправдоподібне, що правдивий стан цілої тої авантури вдалось так затаїти, як се поет представив, прикликавши собі до помочі навіть бурю й зливу, щоби в критичному часі відтяла Сопліцово від світа.)

При таких вдачах, що граються чуттєвими „hauss-ами” й „baiss-ами”, а — розуміється — економічні обставини також мусять так танцювати, як їх пани грають, жиди мають таке пригоже місце для себе, як риба в воді. Де „haussa” „baissa”, там — у тій флюктуації — жид ловить золото, що паде в його руки, як золотий пісок на дно ріки... А маючи „мораль золота”, жиди вміють бути за золото такі услужні і вдячні як мабуть ні один инший нарід. Ось, як думаю, саме тут ключ до зрозуміння: чому в Польщі, процентово більше Жидів, як де-небудь инде на світі й чому Янкель таке визначне місце займає в польській епопеї.

Підготовлюючи повстання, Сендзя говорить до кс Робака:

„W plebanii u księdza jest kilka armatek;

Przypominam iż Jankiel mówił, iż u siebie

Ma groty do lanc, że je mogę wziąć w potrzebie”...

Знаємо вже, що кс. Робак ночами ходив до Янкеля „в важних справах”. Перед приходом польського війська на Литву,

¹⁾ Заяць

„Jankel przez całą zimę nie wiedzieć gdzie bawił,
Teraz się nagle z głównym sztabem wojska zjawił“.

Янкель, як звичайно Жид, був арендатором двох двірських корчем (старої і нової). Поет високо ставить його моральну вартість:

„Żyd stary i powszechnie znany z pocziwości—
Nikt ze szlachty nie zaniósł nań skargi do dworu“

„Chociaż Żyd, dosyć czystą miał polską wymowę,
Szczególniej zaś polubił pieśni narodowe,
Przywoził mnóstwo z każdej za Niemen wyprawy“.

„A zawsze miłym wszędzie gościem i domowym
Doradcą; znał się dobrze na handlu zbożowym,
Na wicinym; potrzebna jest znajomość taka
Na wsi.—Miał także sławę dobrego Polaka“.

Чи отже дивне, коли шляхтянка Зося

„Podbiega, i na białej podaje mu dłoni
Drażki, któremi zwykle mistrz we struny dzwoni;
Drugą rączką po siwej brodzie starca głaska,
I dygając: „Jankielu—mówi—jeśli łaska!

Wszak to me zaręczyny, zagrajże Jankielu!

Wszak nieraz przyrzekałeś grać na mem weselu!“

Годиться піднести також деякі гарні суспільницькі прояви тої типової польської вдачі, яка змальована в „Пану Тадеушу“.

„Pan Pocię, zacny człowiek, chciał zaraz po wojnie

Obrońić Dobrzyńskiego wynagrodzić hojnie,

Dawał mu folwark pięciu domów w dożywocie

I wyznaczył mu rocznie tysiąc złotych w złocie“.¹⁾

Lecz Dobrzyński odpisał: „Niech Pocię Macieja,

A nie Maciej Pocięja ma za dobrodzieja“

„Tadeusz i Zofja do stołu nie siedli,

Zajęci częstowaniem włościan, chodząc jedli.

Starożytny był zwyczaj, iż dziedzice nowi

Na pierwszej uczcie sami służyli ludowi“.

Характеристичне також те, що ціла акція польської епопеї відбувається на кресах (на Литві), а в Варшавському князівстві „grosza brak“ („Ale grosza brak w księstwie“). Креси дійсно були і є для Польщі тим, чим Сопліци (Яцек, Сендзя, Тадеуш) для епопеї Міцкевича.

А вже ж найхарактеристичніше закінчення цілої епопеї—розвязка її головних драматичних акцій. Вичікуване

¹⁾ Видно, що польські злоти „w złocie“ завжди мали певнішу вартість...

польське військо прийшло (з Наполеоном) на Литву, три пари героїв епопеї справляють свої заручини — відбувається виставний пир тріумфу вітчиний поодиноких героїв епопеї.. Ба, алеж сей пир се в дійсності найбільша катастрофа і для Польщі і для поодиноких героїв епопеї, бо відомо, що Наполеон у Росії доїхав собі кінця, й зненавиджена Росія небавом вернула в Сопліцово, та певно всіх повстанців (отже й Тадеуша) суворо покарала, якщо не втікли в світ...

І тут стрічаємо те саме: як мало поет вязався дійсністю, а як радо впивався приемним моментом. Події „Пана Тадеуша“ знаходять свою розвязку з перспективі моменту, який дає позори для тріумфу польської душі, а в дійсності ті подіїкінчаються катастрофою. Очевидно, річ малась би инакше, якби епопея була написана в 1812, р., поки ще той тріумфальний момент тревав. Алеж вона написана 20 літ пізніше чоловіком, що й сам, пробуваючи на еміграції, носив на собі тягар тої катастрофи й всі Поляки переживали ту катастрофу. Що більше! В самій епопеї виступає один (тільки один одинокий!) голос, котрий висказує сумніви що до вартости сього „тріумфального моменту“. Се голос розважного „Мацка пад Мацками“, ходачкового шляхтича з Добрині.

Ha!—rzekł Maciej—słyszałem, widzę co się dzieje!

Ale, Panie, dwóch orłów razem się nie gnieździ!

Łaska pańska, Hetmanie, na pstrym koniu jeździ!

.... dla Polski polskiego trzeba bohatera,
Nie Francuza, ani też Włocha, ale Piasta,
Jana albo Józefa, lub Maćka — i basta.
Wojsko! mówią, że polskie! lecz te fizyljery,
Sapery, grenadjery i kanonjery!
Więcej słyhać niemieckich tytułów w tym tłumie
Niżeli narodowych!
Cesarz idzie do Moskwy! daleka to droga,
Jeśli Cesarz Jęgomość wybrał się bez Boga!
Słyszałem, że już podpadł pod klątwy biskupie;
Wszystko to jest..“

Тут Мацей урвав, і не хотів даліше говорити, а з пиру небавом винісся. Та се „голос вопіючого в пустині“...

І знов приходиться мені повторити мої слова: Прояви людського життя такі, що кождому твердженню про них можна протиставити десять „але“... Так і тут можна би навести чимало таких „але“. Авжеж сам Міцкевич нарікає у своїй вірші, що був призначений для вступу до „Пана Тадеуша“:

„O czym tu dumać na paryzkim bruku,
Przynosząc z miasta uszy pełne stuku,
Przekleństw i kłamstwa, niewczesnych zamiarów,
Zapóźnych żalów, potępieńczych swarów?

Chciałem pominąć, ptak małego lotu,
Pominąć strefy ulewy i grzmiotu,
I szukać tylko cienia i pogody:
Wieki dzieciństwa, domowej zagrody...

Ale o krwi tej, co się świeżo lala,
O łzach, któremi płynie Polska cała,
O sławie, która jeszcze nie przebrzmiała:
O nich pomyśleć nie mieliśmy duszy!
Bo naród bywa u takiej katuszy,
Że, kiedy zwróci wzrok ku jego męce,
Nawet odwaga załamuje ręce...

O Matko Polsko! Tyś tak świeżo w grobie
Złożona... Nie masz sił mówić o tobie?...

Kraj lat dziecinnych!...
Niezaburzony błędów przypomnieniem,
Niepodkopany nadziei złudzeniem,
Ani zmieniony wypadków strumieniem“...

Нічого іншого і я не кажу. Польська національна епопея повстала не як поетична синтеза дійсності, але як синтеза приемних мрій — шляхом утікання від гіркої дійсності („хciałem pominąć strefy ulewy i grzmotu“) Поет дуже легко міг з величезною користю для своєї поеми закінчити її після вимог річевого зміслу: повинен був згадати про національну катастрофу і закінчити тими могутчими думками, що їх висказав в середині вірша, що був призначений для прольога:

„Kiedyś... gdy zemsty lwie przechuczą ryki,
Przebrzmi głos trąby, przełamią się szyki,
Gdy orły nasze lotem błyskawicy
Spadną u dawnej Chrobrego granicy,

Wtenczas... dębowym liściem uwieńczeni
Rzuciwszy miecze, siedzą rozbrojeni
Rycerze nasi słuchać o przeszłości“.

Було би то закінчення без порівняння могутніше, ніж те казкове:

„I ja tam z gośćmi byłem, miód i piwo piłem.
A com widział i słyszał, w księgi umieściłem“.
Зрештою нехай собі розуміє і ясує розвязку акцій

„Пана Тадеуша“, як хто хоче, алеж ніхто не зможе заперечити того „втікання від дійсности“ і того „упоювання себе тріумфальним моментом“, яке так характеристичне для поета Міцкевича і для збірної польської душі також у наших часах.

Як тільки що настала війна, я собі думав, що в наслідок потрясаючих переживань люди змінять свої вдачі,—очевидно, я мав на увазі деяких людей, що їх ближше знав. Я помилився. Вдачі тих осіб не змінилися „горбатого й могила не направить“. А ще куди тяжше зміняється вдача народів!

Як багато аналогій можна би навести між проявами польської збірної душі, яку описує й репрезентує Адам Міцкевич, та між нинішніми проявами сеї душі. Наведу тільки два приміри. Найбільшої слави в польській новійшій історії діждалася „Конституція 3. мая“, яка—під вражінням хвилі—була тільки ідеєвим висловом, а ніколи в життю властиво не була здійснена. В часах, коли могуча Англія по довговікових кровавих змаганнях, щоби цілковито знищити Ірландців—зглядно: щоби перетворити їх в Англійців, тим самим Ірландцям (хоч вони вже й свою мову втратили) дає повну свободу, в новій Польщі, яка на Заході й на Сході має могучих, тільки хвилево ослаблених, смертельних ворогів, найбільші впливові верстви (супроти котрих кождий польський уряд безсильний) обосновують будучність Польщі на спольонізованню Кресів—і то „до 20 літ“!... Просто діточе урочення, а воно знаходить признання в збірній польській душі... „Mierzyć siłę na zamiary“—видно, не безпідставно повсталата отся приповідка саме в польському народі (і то певно в інтелігентних верствах).

Само собою накидується питання: Якаж буде дальша історія польського народу? Дотепер вона хвилювала, як чуття хвилює, чергувалися разячі „hausse“ й „baisse“.

Якщо се правдиве, що „кождий чоловік є ковалем свогого щастя“, то тим більше правдиве, що „кождий нарід є ковалем свогого щастя“. Вдача є мірилом долі. Як поет усюди знаходить поезію, а жид—гріш, так та вдача, що не числиться з дійсністю, тільки упоюється моментом, мусить знаходити в життю, як той, що ходить по горах, вузенький тріумфальний вершок і довгі прикрі збічча, а може й провал, з котрого нема ратунку, хиба що інші добрі люди витягнуть...

На всякий випадок ще й нині остають правдивими слова, що їх написав Stanisław Worcel до самого А. Міцкевича:

що „Пан Тадеуш“ це „kamień grobowy, położony ręką geniusza na starej Polsce naszej, który tak uderzający obraz przed oczami jej synów nieboszczki Matki ich przedstawia, że nie tylko całą jej duszę wyczytać w nim mogą, ale jeszcze i te rozeznają rysy codienne, które w nich samych przełata i które stanowią przejście ze zmarłego do żyjącego pokolenia, bratając tym sposobem przeszłość z przyszłością, a z grobu wydobywając zaród przyszłego naszego życia“.

о. Петро Каблак

Парохіяльна хроніка в Бокові

дек. Підгаєцького.

Між метрикальними книгами в парохії Боків заховалась книжка формату $\frac{1}{2}$ аркуша з твердими окладинками зі шкіряними берегами, що має на окладинці довгу напись: „Книга неоціненая, містящая в собі важніи записки пропamятних собитій всякого рода, писана бл. п. св. ереем Стефаном Щуровским, капел: Бокова, мужем благоразумним, строгой моральности, надобикновенно правового характера, сильной воли, надзвичай трудолюбивого, положившого незабвенні заслуги коло убагороднення народа, украшенія храма св. і т. д. Я нароком навів ціле славословіє, виписане на окладинці сином о. Стефана бл. п. о. Дезидерієм Щуровським,¹⁾ бо згадані прикмети і чесноти дійсно знаменували покійного о. Стефана Щуровського, а нарід згадує його пам'ять з великою пошаною.

„Книга неоціненая“, — це парохіяльна хроніка. Одна з немногих. Тому й наголовок дуже відповідний.

Зачинається роком 1849 і допроваджена з перервами до року 1895. О. Стеф. Щур. писав до р. 1878; далше його син бл. п. о. Дезидерій до р. 1890. В р. 1895 написав одну картку бл. п. о. Шенкірик про свій процес з парохіянами.

На першій картці хроніки читаємо:²⁾ „Дня 29. квітня 1849. яко завідатель парохії (прихода, властиво тоді ще капеляній) поставлений був Стефан Щуровський. В тім самім році став властителем села Ісаак Китай з многочисленною родиною.

Прийшовши до Бокова, застав я ту парохію в найлихійшій стані, бо не було ні оплети ні одного гідного госпо-

¹⁾ Другий син покійного о. Стефана, це многозаслужений о. крил. Йоан Щуровський, парох Стинали пов. Сколь, обходив минулого року 50 літній ювілей священства.

²⁾ Зміну правопис і деякі слова, задержуючи подекуди своєчасну синтаксу.

дарського будинку і мешкальне забудовання близьке розваленню.

В такім стані річий зачав я стукати в уряді о виставлення нового помешкання, що від 1850 до 1858 потревало і в тім році на празник Положення пояса Пр. Богородиці замешкане.

Крім пустинь у будинках застав я і опустошене поле. Засіявши поле на весні яриною, зібрав я всеї кресценції 28 кіп. Страшно споглядалося на такі плоди, прийшлосяби з худібкою погигати, колиб жінчині родичі нас хлібом не заратували і худобу до себе на годівлю не забрали (до Дубовець). Не много і другий рік ліпшим показався.

Як порадив собі хронікар в тій біді, пише на иншім місці під наголовком: Майно прихожан Бокова 1849. р.

„Прийшовши до Бокова, застаю обдертих бідолахів, правдивих недобитків, як рідко де, тут бувалої панщини тяженької. На все село лишень 20 з тяглом господарів, а решта без хвоста на обійсті в нужді проживали. Бідна головонько! Що тут почати? Як між бідними людьми вижити? Куди гляну, поля лежать пустою до половини, на управній рілі мало що родиться, а копи в жинва—як у Карпатах хата від хати. Як тут розпочати господарку, коли я в місті вихований, не знаю о нічім і темний як табака в розі. Удаюсь за порадою до газдів і на їх раду засівав, але нічого не збирав. Треба йти до голови по розум. Удаюсь до книжки і з тією допомогою починаю газдувати, а людоньки за мною і повидали, що їх земля не згірша, лишень управа неспосібна була. Захотілося мені кукурудзу на полі посадити, котрою тут—бувало—лишень грядки в городах обсаджують. Але страшуть мене люди, що пастухи зломлять на печення. Не зважаючи на це, посадив я морг в Корчівці, (назва поля), загноївши вперед і очікував, аж узерняться шульки. Тоді попросив війта, щоби публично наказав на полі пастухам огонь удержувати. Через цей наказ віднято пастухам спосібність лекти кукурудзу і шкоду робити. На мое щастя кукурудза зародила обильно так, що люди виходили дивитись, як на виставу. Тим прикладом заохотились люди до кукурудзи і де я садив, там і вони свої нивки підправляли і кукурудзою обсаджували. Бувало на пшеничку порне ніяко і сіє, а мало що збирає. Аж коли я виказав потрібною оркою підправити поле, тоді і обильна і дорідлива збиралася пшеничка. Так і зі всіми плодами поступалося і люди і я не жадні були хліба, котрі не лінувалися“...

А тих людей „удалось через неутомимі науки, представлення і точні богослуження на добру дорогу спровадити. Хто схоче—пише далше о. Щ.—більше в тім ділі поступити, да сохраниється тероризмом над ними володіти і на них впливати, або гордістю їх зневажити, або урядову власть на

їх уно орення опроваджувати. В цей спосіб ухибять цілі і замість послушних дітей знайде неприязних і своєвільних вовків. Лишень вітцівська доброта на ліпших людей може їх переробити. Це моє досвідчення“...

Дальше слідує наголовок: Коли завелося молодіж до відвижування школи?

„З приходом своїм до Бокова застав я фундушевого дяка Пантелеймона Левінького, що походив зі священничої родини зі Славятина. Гірко бувало з ним Богослуження відправляти, бо не стосувався до голосу. А однакж мусілося терпіти, бо годі було старика з родиною відсунути і позбавити хотий мізерного кавалка хліба (діставав по 5 дутків від нумеру річного жалування). З причини нездібности дяка годі було поручити йому обучення молоді тому, бувало сам мозолюся з кількоро дітьми. По смерті того дяка зголосився на опорожнене місце тутешний родимець Гаврило Грибик. Переглянувши його свідоцтва, прийнято його. А що умів по українськи добре (в ориг. по руски), розумів спів церковний і устав, а також по польськи і по німецьки читати і писати, проте приневолив я громаду, що з ледвов нуждов 5 хлопців зачало правильно ходити до школи. До року стало в церкві богослуження лучшим, бо хлопці зачали красно в гармонії співати. Дяка увільнилося від всякої приватної услуги, припоручивши йому тільки школу і церков. На весні став я обучувати хлопців в садівництві, в літі підчас рійки пчіл школа удержувалась в моїй пасіці, де працюючи самі хлопців з цим предметом ознакомлювалося.

Аби скорше притягнути людей до школи, відбувався публичний ієсит в неділю по Службі Божій в приявности цілої громади коло церкви. Яко нагороду за добрий успіх діставали хлопці хто Ножик, хто сверлик, хто ремінець, дівчина застіжку, то книжочки—все куплене за церковні гроші. Тим способом що раз більше до науки брались. По ріжних проповідях на тему потреби школи стало вкінці можливим, що громада діставши в р. 1864 за градобиття підмоги 50 левів, приступила 1865. р. до будови школи“.

Дальше описані старання і перепони при будові парохіяльного дому і будинків, боротьба з двором в цілі одержання дров з ліса, про оплети города, розводження саду і т. п.

Під р. 1856 занотована страшна буря і рідкий град величини бараболі, з якого (з одної грудки граду) натопилося 1½ кватирки води. Під тимсамим роком згадано про кримську війну і її наслідок—велику доріжню збіжа (пшеницю плачено по 18 fl. жито 10 fl. гречка 8 і т. п.) Зате вже в р. 1863 ціна збіжа спала цілковито так, що жито плачено по 2 fl. Відтак прийшов слотавий рік 1864, а в р. 1865 посуха. Настав голод. Були громади в Коломийщині, що по-

продали тоді по 1000 моргів поля. Морґ поля стояв тоді 10 ринських, корова 8 ринських.

Під р. 1866 описана недуга холери. Та в Бокові випадку не було. Аж в р. 1873. загостила та недуга до Бокова. В хроніці пише о. Щуровський.

„Із появою цієї недуги, через яку десята часть людей вимерла, зявилась невидана тишина у воздуху. Спека майже огниста. До Бокова загостила холера із Шумлян. Дня 16. серпня зачала тая недуга лютитися і забирала численні жертви до 26. вересня. Сорок кілька супруж зістало розв'язаних, багато молодців, дівчат і дітей минулося. Завитало це щастя і до моєї хати. Одного тижня (1. IX.) упала жертвою недуги 17 літня здорова і кріпка моя дочка Забавлялась ще день передтим зі своєю сусідкою Рибаківною. О. Барвінський (з Дитятини) похоронив її. Дня 3. IX. закінчила життя і дружина моя, тронута утратою дочки. На те єсе дивились мої очі і при Божій допомозі дряхлі сили могли видержати! Богу нехай буде честь і слава і Воля Його нехай буде свята!

Тому, що не можна було накопати потрібних ям, жандарми зганяли людей за шарварком, що копали великі гроби і зсипували там по кілька фамілій.

З днем 26. IX. все уступило, недугу, якби заставкою заложив. Все можна було їсти і не шкодило“.

Попри записки про погоду і урожаї під р. 1874. записана дуже характеристична подія про боротьбу з пиянством.

„В тім році (1874.) — пише хронікар — зачали прочиновати народи і понимати силу Сотворителя. Вийшло тоді архієрейське посланіє, зложене з 13 читань, котрі мали священники замість проповіді що неділі народови прочитувати і нарід до тверезости заохочувати. По зачаттю так святого діла почали всі продуктори і шинкарі всіми видуманими діявольськими средствами ворогувати проти священників. І не в одній парохії удалось цим ворогам підбурити нарід проти свого пастиря.

Після архієрейського припоручення зачав і я в сім дусі ділати. Мені удалось декілька душ наклонити до обіту тверезости. Жиди дідичі, дізнавшись про те, зачали мені делікатно грозити і просити, щоби я залишив проповіді в напрямі отверезіння. Висміявши їх предложення, ще з більшим задоволенням почав я від пиянства людей відвертати. Під той час був війтом славний пияк Л. Несімка, а писарем шляхцюра П. Жураковський, що також з келішка не лляв за ковнір. І радні по части були жидівські заушники. В таким складі річий ось таке виявляється, щоби зломити мій вплив і мені докорити.

Ісаак Кітай, дідич Бокова, мешкав у Львові і там, запавши в недугу, лічився. Його сини Шая і Яков мешкали в Бокові і з пияцьким громадським урядом сильно держа-

лись за руки. І щож діється? Одного разу приїздить Шая Кітай зі Львова і порозумівається з війтом, писарем і другими пияками. Під позором, начеб його отець Ісаак прийшов до здоровля і хоче громаді щось нового заявити і дарунок дати, велів війтови всю громаду в шабас до двора скликати. Війт, обдарований Жидами, приказав десятникам скликати всю громаду під загрозою 2 зр. кари. А люди раз з цікавості, та щоби не підпасти карі, всі як один злягли до двора. Тут здовж помешкання заставлено і скатертю накрито столи, а на них густо фляшок з горівкою.¹⁾ Явився з другої кімнати заїдлиий і обманчивий Шая Кітай і заговорив так: „Мій пан отець поздоровів з недуги і велів мені для вас, громадо, дарунок привезти. Но заки це наступить, я хочу вас сердечно угостити“. Налляв порцію і держачи в руках, виголосив: „За здоровля нашого пана отця Ісаака, — дай Боже здоровля панє вуйце! — і вихилив. Війт до писаря і так пішли келішки з рук до рук раз, другий, третій, четвертий — аж слабші голови вже до підлоги склонилися, ні се ні те мелючи язиком.

Коли всі, з малим виїмком, зачмелились, тоді Шая виймив з кишені (в ориг. з занадря) письмо і каже: „От такий дарунок приношу вам, щобиьте знали, як ваші попи правительством обмежені. Попи мусять без попередньої заплати умерлих ховати і пр. — та перечитував діткливі місця конфесійного патенту. Що там запита товпа беленділа, можна догадатися. Потім виняв йосифінський патент і зачав прочитувати з нього найнизшу рубрику. Така заява, розуміється, ще більше розвязала язик запитої товпи, тож почали духовенство неславити, а Жида як свого приятеля вихваляти, перед ним сповідатись і „многая літа“ співати. Розрадуваний Жид промовив: „Чулисьє з сього патенту, кільки попам належитьє платити. Тут є ваш писар. Кождий, що чується покривджений, нехай приступить і подиктує, кільки коли дав, — це подається до староства, а староста засуспендує його і дістанете другого священика“...

Довідавшись про такі зборища, подав я той факт до староства. Та що з того! Під той час вільно було війтам та писарям, не то дідичам, докучати духовенству всякими способами. Священик, особливо український (в ориг.: руский) не найшов помилювання, тільки в Бозі.

Но це не відстрашило попа в пропагованню тверезості. Більшими силами сталося в сім ділі працювати. Майже кожної неділі кільки осіб приступало до брацтва тверезості, а много, щоби уйти жидівської секатури, тайком відказувались від горівки“.

¹⁾ Дідич мав у Бокові свою горальню.

В хроніці даліше слідує розділ: „Дещо про церкву“. „Церква була в нутрі закопчена, іконостас грозив упадком,¹⁾ престоліків поначіплювано без ладу і симетрії. Вони (престоліки) потребували тільки богато світла і бля, але занадто до піднесення побожності не причинялись. В підлозі діри. В скарбоні було всього 6 зр і 14 зр. сріблом. Поліпшено проте брацтво, установлено ріжні датки і підпомагано скарбону штрафами, які стягали вийти при всяких спорах. (А не як тепер, що всі гроші з кар опинюються в руках адвокатів і в шинках. Пр. о. П. К.) Крім сього громада продала облігацію із т. зв. народної позички за 230 зр. і ті гроші замість розділити поміж себе і пропити, за моєю порадою вложено до скарбони на потреби церкви. Се дало змогу до реконструкції церкви і іконостаса в р. 1864. за 300 зр. В десять літ пізнійше приступлено до мальовання церкви. В липні 1874 згодили ми маляря Волчанського за 1030 левів і він помалював і визолотив церкву в протягу двох літ. При тім зазнав я великих неприємностей. За попередного вїйта через неоглядність в поборі податків повстала рестанція податку громадського на 400 зр., хотяй громада той податок зложила. Видно писар (Біскупські) мусів в цім пальці умочити. Він казав, що згубив по дорозі та мав рестанцію ратами сплатити. Коли зачалось мальовання церкви, порадилися панки, що добре булоби сплатити рестанцію грішми, які колись подаровано церкві з продажі облігації. Писар з вїйтом зробили скаргу до староства і виділу повітового. Рада повітова зіслала на слідство кс. Кертку, русиноїда. Я розказавши про справу устно і письменно, відпустив ксьондза, а той вернувши між хлопів до писаря Жураковського, ще побільшив ворохобню. Сказав між ними, що за 1030 зр. він поставивби нову церкву, а не то помалював. Через таку бесіду селянство почало мене підозрівати, чи я не в змові з малярем.

Я зажадав другої комісії для переслухання сторін, що і сталося. Приїхав о. Гузар з Завалова, пан Камінський і вїйт з Маркови. Переслуханнє свідків пожертвовання грошей (а не позички) і вороги зістали застиджені. Всежтаки около 50 душ не дало нич на мальованнє, а стравунок для малярів часто у мене побирався“.

Під р. 1875 записано про брак паші для худоби, баранів зимували в землі—то що. Слідуючий 1876. рік зазначений як важний III. соймовою каденцією. Автор подає, що вибрано всього 15 Русинів, а решта старости та поміщики.

Рік 1877. був памятий пізною весною (на св. Юра падав обильний сніг). Однак урожай був не злий. Замітне, що рані засіви ярини пропали. В тім самім році припали громадські вибори, причім вороги зробили парохови, зложивши на нього

¹⁾ Церква побудована в 1714. р.

наклеп у старостві і суді, немовби його син хотів фігурувати за комісара старостинського. Далше старик тішитись у своїй хроніці із побіди Росії над Туреччиною, нотує смерть Пія IX. і вибір папи Льва XIII. Так кінчається записки бл. п. о. Ст. Щуровського (+25.VI.1878).

Далше провадив старанно хроніку син і наслідник бл. п. о. Десидерій Щуровський. Пише спершу про заслуги о. Йоана Щуровського, теперішного пароха Стинави і ювілята, що як адміністрагор Бокова світло провадив традицію свого батька, підносив тверезість, а що найважніше, потрафив усунути зі секретарства шляхцюру Жураковського.

О. Десидерій, прийшовши як парох 1881. р., спершу обсервував обставини в селі. Обсервував стан погоди і засівів та провадив докладні записки всіляких направок парохіяльних будинків. В р. 1881 згадується про велику повінь в серпні на Підкарпаттю і вилив Дністра. Під р. 1884 описується про обірвання хмари в Бокові, повінь з нічого (тут ріки нема, тільки потічки, що плывуть із жерел) та смерть кількоро людей, яких вода занесла до Библа. Далше попри докладні записки аври і урожаїв під р. 1885 записані вибори на прави борців та самі вибори до парляменту. Правивори були підготовані горівкою і селяни помогли місцевим псевдошляхтичам вибрати правиворцями жида і знаного Жураковського. Хронікар випикує поодинокі імена і назвища господарів — хрунів та пияків, а окремо імена господарів з чесним характером¹⁾

В тім самім році заїхав у село авскультант судовий з Бережан Д-р Залевскі в цілі закладання ґрунтових книг. „Полячок собі заїлий—пише о. Дес.—Дав незатерті докази, що є окрутний антагоніст, а особливо українського (руського) народа. Лишень біда, що як авскультант мав замалу власть. Рад був попам і церкви відібрати.

Цвинтарі і дяківщину, які були власністю церкви, записав Залевскі на громаду, до якої і Поляки і жида належать. Внесено рекурс, але безуспішно. Тимчасом війт з Жидом за підмовою знаного Жураковського, експисаря, повикидав з дяківки образи. Парох заніс образи до церкви, виганьбив війта і замкнув дяківку на другу свою колодку та вніс скару до суду. Процес тягнувся довший час, вкінці війта усунуно, але дяківку громада таки забрала на школу.

В червні 1887. р. зробив парох умову з двором, замінявши сервітут у скарбовім лісі за около 30 моргів ліса.²⁾ Була це дуже корисна заміна.

В р. 1888 занотовано язву митий і факт, що в село заїхав новий дідич Пельц, що належав до категорії доробке-

¹⁾ В дальших записках часто „чесні“ ставали „нечесними“ і навідворот.

²⁾ Сей ліс Москалі в 1915. р. цілком знищили.

вичів та був противний гр. кат. Церкві і духовенству. Новий дінич—як виходить з хроніки—організує собі також кліку з нового вїйта, двораків та свіжого писаря поповича Андруховича, що тільки при допоміж священника дістав свою посаду. Вони то організують заборону парохови користуватись лісом, але програли справу. Відтак намовляють парохіян до скарги і підписів, „*že ksiądz obdziera ludzi*“, в наслідок чого прийшло слідство і цілковите оправдання пароха.

Про сі процеси списано в хроніці кілька карток.

В 1889. р. були вибори. В підгаєцькім повіті вийшов Савчак. Рік був голодний.

З роком 1890 кінчається записки о. Десидерія, бо він перебрався до Нінева долишного, замінявшись з о. Недзьвецьким.

В хроніці записав ще одну картку, сигновану р. 1895-им бл. п. о. Шенкірик про свій канонічний процес. Так виглядає у виписках ся рідка парохіяльна хроніка. Подає вона хоч маленький образок із тогочасного життя-буття нашого села та праці священника.

А подумати—скільки праці виконало наше духовенство і то тієї найсірійшої праці на полі церковнім, просвітнім, господарським, кооперативнім, політичним, скільки світлих одиниць, великих характерів, борців, мучеників, аскетів було між українським духовенством, та майже всі вони припадають пилом забуття, бо їх діла не списані.

Для історії лишаються наклепи ворожих газет та мазанина всіляких „істів“, яких переважно таки самі священники витягнули з сірої маси з сіл і післали на науку.

А кожде село і його історія-- се частина рідної історії, рідної традиції, без якої нація не нація. І знова: скільки в кожному селі й місті світлих одиниць і гуртів, товариств з їх подвигами пропадає, як той Іван без долі, якого „*Namte unbekannt*“.

Несписані чесноти і подвиги священничих дружин, цих многострадальних імостей. Письменики вміють описувати переважно тільки празники з індиками, картами і забавами (vide: Люди і блазни, Фербель---Маковей, Забобон---Мартовича і т. п.)

Або чи списані як слід всі геройства і страдання хочби з часів останньої війни, українського підйому та депресії попоодиноких громадах? Чи описані поодинокі подвиги кожного з осіб українських священників і сіл в обороні католицизму підчас російської інвазії і заливу православ'я? Крім праці о. Дзеровича і деяких нотаток все йде в непамять.

Богато---богато ще думок тиснеться на папір, та треба залишити, бо й так багато місця заняла стаття.

Кінчу окликом: пишіть хроніки!

о. Володимир Гармазин

Ратуймо душу молоді

Всі здаємо собі справу з того, що теперішні часи не такі благодатні для Церкви і її вірних, як перед війною. Ліберальні кличі поширюються в застрашаючий спосіб і стихійно примошуються в душах головно молоді та часто відривають поодинокі одиниці від Церкви. Вороги католицького світогляду, як преріжні секти, бушують від міста до міста, від села до села. Додаймо до того ще дикий модернізм у забавах і одягах, численну скількість неморальної літератури і образів, а дістанемо разом новітний світ, серед якого живе молодь і виховується, наражена на великі моральні втрати. Багато є такого в культурі нашого віку, що стремить до того, щоби знищити в чоловіці все, що добре-чесне, боже, а зробити його рабом сього світа. Об'яв цей очевидно є катастрофальний. Змагається він вправді покищо по містах та і до сіл вже закрадається. Пошесть іде, а з нею смерть. Шож робити? Боронитись треба і то всіми силами, всіми засобами, бо від оборони і то зі сторони всього духовенства буде зависіти будучність Церкви, душпастирювання і доля вірних. Оборонна акція ведеться вже від ряду літ по містах і селах в релігійних корпораціях—братствах. Однак праця стрічає часто перешкоди і тупо поступає вперед. От хочби тому, що до братств належать переважно старші і то передовсім жінки, а молоді, головно хлопців, майже нема, а як де найдуться, то слабенський процент. Хлопці відтягаються від братств, на релігійне освідомлення вони не ласі, а практика християнська для них байдужа. Возьмім св. сповідь. Який малий відсоток молодців поза річним обов'язком частійше сповідається. Є це феномен гідний поважної застанови. Коли питаємо: чому воно так, то без сумніву можна твердити, що дух часу витиснув вже на душі молоді трійливі свої сліди. Значиться: самі братства не зможуть протиділати ворожим впливам. Треба ще якоїсь сили, яка впливалаби на серце і ум молоді, щоби вона не втратила чеснот, які набула на шкільній лавці. Як існує новий дух часу і то погубний, так мусять знайтися і нові зарадчі, охороняючі методи. Сьогодні не вистарчить тільки вчити правд віри в школі і проповідати в церкві, не вистарчає займатись молоддю в школі і церкві, але треба зайняти її і поза тими рамами, а заняття таке можна дати її в релігійних організаціях. Не тільки старших треба організувати, але і молодших і молоденьких і то в Марійських Союзах. Коли до сих пор братства складалися зі старших одиниць, то Марійський союз є саме таким, що уможливорює гуртувати молоденьких парохіян в католицькі

організації і впливати на правдиве християнське їх виховання. І саме ті організації будуть зброєю проти шкідливих затій і ним, гадаю, можна легко паралізувати ворожий наступ. Чи ж не бачимо спасенних овочів марійських дружин по містах? Чи не перетворились вони в кадри певних і свідомих воїнів Христових? Чи не там усталюють ті свої релігійні переконання? Чи не ратують вони молодь перед гниллю світа сього? Ніхто сього не заперечить. І я думаю, що такі кадри треба створити і по селах, бо і сюди добираються трійливі клічі.

Легко дасться се перевести. Найвідповідніше буде, коли кождий душпастир оснує такий союз в школі і то від другої класи, коли то дитина обізнана вже з релігійним світоглядом. Маючи в школі такий союз, душпастир багато на ній зискує. Тепер дістається йому нагляд поза школою, при тім легше виховувати дитину в релігійній дусі. В школі, задля малої кількості годин, мусить священник обмежитись до загального образования дитини, а в Марійському союзі може його доповнити. Душпастир сходячись з дітьми поза шкільним будинком, може ближше пізнати діти і їх блуди, а тим самим їм зарадити. От возьмім під увагу сходи́ни, скільки то добра можуть принести вони для дітей і священника. Для душпастиря є вони неоціненої вартости, тут може він кувати характер дитини. Такі сходи́ни можуть заступити йому екзоту, якої тепер немає в школі. Тут може священник виголосити коротку науку, прочитати якусь книжочку, старшим дітям дати опрацювати якийсь реферат і на сходах його виголосити. По рефераті отворити дискусію і тим заінтересувати ум дитини, причім будуть мати змогу виробити собі ясний світогляд і відповідні постанови. Можна тут учити пісень і співання псалмів на вечірні. Щоби знов протиділати злій літературі, то добре оснувати бібліотечку при Союзі пр. цікавих оповідань, а о фонд на то буде не тяжко, бо родичі дадуть радо дітям місячно 10 сот. на ту ціль. Крім того обов'язково є розпродувати орган Марійського Союзу „Наш Приятель“ між членів, а щоби бути певним, що дітвора читає, то можна на сходах передискутувати деякі уступи. Для увінчання праці можна від часу до часу при участі дітей відправити молебен до Пр. Д. Марії або Службу Божу. Літом можна уряджувати маніфестаційні походи в виді прогульок. Такими й подібними дорогами можна провадити Союз до мети. Однак головної цілі ми ще не досягнули, працюючи виключно над шкільною молоддю. Не можна позбавляти опіки дітей, що кінчать школу, бо шкода булоб всієї дотеперішньої праці. Коли дитина кидає шкільну лавку, йде між людей, є наражена на упадок. І саме тепер належить зайнятися нею і подати помічну руку. А се вже вдасться нам легко і серце дитини певно позискаємо. Чому? Бо ми вже

собі ту молодь в школі підховали і через кілька літ праці вложили в неї основу під духову будівлю, яку тепер маємо звести. Значиться; маємо далше провадити молодь в Марійських дружинах, які утворимо так, що кінчаючих науку переписуємо в кружок позашкільний і тим робом будемо провадити їх до старших літ, скажім до 18-го року життя. Тоді можемо втягнути їх до місцевого брацтва і тут знов провадити аж до старости. Таким чином забезпечимо собі виховання парохіян від наймолодших літ до старости і зможемо практично допровадити багато душ до спасення. Для себе знов тільки добра придбаємо, що будемо мати правдивих і гідних парохіян, зменшимо число кривих характерів, а тоді і душпастирство буде лекше і видатнійше.

Зачинаймо отже від найменших, ратуймо ті невинні ще душі, бо їх Христос нам повірив. Не жаліймо труду для доброї й чесної справи, коли вороги не жалють того для лихої справи. Гуртуймо молодь під прапором Преч. Діви Марії. Дай, Боже, щоби ясний прапор замаяв по всіх селах і містах, а тоді жде певна і щаслива будучність Церкву, її слуг і нарід.

Свящ. Ієн. К.

Дяківські справи.

Дяківські справи треба розглядати як справи нашої Церкви, як справи самих священників та справи нашого народу. Без дяків і то без добрих дяків, без котрих никне наш прекрасний церковний спів та маліє наш обряд, не обійдеться в нашій Церкві.

Добрий дяк у парохії се права рука священника, се лучник між священником і парохіянами; він є помічником, а навіть часто дорадником священника, головнo в льокальних справах.

Також багато добра для нашого народу може принести добрий дяк, працюючи в сільських установах, як у читальні, в кооперативах (торгівельній, молочарській, кредитовій і ин.), а при тім обучаючи неграмотних, ведучи народний хор, підготовуючи аматорські вистави, концерти, а навіть ведучи громадську писарку і т. п. Такі побічні заняття далиби дякови також відповідний дохід.

Тому, що роля дяків є немала так у Церкві, як і в парохії, конечним є, щоби в дяківських справах забирали голос наші священники, ті справи обговорили і причинилися до їх справедливого й реального вирішення. Не можна погодитись з думкою, що нам священникам не треба порушувати дяківських справ тому, що многі дяки (а головнo їх прово-

дирі) ворожо до нас настроєні (як се виходить з різних їх писань і промов). Священики є душпастирями своїх парохіян, тим самим і дяків, а також є їх безпосередніми настоятелями в урядованню, тому священики повинні по можності зайнятися долею дяків—тимбільше, що вона також і від священиків залежить.

В дяківських справах знаємо урядово лиш те, що знаходиться в „Службовій прагматичі“ для дяків гр-кат. Льв. Архієпархії, та ще деякі менші розпорядки, і лиш се нас обов'язує. В тих справах забирали голос також деякі наші священики і редакція „Ниви“, а я погоджуючися на загальні з їх поглядами, хотівби висказати і мою думку.

Є три головні дяківські справи, які дотепер не є як слід вирішені: 1. дотація дяків, 2. побори за треби, 3. дяківська ноша.

1. Одною з головних дяківських справ се їх дотація. Передусім ходилоби тут о поле, яке дяки сподіваються одержати з ерекц. ґрунтів, що одначе в практиці не так легко перевести. Многі священики - головно станиславівської єпархії приділили тимчасово якусь скількість поля для дяків (3-8 моргів) і тим покищо забезпечили дяків (в стан. єпархії був в тій справі розпорядок єпископа ще перед „Прагматикою“ в нашій Аєпархії).

Від того часу обставини дещо змінилися, та безпека дяка остала дальше пекучою справою. Деякі священики радили собі в сей спосіб, що давали в уживання церковне поле дякам (де таке було і де на се годилися парохіяни) або й ерекціональне; та всетаки в той спосіб справа безпеки дяків не зістала цілковито полегоджена і не дається всюди так перевести.

Під матеріальним оглядом є у нас три категорії дяків: а) Є дяки господарі, котрі як дяки не потребують особного матеріального забезпечення, бо вони мають своє забезпечення; вони сповнюють обов'язки дяка більше „почесно“, не стоять о доходи та навіть мають змогу образувати свої діти. б) Дальше є дяки малоземельні господарі, котрі в більшій частині удержуються з церковних приходів; ті бідують та очікують поліпшення своєї долі. в) Наконець є дяки „чужинці“, звичайно безземельні або молоді іспитовані, котрі прийшли на посаду з иншої парохії та удержуються лише з дяківства.

Коли ходить о забезпечення дяківського стану, то певним є, що у всіх парохіях і для всіх посад треба постаратися о відповідне матеріальне вивінування. Та коли ходить о конечність і наглість справи, то требаби передусім застановитися над двома послідними категоріями. Тут требаби в першу чергу взяти під розвагу таки забезпечення в ґрунтовій дотації. Є парохії, де відступлення кількох моргів землі для дяка не буде робити великої різниці; та знов

є парохії, в котрих священники самі не можуть вижити, або й такі, котрі з браку відповідної дотації через ряд літ не є обсаджені. А прецінь і там треба священника, а треба рівнож і дяка. В тих парохіях, де є менше як 30 моргів (около 17 $\frac{1}{2}$ ha) землі неможливо є виділити ґрунт для дяка, отже треба оглянутися за иншого рода забезпекою дяка. Можливо, що удалосяби поладнати справу в сей спосіб, щоби приділити поле для дяка з иншої парохії, або й виплачувати якусь пенсію.

Тут моглаби забрати голос наша Впр. Консисторія, але відомо, що о готовий гріш нині трудно всюди, певне нема його також у наших консисторіях. Тому гріш,—яким малаби бути забезпечена судьба дяків, требаби добути з иншого боку, бо инакше пuste буде всяке говорення і писання. А якеже добути його без нарушення екзистенції духовенства?

Щоби не виглядало, що духовенство хоче скривдити дяків, треба розглянути дійсний стан дяківства.

Дяки мають уперто зависокі жадання, прирівнюючи себе до духовенства; та тут пропорція майже виключена. В инших краях дяки мають пересічно середнє образование, крім фахового, тому там і пропорція зглядом духовенства є можлива, пр. в Югославії здібнійші учителі подаються на посади дяків, то й оправдано побирають третину з доходів священника. А наші дяки не мають навіть низшого образования (в польсько-державнім розумінні) та мають не менші жадання. А ті власне надмірні жадання дотації, винагороди за треби ітд., можуть фактично погіршити положення теперішніх дяків. При теперішніх обставинах може бути дяком і звичайний селянин і іспитований дяк, хоч лиш з народною освітою. А колиб обставини радикально змінилися, то і инші сфери суспільности, гірше матеріально ситуовані, старалисяби о посади дяків і тим робилиби конкуренцію теперішнім дякам, а і Церква мусілаби з тим числитися. От вже і тепер іспитовані дяки з погордою висказуються про неіспитованих та навіть по своїх часописах п'янують їх пр. „дяк реве“ ітд., а що дальше може бути? Тому дяківські проводирі повинні тямити, що нормально всьо іде дорогою еволюції, а не революції, тому щоб часом в своїй ревности о долю дяків не зробили їм медвежої прислуги.

Дальше, якщо хоч в части можна важити обовязки священників і дяків, то найтруднішими обовязками священників се проповіді, сповідь вірних і катехизування дітей. В монастирях священник, котрий має проповідати, є вільний від усяких „офіцій“ і не має инших занять священничих через кілька днів, крім обовязку приготування до проповіді; так цінять у монастирях тягар і вагу проповідий. А парохі попри свої обовязки церковно-парохіяльні (не вчислюючи родинних і господарських) мусять часто і по дві проповіді

щонедільно голосити. Дяки в жаднім з тих трьох обов'язков не є заняті, ані навіть не помагають священикам, а протівно в часі приготування і сповнювання тих обов'язків мають вільний час для свого свободного заняття. Дяки навіть у матерних селах дуже мало свого часу посвячують на дяківство, значить; вони по сповненню своїх обов'язків мають ще багато часу, котрий після змоги і обставин повинні призначити на інше заняття, пр. громадську писарку, працю в кооперативах, читальні і т. д.

Але забезпечення всетаки належиться дякам і його фонд треба добути. Треба поробити заходи, щоб держава вложила в бюджет якусь суму для виплачування дякам пенсій. Але заки се станеться, треба о власних силах старатися о удержання дяків, а можна і треба се зробити лише в порозумінню з парохіянами при помочі священиків. Так діється у наших церквах в Америці, Югославії, також всюди у протестантів, жидів і інших недержавних віроісповіданнях. Знаємо, що у всіх тих случаях лиш вірні удержують свою Церкву, духовенство і прислугу церковну, а часто і школи, котрі ведуть у своїх зарядах, навчаючи своєї рідної мови і релігії; пр. наші в Америці.

Якщо так діється всюди, чому ж у нас не моглоби се бути переведеним? Таж Українці в Америці се емігранти з Галичини, і якщо Галичани там могли так урядитися, то можуть подібно і тут. Прецінь наш нарід в Галичині, хоч сам не багато має, однак на всьо добровільно жертвує; коли жертвує на цілі дальші, котрі його безпосередно не дотикають, то чому жби не жертвував на таку ціль, котра його безпосередно обходить і дотикає?

Тут моглоби мати місце побоювання дяків, що звичайно громади не додержують точно умови, що заряди громад не йдуть на руку дякам і т. ин. Та і на се є спосіб. Треба зробити так, як другі роблять, треба зробити формальний контракт чи то в громаді чи то у нотаря і зобов'язати заряд громади до помочі в тій справі. Тим справа безпеки дяків покищо булаб розв'язана, бо й инакше годі її поладнати там, де брак ерекц. поля навіть на удержання священика; а на пусте нереальне писання шкода енергії і паперу.

Треба ще зазначити, що не священики вложили „весь тягар удержання дяків“ на парохіян, але се є тверда незаперечна дійсність і має свій початок від апостольських часів. Устрій нашої Церкви базується на устрою жидівської синагоги; як у синагозі, так і в церкві, була подібна система удержання святині, духовенства, левітів і т. д. і ся система триває по нинішні часи; о тім знаємо також з історії нашого народа і Церкви (десятини). А фондатори (колятори) улекшували лиш вірним (в нашій Церкві), удержання духовенства і Церкви через свої фундації і легати; з такою поміччю вірним приходили многі держави.

2. Другою дяківською квестією є побори за треби, котрі нормує „Службова прагматика“ дяків, приписуючи дякам відчислити 20% від суми священика (або 25% зачислити до суми священика).

Тут найбільше незрозуміння між дяками і в практиці сей припис різно розуміють і виконують. Є випадки, де дяки дочислюють до суми священика 20%, а то й 50% і більше, хоч до недавня деякі дяки побирали лиш $\frac{1}{10}$ часті суми священика і були вдоволені.

Нам треба взяти за підставу „Службову прагматику“ і її точно придержуватися, а при тім виключити всякі самовільні підвишки чи знижки платні дяків в ім'я церковної дисципліни. Настоятелі деканатів повинні в тих справах добре визнаватися і пізнавати надужиття, чи то з одної чи другої сторони (при нагоді візит деканальних), візвати сторони до точного придержування „Службової прагматики“. Не зашкодилоби також, якби при Митр. Консистерії був відповідний референт для дяківських справ, котрий з настоятелями деканатів бувби в контакті.

Евентуально можнаби підвисшити побори дякам, а за тим промовлялиби і деякі причини, пр. що дяки, головню професійні, слабо матеріально забезпечені, щоб заохотити дяків до дальшої праці над своїм образованием, щоб молодшу генерацію (котра часто бокує від крилоса) притягнути до посвяти сему обовязкови, що в деяких парохіях дяки вже побирають висші платні; та про таку підвишку моглиби рішати лиш висші компетентні власти в порозумінню з представниками парохіян, бо часто лучається, що парохіяни не хочуть платити дякам висших (навіть приписаних) поборів, мовлячи, „що священикови належитьсь, бо має висші школи, а дякови ні, хіба що громада ухвалить“, як се мало місце в деканатах золочівськїм та скільськїм.

Покищо треба держатися „Сл. прагматики“.

Свої побори повинен дяк стягати сам і не можна сього обовязку вкладати на священиків, бо стягання доходів се річ дуже неприємна, та часто виставляє священиків на вороговання своїх парохіян; впрочім многі дяки не бажають собі сього з ріжних причин, один кривний чи свояк, другий зробив вигоду плугом, фірманкою і т. д. І тут річ повинна матися саме противно, власне дяк знає в кождім случаю ліпше як священик обставини парохіян, тому повинен помагати в тій справі. Можливо, що найвигідніше булоби, щоби дяк все був приявним при умовах священика з парохіянами, евентуально подавав відповідні інформації, а при тім побирав собі приписану готівку.

Нам священикам, як христіянам і як настоятелям дяків, повинно залежати на тім, щоби дяки мали відповідне удержання, бо тоді лекше можемо вимагати від них сповнення

їх обов'язків. Та тут можна вдоволити лиш загал дяків, а одиниць ніхто ніколи не вдоволить. Знаю дяка на першорядній парохії, котрий має в уживанню около 3 морги церковного поля і має можливість працювати у різних кооперативах, а мимо сього нарікає на своє положення; а скільки дяків хотілоби бути на його місці! Невдоволенню дяків нема що дивуватися, бо тепер всі люди нарікають; а скільки священиків терпить матеріальну недолю!

3. Переходячи до дяківської ноші (права дяків арт. VIII) треба зазначити, що в „Службовій прагматичці“ нема нічого сказано про реверенду для дяків, а є лиш позволення, що дяки можуть уживати довгу чорну одежу (§ 63в). Можна було сподіватися, що крій такої дяківської одежі буде пізніше урядово оголошений, щоби не лише дяки, але також і священики, як їх настоятелі, знали про всь, що відноситься до дяківських справ. Дотепер се не було оголошене (урядово), а також не було оголошення про відзначення дяків „синім гузиком“.

Тимчасом бачимо, що від двох літ деякі дяки носять реверенди чорної краски (з поясом), подібні до священичих, деякі навіть поза богослуженням і на торзі. Один дяк появився в місточку М. на торзі, не лиш у рясі, але також у високім колпаку зі синім гузиком, а „побожні“ християни цілували його в руки. О таких дозволах (чи відзначеннях) священики нічого не знають, а поява дяка у рясі і колпаку на торзі рішучо противиться не лиш „прагматичці“, але також всяким приписам і канонам Церкви.

Безперечно ніхто зі священиків не буде противитися сьому, щоби відзначити дяків від інших парохіян. Та дяківські відзнаки мусять бути практичні, відповідні їх стану, освіті і суспільному положенню, а не можна давати дякам одяг священичих, крилошанських, чи чогось подібного.

„Вся по чину да бивають“—все мусить бути після гідності приділене, по переднім точнім обдуманню; не можна впроваджувати такої системи, що дяки сього жадають, самі насильно в діло впроваджують, то муситься їм се дати.

На мою думку чорна краска дяківської одежі є непрактична, подібно як непрактичною є чорна священича одяг; священики починають уживати чимраз частійше сірої (попілятої) краски і то не лиш до одягу, але навіть до реверенди (головно літню порою). Якщо краска чорна є непрактичною для священиків, то тимбільше булаби непрактичною для дяків: а тому, що священики вже часто уживають до своїх одягів сірої краски, то для відріжнення — для дяків булаби вказана бронзова краска, і тоді крій дяківської мігби бути подібним до реверенди. Бронзова краска булаби практичною для дяків також тому, що біднійші дяки зі сіл моглиби носити рясі з грубшого сукна, головно в зимі. і не тратилиби много грошей на дорогі чорні одяги.

Бронзові рясни могли би носити дяки при богослуженнях в церкві і поза церквою а також за дозволом Митр. Ординаріяту поза богослуженням при деяких чесних обставинах пр. при станових зборах, підчас храму в иншій парохії і т.п. (але не на торзі).

Дяківська рясна належала би кожному сталому дякови, а також за позволенням Митр. Ординаріяту, зглядно відповідного декана—провізоричному дякови, по щонайменше 5 літах бездоганної служби.

Щоби ніхто не надуживав дяківської рясни, то дяки, що хотіли би її носити, мусіли би вистаратися о відповідну грамоту від свого декана, котрий порозумівся би в тій справі з дотичним настоятелем парохії. Ношення дяківської рясни не повинно давати дякам нагоди до гордості, а противно повинно наклонювати їх до покори та до побожнішого життя і ревнішого сповнювання їх обов'язків.

Що до накриття голови дяків, то воно є о много потрібнішим, як сама рясна, а навіть являється конечним у зимовій та осінній порі підчас морозів і слоти, головно при похоронах. Тут треба би точно держатися „Служб. прагматики“, зн. дяки мають уживати низьку, круглу шапочку (з гудзиком). Всякі, високі колпаки, що їх дяки вже тепер намагаються ввести в уживання, є лише карикатурою священничих колпаків і не надаються цілковито для дяків, а ношення їх різько протиставиться приписам „Служб. прагматики“.

Допускаючи дяків до уживання дяківської ноші, треба звернути увагу також на їх зверхній вигляд; дяки, що носять рясни, повинні носити або повний заріст (вус і бороду), або голити цілковито лице, а притім заховати зверхню чистоту.

Також не можна вдовольятися теперішнім образом дяків, то є сільською школою, але треба піднести рівень дяківського знання взагалі, а передусім дати духове виховання дякам, приучуючи їх до виконання релігійних практик. До сього найкраще послужили би дяківські бурси, 2—3 річні, на взір передвоєнної ставропігійської, котра видала найкрасших дяків (Калитчук, і інші.) Крім дяківства, співу ірмольогійного та нотного, могли би головно здібніші дяки—учитися також дещо з богослов'я і інших наук, щоб ідучи на село, несли духа Христового і освіту, а притім розбудили любов до свого рідного обряду і співу церковного, котрий тепер рідко де плекається. Священники певно не відкажуть своєї помочі дякам так у їх утворенню, як і матеріальним забезпеченню, та мусять дяки зрозуміти, що всюди мусить бути порядок; без дисципліни, без порядку неможлива ніяка збірна праця. Не криком, не обиджуванням духовенства, не ломанням церковних приписів, а лиш працею для Церкви і народа, працею над собою, сталенням характерів, духовою культурою здобудуть собі дяки загальну любов і пошану, а також життя-буття їх буде забезпечене.

Свящ. Др. Ігнат Цегельський

Вінчання чудотворних ікон на Україні

По цілому просторі українських земель зносяться безчисленні храми поставлені в честь Пречистої Діви, а багато з них криє у собі великий скарб у виді чудотворних ікон Божої Матери. Деякі з тих ікон прославилися так численними чудами і ласками, що Апостольський Престол окремими розпорядками для більшої слави і піднесення їх значіння на-казував вінчання (коронацію) сих святих ікон.

Від соток літ існує в Римі, осідку християнства, фундація одного з тамошніх каноніків ватиканської капітули, з якої відсотків справляли вінці (корони) для знатніших чудотворних ікон Божої Матери, які опісля на підставі окремих бреве римських папів уміщувано серед великих урочистостей та торжеств над головами Богоматери та Дитяти Ісуса. Щоби Апостольський Престол уділив позволення на коронацію чудотворної ікони, вимагається трьох умов: 1) *antiquitas cultus* (давність почитання), 2) *concursus populi* (здвиг народа, який відвідує дану ікону) і 3) *gratia miraculorum* (ласка чудес). На просьбу управителів церкви, де є чудотворна ікона, що має згадані дані, вносить єпископ прохання до Апостольського Престолу з наведенням доказів правдивості згаданих даних, а Апостольський Престол по відповіднім розслідуванню видає коронаційний декрет. Тому, що фундація римського каноніка з бігом часу здевалюувалася, кошти справлення вінців (корон) покривають просячі сторони.

Відколи Українці заключили унію з Римом п'ять разів відбулися вінчання (коронації) чудотворних ікон Богоматери.

Перша ікона, яку вінчано на укр. землях, се Жирівська ікона Божої Матери. Поява її припадає на рік 1470 або після Мальцева на 1191. рік. Ікону віддано в посідання оо. Василіян. Між іншими сторожем сеї ікони був св. Йосафат, як ігумен жирівського монастиря.

Десятки тисяч народа сходилося сюди з України, Литви і Польщі, а монастирська хроніка виказувала 200 записаних чудес. На просьбу князя Юрія Радивиля папа Бенедикт XIII прислав золоту корону, а київський митрополит Атаназій Шептицький довершив вінчання (коронації) образу в день Різдва Пр. Діви дня 19. вересня 1730. Тріумфальних брам було 6, а 140.352 осіб приступило до св. Причастія. На жаль в р. 1839 ікона wraz з монастирем — при скасованню унії царським указом — перейшла в руки незєдинених.

Друга вінчана у нас ікона се Холмська Богородиця, яку після традиції мав намалювати св. ап. Лука, а яку св. Володимир Вел. привіз з Царгороду на Україну.

Холмський єпископ Яків Суша у своєму творі „Phoenix ter-tiato redivivus“ (1684. р.) начислює 704 чудес. Папа Климент XII наділив ікону двома коронами, а акту вінчання довершив холмський єпископ Максиміліян Рилло при співучасті смоленського архієпископа Гераклія Лісанського. На сю памятку вибито в Римі медалики в честь Пр. Діви і св. Йосафата. По заведенню православія на Холмщині отсю ікону загари-бали в р. 1874 незединені.

Третя вінчана ікона се Почаївська Божя Ма-ти. Поява сеї ікони наступила 1198. року та з самих по-чатків містилася вона в монастирській церкві оо. Василиян. Від р. 1661 списані є численні чуда, яких автентичність про-слідила окрема комісія під проводом єпископа Сильвестра Рудницького дня 14. червня 1770. р. Заходами сього владики, як також старости Канівського, Миколи Потоцького (знаного „пана Каньовського“, а пізнішого почаївського черця), який сам справив дві золоті корони, папа Климент XIV поблаго-словив їх та дозволив вінчати почаївську ікону. Вінчання довершено дня 21. вересня 1773. р. в сам день Різдва Пр. Богородиці. Нар-да зібралось около сто тисяч, а самого ду-ховенства греко-і римо католицького около 1000 осіб. Високі державні достойники, шляхта та один полк війська з пуш-ками підносили торжество. На торжество коронації вистав-лено шопу прикрашену турецькими диванами, де на пригото-ванім вівтарі єпископи: луцький Сильвестер Рудницький та холмський Максиміліян Рилло серед гарматних стрілів до-вершили акту коронації. Торжества тревали сім днів. До св. Тайн приступило 25 тисяч греко-католиків та 10 тисяч римо-католиків. На закінчення перенесено ікону до церкви Успенія Пр. Б. Кошти коронації покрив згаданий Микола Потоцький та з тієї нагоди вибито в Римі медалики зображеннями ікони, а з відвортної сторони св. Николая і Василия.

На велику шкоду унії і сей монастир враз з іконою ді-стався 1831. р. в руки незединених на підставі указу царя Николая I.

Четверта з ряду вінчана ікона се Зарваницька ікона Божої Матері. Поява її сягає XIII. ст. та часів князя Василька Теребовельського, який особисто її мав відвідати і уздоровлення зазнати. Велику силу чудес оповідає народ та свідчать около дві сотки вотив, розвішених на окса-митних таблицях коло ікони. Ціле літо спішить туди нарід тисячами на відпусти. За старанням пароху Зарваниці о. Пор-фірія Мандичевского, який особисто брав участь в палом-ництві до Риму з нагоди канонізації св. Йосафата, устроєнім митрополитом Спіридіоном Литвиновичем, папа Пій IX побла-гословив тоді корону, яку вложено на голову Матері Божої в 1867. р.

Коштувала вона 83 золотих римських. При стараннях о коронацію допоміг еп. Йосиф Сембратович, тит. єпископ Назіянський, який тоді постійно перебував в Римі. Тоді також Апостольська Столиця надала зарваницькій церкві відпусту на вічні часи. (Перше були дані на 100 літ). Коронації мав довершити митрополит Литвинович, однак занедужав і вислав свого делегата. Священиків було 80 і більше як 100 процесій. Народу було тьма тьменна. Самі фіри стояли дорогою на два кілометри, а крім сього по площах і обійстях. Торжество трвало 3 дні.

П'яту ікону вінчано у нас в Олеську, золочівського повіту. Ікона нового походження, малював її артист-маляр Кароселлі в Римі, а поблагословив папа Лев XIII. Торжества коронації довершив Митрополит Андрій Шептицький дня 21. вересня 1901 р. Бракує однак сій іконі *antiquitas cultus*. Вінчання довершено стараннями пароха Олеська о. Александра Левицького.

Шойно шестою з ряду (а не першою) має бути коронація ікони Самбірської Богоматери, якої вінчання заповіджене на 28. серпня 1928 р. в день Успення М. Божої. Самбірська ікона від непамятних літ містилася в церкві в Самборі та від 15. серпня 1727. р. до 9. мая 1728. р. з деякими перервами проливалася сльози. При тім діялися чудеса і uzдоровлення. Тоді перемиський єпископ Єронім Устрицький дня 3. грудня 1727. р. окремою грамотою проголосив ікону Самбірської Богоматери „чудотворною“. Заходами о. пароха і крилошанина Франца Рабія з Самбора, при ревнім попегтю зі сторони єпископа перемиського Йосафата Коциловського, виеднано у папи Пія XI дозвіл на вінчання ікони. Корону справленню датками мешканців Самбора. Коронаційні торжества треватимуть від 25. до 28. серпня 1928. р. Участь заповіли Преосв. Владики, станиславівський, Григорій Хомишин, перемиський, Йосафат Коциловський і його помічник, єпископ Григорій Лакота. Порядок торжества слідуєчий. Дня 25. привитання Преосв. Григорія Лакоти. Дня 26. посвячення корони і обхід з короною по вулицях міста. Дня 27. обхід з чудотворною іконою М. Б. по вулицях міста. Дня 28. торжество коронації і благословення народа укоронованою іконою. Сподіваний є великий здвиг народа.

Так перейшли ми в історичнім порядку вінчання (коронації) чудотворних ікон на українських землях. Є ще кілька старинних чудотворних ікон в Галичині, які ждуть своєї черги на вінчання і давши Бог, щоби якнайскорше діждалися на більшу славу Марії та сокрушення її противників, протестантських єретиків-сектантів.

Матеріяли, якими я покористувався: 1) о. Андрій Мельник: Мати Марія матінка наша. Рогатин 1926.

2) о. М-въ: Почаевская Успенская Лавра съ чудотворною иконою Пресв. Богородицы. 3) Часописна вістка про Олеську коронацію, „Діло“, ч. 172 з 4. серпня 1928. р. 4) А. Мальцевъ: Мѣсяцесловъ православной католической Восточной церкви. Берлинъ I. часть 1900. II. часть 1901. 5) Спомини пок. пароха Зарваниці о. Мандичевського, подані мені його зятем о. Теодором Цегельським, парохом Струсова.

Некрольоґ.

† **О. Омелян Абрисовський.** Покійний належав до людей, які мимо тяжких ударів судьби і зломаного життєвого щастя несуть свій хрест з погодою душі і стараються добром прислужитись другим. По висвяченню 1888. р. став сотрудником в Тисьмениці. Вже по році поховав дружину і сина. Звідти перейшов на сотрудника і катехита народних і виділових шкіл до Станиславова, де бере живу участь в народному життю. В р. 1892 іменований повітовим шкільним інспектором в Надвірній, відтак в Косові і знов у Надвірній і на тім становищі остає аж до розпаду Австрії. За польської влади спенсіонований, як і інші інспектори Українці —обіймає 1920. р. з поручення Ординаріату душпастирство в Москалівці коло Косова, де трудиться аж до смерті. Як інспектор дбав щиро про українські школи і учительство (у своїх стараннях мав все опору у б. п. Александра Барвінського) і тримався засади не зробити нікому кривди. Не перестав дбати про рідну школу і по примусовім спенсіонованню. Як чоловік правого характеру і товариської вдачі мав мир і повагу у людей і в шкільних кругах і допоміг не одному укр. учителеви і учительці дістати посаду в косівськім повіті. Щиро привязаний до свого народу, завдяки своєму тактовному поступованню і виrozumілости, тишився великою прихильністю своїх парохіян. В осени 1927. р. відбулася під проводом еп. Григорія духовна місія в Москалівці. Знемагав на серце від довшого часу і помер ненадібно на удар серця в ночі 21. липня в 64. р. життя, а 40-вім священства. На похоронах дня 23.VII. с. р. зібралися в великім числі не тільки парохіяни, але і ширші круги громадянства при участі 20 священників. О декан Скобельський в прощі над гробом в сердечних словах згадав покійного.

Вічна Йому пам'ять!

Нові книжки.

Свщ. Др. Я. Левицький: Пастирське Богослове (Годегетика). Вид. „Добра Книжка“ 86. випуск. Львів 1928. Стор. 176. Рецензію сеї потрібної й замітної публікації в нашій богословській літературі подамо пізнійше.

Акафист Благовіщенню Преч. Діви Марії переклав і поясненнями заосмотрив о. Мих. Баричко. „Видавництво Чина Св. Василя В. в Жовкві.“ 1927. Стор. 108, малий формат. З відповідними образками. Книжечка має апробату Митроп. Ординаріату „для приватного ужитку вірних“.

Люїс Вволлес—Бен Гур, історична повість з часів Христа. Львів 1928. „Добра книжка“ (Бібліотека історичних повістей), стор. 192, мал. 8°.

Се переклад, а zarazом скорочення великого історичного твору англійського письменника Л. Вволлеса, котрий змальовує історію Юди, сина жидівського князя Гура, що поставив собі за ціль життя звільнити рідний край з римської неволі та відомстити на Римлянах кривди, які вони вчинили йому і його найближшій родині та загалом цілому жидівському народови. Щоби ту ціль досягнути, підготовлює Юда при допомозі Симоніда, управителя свого велитенського майна, заговор проти Римлян, збирає і вишколює бойові відділи, щоби вони в рішаючу хвилю могли виступити проти Римлян. Відділи ті мав Юда віддати під прикази Царя Ізраїльського, Месії, що саме тоді появився і проповідував свою науку, потверджуючи її численними чудами. Окруження Юди мало неоднаковий погляд на ціль появи Месії. Симонід був переконаний, що Месія має бути виключно земним володарем, а тому, що на підставі св. Письма сей володар буде бідний та прийде без слуг і без війська—то Юда має віддати йому в услуги свої багатства і сили. А мудрець Балтазар, один із трьох мудрців, що їм першим було обявлене народження Месії, твердив, що Месія буде тільки володарем душ. Під впливом тих двох тверджень Юда вагався у своїх поглядах на Ісуса. Щойно добровільні муки Ісусові, а головню його смерть на Голгофті переконали Юду і Симоніда в правдивости Балтазарового погляду. На Голгофті зрозуміли вони ціль Месієвого приходу на землю і побачили ясно, що Ісусове царство не там, де Давидів престіл, а там, де друге, щасливе й вічне життя, і вони оба під хрестом визнали божество Ісуса.

Ціла повість зображена на тлі появи Месії на землі та в високопоетичних образках змальовує сильну віру і тужливе вижидання Месії серед жидів та загалом усіх народів Орієнту. Деякі картини, прим. стріча трьох мудрців в пустині

і їх пошукування за народженням Месією, поява Івана Предтечі над берегами Йордану, візд Ісуса в Єрусалим на свято пасхи та uzдоровлення прокаженної вдови Гур і її дочки Тірзи—роблять своїм епічним змальованням та сильною динамікою могутче вражіння.

Велика шкода, що видавництво видало твір в скороченню і то скороченню не конче удаднім, де поодинокі частини часто рвуться, не задержуючи між собою належного звязку так, що на цілім творі видно через се поспіх, доривочність і необґрунтованість. Було би дуже бажаним, щоби видавництво видало сю повість другим накладом, але вже повну, не скорочену.

Книжка повинна найтися в кожній читальні, в кожній парох. бібліотеці, оо. Душпастирі повинні її розкинути головню між сільську молодь, котру починають руйнувати безбожницькі кличі і неморальна лектура.

п. П. Хомин

Сотник Борис Монкевич—Слідами новітніх Запоріжців. Львів 1928. „Добра Книжка“ (Бібліотека історичних повістей), стор. 208. Додаток (ілюстрації), мал. 8^о.

Є се історія Запоріжського Корпусу—писана у формі споминів активним членом тогож корпусу. Обнимають вони тільки одну добу історії Запоріжського Корпусу, т. є. від часу залишення Київa в січні 1918. року, коли то з останків ріжних українських полків створено Запоріжський Загін, аж до гетьманського перевороту, себто менш більш до кінця квітня тогож року. За той короткий час невеличкий загін ріс так, що вже в Києві по прогнанню большевиків сформовано із загону дивізію, а по заняттю дивізією майже цілого Лівобережжя розвернулася вона у Харкові в окремий Запоріжський Корпус. Команду над корпусом обняв отаман Натієв, першою дивізією, що мала за завдання зайняти Крим, командував полковник Петро Болбочан, а другою, що мала заняти Донецький басейн, полк. Сікевич.

Автор описує докладно успішні операції Запоріжців на Лівобережжю аж по Харків, а після розділу корпусу на дві окремі оперативні групи, удадний похід групи під командою Болбочана для завойовання Криму.

По гетьманським перевороті Запоріжці не розбіглися, але постановили дальше служити зі зброєю в руках державі, бо в державному життю військову справу ставили на першій пляні.

Запоріжський Корпус се сильна бойова група, зложена у 80% з старшин, патріотично настроєна, здисциплінована, хоробра. Де появилася, всюди вносила лад і порядок, у своїх збуджувала захоплення, ворогів примушувала ставитись льояльно до Укр. Держави та узнавати її авторитет, тому й вороги не любили її та вперто називали Запоріжців „шовіністами і реакціонерами“. На жаль і Уряд Центральної

Ради у своїм великім демократизмі своїми поглядами на цей многонадійний кадр будучої армії часто не ріжнився від ворогів і своєю поведінкою замість піддержувати Запоріжців, кидав їм тільки колоди під ноги.

Душею Корпусу був полковник Петро Болбочан, одна з найяскравіших постатей в корпусі, великий організатор та дійсно талановитий полководець, що, коли ходило о добро держави, не завагався спротивитись і зарядженням Уряду, на чолі котрого стояли люди, що часто не доросли були до своїх завдань.

Спомини написані дуже цікаво і талановито, держать вони читача весь час у радіснім напруженню, збуджують гордість, що і ми в час національного зриву мали таке славне військо, та біль, чому ми, маючи його, не змогли збудувати держави.

Авторови належить велика вдячність за се, що не дав, щоби славні подвиги тих новітніх Запоріжців пішли в забуття, але зберіг їх для нащадків, вказуючи їм, головню молоді, що „хоч пропало славне Запорожя, та не пропала слава“, і та слава має кріпила їх у днях неволі і зневіри та заставляти їх до жертвенної служби в користь Рідного Краю.

Видавництву „Добра Книжка“ побажатиб, щоби видавало якнайбільше таких книжок та ширило тим національну гордість і активність серед найширших кругів нашого народу.

о. П. Хомин

Осип Лещук — Кроваві сліди, оповідання з визвольної війни. Львів 1928. „Добра Книжка“ (Бібліотека істор. повістий), стор. 164, мал. 8".

Се вже третя, обговорювана нами, книжка, що її видало вельми рухливе видавництво „Добро Книжка“ як чергове число бібліотеки історичних повістий. Є се оповідання з часів нашої визвольної війни в Галичині і повинно би властиво називатися „Олекса Коцур“ від імени головного героя. Змальовує нам автор хоробрість і геройські подвиги вістуна, а відтак четаря, Олекси Коцура, в районі наших військ під Равою. Літературно оповідання слабе, та як лектура для простолюддя є воно незрівняне. Популярність оповідання, цікаві, нераз аж неймовірні ситуації, зворушливі картини, що годні витиснути сльози з очей, а при тім ціле оповідання надихнуте горячою любовю до Бога і батьківщини—отсе ті добрі сторони, що роблять книжку цінною і вельми бажаною лектурою для нашого простолюддя і з того погляду книжка повинна знайтись в кождім нашім селі і то в більшому числі примірників.

о. П. Хомин

Всячина

Дискусії про візантинізм. Митрополичий Ординаріят оголосив в „Архієпархіяльних Відомостях“ ч. III. з с. р. і вислав до редакцій наших католицьких часописів таке рішення:

„З огляду на се, що добро св. Церкви і нашої суспільности вимагає злуки всіх сил проти пропаганди ворогів св. віри, а публіцистична дискусія про візантинізм і латинізацію, або обрядовість і западність розбиває ті сили і тим самим вже шкодить католицькій справі, як також і на те, що ті, котрі беруть участь в тій дискусії, поступають нераз проти християнської любови ближнього і в розгарі боротьби допускаються промахів проти католицької доктрини і духа св. Католицької Церкви і її часті—Західної Церкви, не розрізняючи достаточнo Вселенської Церкви та неправдиво представляють наміри Кат. Церкви відносно восточних, Митрополичий Ординаріят взиває Редакції католицьких часописів, що виходять на території Львівської Архієпархії, священників і вірних, замешкалих на тій території, заперестати всяку дискусію на сю тему“.

Розуміємо інтенцію Високопреосвященного Митроп. Ординаріату, і радо підчиняємося його зарядженню. Однак те-
нор сього зарядження розуміємо так, що тільки дискусії по л е м і ч н о г о характеру на тему візантинізму й латинізму мають бути засистовані, бо власне вони дали причину до такого зарядження. Якби заперестати всяке (й чисто предметове, академічне) розглядання обрядових проблемів, то наш часопис, присвячений церковним справам, був би надто обмежений, а се либонь не є інтенцією наведеного зарядження. Зрештою постараємося о автентичне пояснення, й застосуємося до нього.

Редакція

Наш Митрополит Андрей за границею, вертаючи сього літа з Риму, відвідав еп. Нярадія в Крижевцях, а з ним разом відвідав нашу українську парохію Шід (в Славонії), де СС. Василіянки мають сирітський захист. Потім оба архієреї загостили до Руського Керестура, головного центра бачванських Українців, де під той час перебував також о. Г. Костельник. Відти архієреї—в товаристві о. крил. В. Томовича, який приїхав до Керестура два дні скорше й в неділю 12.VIII. співав Службу Божу—поїхали до Ужгороду, де відбулася єпископська конференція (частинне продовження львівської конференції єпископів). З Ужгороду архієреї, разом з еп. Будкою і місцевим владикою Петром, поїхали до Мукачева, де своєю присутністю звеличали празник Успення Преч. Діви—в церкві оо. Василіян на „Чернечій горі“. У всіх тих місцевостях Митрополит мав промови до народу.

Сплетні польських часописів, що Митрополит покине свій львівський престол і займе якесь вище становище в Римі, є вповні безпідставні.

Вже щось є. Виділ вдовичо-сирітського фонду вже доконав купна камениці у Львові на Болоні ч. 24. Камениця со-лідно будована, має два поверхи, офіщини, більший город і поміщує 21 льокаторських партій (помешкання покищо всі заняті). Ціна купна виносить щось понад 100.000 зл. На ту суму зложилися: 2245 ам. доларів за звальоризовані заставні листи Земельного Банку; проценти, добивані до залізного фонду в висоті 1%; оказійні датки. До того ще треба було зятягнути позичку в висоті 59.000 зл.

Дякувати Богу, вже щось є! А при нинішній системі стягання датків можна мати надію, що майно вдовичо-сирітського фонду що року буде значно збільшуватися. При тій нагоді годиться піднести працю і заслугу Виділу, який не жалує трудів для добра фонду.

Ляндсфордське чудо. Американські часописи „Родина“ й „Американський Руський Вістник“ (се „угро-руські“ часописи), цитуючи також різні англійські часописи, доносять точніші описи небувалого чуда, яке для нас тим цікавіше й цінніше, що сталося в родині нашої віри і на-родности. Після тих описів річ малася ось як:

В місті Landsford Pa (Пенсильванія) перед п'ятьома роками пострадав у фабриці 22 літний парубок Михайло Куцько, якого родичі походять з Закарпаття і є Українцями (Русняками) гр. католиками. Машина зломилася йому хребет, а він через весь час терпеливо зносив своє каліцтво і болі. І Михайло і його родичі були дуже побожні — всі належали до „рожанцевого товариства“. Коли Михайло задля недуги під кінець життя вже не міг відмовляти приписаних молитов, то за нього відмовляв їх його батько Іван. Дня 9. VII. с. р. Михайло висповідався, запричащався і прийняв масло-святіє, а 11. VII. помер у шпиталі. Зі шпиталю родичі взяли його тіло до хати, і тут мати дала мертвому синові на руки свою коронку (вервицю). Ся коронка була вже стара, зви-чайна, галочки мала з дерева. І власне з тою коро-нкою сталося чудо.

Вечером 11. VII., коли родичі і знакомі сиділи біля мерця, побачили, що п'ять галочок на тій коронці розцвилися зовсім як мала біла лелія. В четвер 12. VII. по полудні вже розцвилася 12 галочок, в п'ятницю 17, а в суботу було розцвилася 23 галочки (усіх галочок на коронці є 59). Галочки розцвитали поволі на очах видців. В суботу 14. VII. похоро-нено молодця, а коронку з розцвилася галочками місцевий парох сховав до кивота для досліду духовної влади.

Чудо сейчас розголосилось і тисячі й тисячі людей при-ходило й приїздило (одного дня нараховано 1500 авт) по-

дивитися бодай на хату, де чудо сталося, бо всі не могли дістатися до середини хати.

З описів американських часописів виходить, що се не „американський гумбуг“, але дійсний факт, який так дуже нагадує „Аронову палицю“.

Декрети Апостольської Столиці. 1. Пасивна асистенція при вінчанні. В актах Apostolicae Sedis XX, 120 оголошено слідує рішення до Кодексу з 1013, 1928: „An in canone 1102, § 1 revocata sit facultas, alicubi a S. Sede concessam passive assistendi matrimoniu, mixtis illicitis? R. Affirmative.“ Наведена постанова кодексу так каже: „In matrimoniis inter partem catholicam et partem acatholicam interrogationes de consensu fieri debent secundum praescriptum can. 1095, § 1, o 3 (parochus vel ordinarius requirant excipiantque contrahentium consensum“).

Значить: при супружествах мішаних (оскільки на такі після can. 1060 розрішено) священник, який асистує, має питати о згоду т. зн., що пасивна асистенція є виключена.

2. Арт. VIII. декрету „Ne temere“ і can. 1098 нового кодексу. Арт. VIII. декр. „Ne temere“ каже: „Si contingat, ut in aliqua regione parochus loci vel ordinarius aut sacerdos ab eis delegatus, coram quo matrimonium celebrari queat, haberi non possit neque rerum conditio a mense iam perseveret, matrimonium valide et licite iniri potest emissio a sponsibus formali consensu coram duobus testibus“.

А новий Кодекс в can. 1098 приписує: „Si haberi vel adiri nequeat sine gravi incommodo parochus vel ordinarius vel sacerdos delegatus qui matrimonio assistat ad normam canonum 1095, 1096.“

1. In mortis periculo validum et licitum est matrimonium contractum coram solis testibus; et etiam extra mortis periculum, dummodo prudenter praevideatur eam rerum conditionem esse per mensem duraturam.

2. In utroque casu, si praesto sit alius sacerdos, qui adesse possit, vocari et una cum testibus matrimonio assistere debet, salva coniugii validitate coram solis testibus“.

Кодекс різниться від „Ne temere“ остільки, що після кодексу, як услівя важности супружа, є „розумне передбачування, що такий стан потребає через місяць“, а після „Ne temere“, що такий стан саме вже требає від місяця.

Конкордат і податки. Арт. XV. конкордату допускає оподаткування духовних, їхніх маєтків і маєтків церковних правних осіб — на рівні з особами і маєтками горожан Річипосполитої і світських правних осіб, однак крім будинків присвячених богослуженню і т. д. та маєтків і титулів правних, яких доходи є призначені на потреби релігійного культу і не причислюються до особистих доходів бенефіціарів.

Відклично до початкового уступу сього Артикулу вимірили деякі комунальні звязи (громади) податок і від церковних ґрунтів (записаних легатарами на церкву згл. на богослужební фундації в части).

Міністерство внутрішніх справ в порозумінні з Мін. Скарбу вияснило комунікатом, що така практика є неслухна. Церковне поле після громадського закону з 12. серпня 1866 р. § 83 — який до нині не знесений і обов'язує, є вільне від оподаткування аж до зміни сього закону через сойм.

Виходить, що де такий случай оподаткування церковного поля зайшов, — парох (завідатель) повинен внести рекурс до воевідства, а навіть до міністерства внутрішніх справ з покликом на повисший міністерський комунікат і на наведений закон.

— Після громадського закону (Ustawa gminna) з дня 12. серпня 1866 р. § 83 парохі (завідателі) є звільнені від „доогового податку“.

§ 83 сього закона каже: Do opłacania dodatków do podatków bezpośrednich, niemniej do posług, robót nie mogą być pociągani:

b) pasterze dusz co do ich kongreg. Закон сей не є формально знесений і в давній Галичині далше обов'язує, тому вказаним є вносити рекурси. (Для догідности наведено закон дослівно по польськи).

Англійська палата громад зі згляду на се, що великдень враз зі святами від нього зависимими припадати може в часі від 22. марта до 25. квітня, а ріжниці, які виходять між великоднем одного, а великоднем слідующего року, відбиваються дуже так на суспільнім, як і економічним житті — прийняла проект закона, після якого великдень припадавби на будуче в другу неділю місяця квітня т. є найскорше 8, а найпізніше 14. квітня. Ся постанова потребує апробати короля. Очевидно, що уряд, перед предложенням ухвали королеви до затвердження, мусить перше порозумітися з церковними властями і з Лігою Народів, куди вже свого часу (між иншими) передав проект реформи календаря др. Р. Блохман (гл. Нива 1927. ч. 12). Від англійської Церкви може і не буде спротиву сьому задуманому нововведенню, однак католицька Церква ледви признає якунебудь реформу календаря, яка відкидає рішення 1. нікейського Собора щодо святкування великодня.

Греція і григоріянський календар. Як відомо, в греко-православній церкві в Греції заведено недавно через духовні власти григоріянський календар. Та проти сього введення заворушився православний нарід і низше православне духовенство. Хоч робиться натиск від церковної влади на духовенство і нарід, щоби перевести ухвалу введення в цер-

ковні богослуження григоріянського календаря, то однак багато народу і духовенства святкує свята після дотеперішнього юліянського календаря, бо вважає григоріянський календар протицерковним і неканонічним. — Ось випадок, який ілюструє боротьбу старого календаря з новим, а стався він 27. 9. 1927. р. у Церкві св. Івана Богослова на передмістію Атен. О 9. год. вечером в навечеріє того дня зібралося перед церквою около 2000 людей, щоби відіпразнувати всеночним бдінієм празник Воздвиження Чесного Хреста. О 11. годині в ночі вислано було від властей поліцію, щоби утримувала лад. Тимчасом рознеслася була чутка, що від півночі явився полумінний хрест. Світлість його через пів години освітляла згадану церкву і весь нарід, який там був зібрался, якби з електричного рефлектора. Після пів години стала ясність блідніти, поки з часом зовсім не щезла. Се вчинило на зібраний там нарід велике вражіння: нарід впав на землю, співаючи побожні пісні і молячися до 4. години рано.

Всі були пореконані, що се було чудо, яким була потвержена правдивість святкування свят після старого календаря. — Ми не входимо — пише загребський „Katolički List“ ч. 79. с. р. — в критичність сього подання, тільки констатуємо дійсність, як православний нарід є відданий традиційному консерватизмови в справі календарської реформи.

„Екзрбіс — Imprimatur — Дозволяється печатати. Є се знак, що дану духовну чи богословську книжку можна читати і поширяти. Таке розрішення є потрібне хочби і на видання св. Письма. — Пропаганда більшовицька, щоби поширитися в Китаю, взялася на спосіб; скриваючися під набожною покривкою, комуністичні агенти стали там поширяти св. Письмо власного видання, але і власної редакції. В пророчих книгах повкладали в уста пророків палкі промови наймодернійших більшовицьких революціонерів. Після донесення з Шанхаю переловлено там і замкнено багацько таких комуністичних місіонарів, які продавали так пофалшовані біблії. Католицька Церква хоронить своїх вірних перед подібними надужиттями і обманами „розрішеннями на печатання“ зі сторони висших духовних властей.

Рада народніх комісарів в совітській Росії запевнила баптистичним і методистичним проповідникам повну свободу їхньої пропаганди. Є се новий доказ, що більшовизм нарочним припинюванням російського православ'я працює над знищенням християнства в Росії. Саме для того отвирає він охотно поле до роботи леда якій протестантській секті, щоби тим способом унеможливити всяку роботу католицьких священиків і православних єпископів і священників.

Голова православної „Тихонівської“ Церкви, митрополит Сергій з Нижнього Новгороду скомпромітувався з своєю уступчивістю супроти совітів. Їхньої ласки ані спра-

ведливості не зискав, зате спричинив дальший розпад в рядах православних. Зараз перший прояв сеї роботи, оголошуючий помиріння православної Церкви з совітською владою, наразив його на опір. Як каже „Красная Газета“, більше чим в 90% православних парохій се митрополічне письмо не було проголошене. — Та ще сумнійше вийшло для митрополита Сергія враз з його синодальним співробітником єпископом серпухівським, як вони на 10-літній ювілей совітських республік зарядили урочисті молебні за большевицьку владу при торжественних богослуженнях. Заграничні Росіяни назвали се „цинізмом“, а дома православний нарід в багато місцевостях навіть насильно заборонив відправу таких богослужень. („За Свободу“ ч. 96).

В Серпухові під Москвою зневажив нарід чинно єпископа Сергія, коли той хотів в церкві прочитати зарядження молебенів за совітську владу. Се заворушення в своїй православній церкві хотів митрополит Сергій новим „пастирським листом“ утихомирити. В сім листі хвалиться митрополит своїм лояльним становищем супроти большевицької влади та взиває єпископів, священників і нарід, щоби помогли йому усунути великі непорядки в православній Церкві. Однак по сім другим письмі стали опускати його багато єпископів і священників. Загально шанований петроградський митрополит Йосиф, задля спротиву в сій роботі митрополитови Сергієви, зістав через большевиків позбавлений свого місця і вигнаний з Петрограду враз з його двома вікаріями, єпископом Димитрієм Гдовським і єпископом Сергієм Копорським; ціла парохія петроградська відкинула становище митрополита Сергія.

А з другої сторони як відплатилася совітська влада? „Набат“ в числі 17. пише: „Найсвятійший синод видав до церковних організацій письмо, в яким з очима, зверненими смиренно до неба, доводить, що совітська влада є від Бога, що комуністи є правноправними наслідниками Христовими, тому ми повинні в храмах співати молебні за довге пановання совітської влади і її провідників“. „Сі богобойні драби, (рясофорные жулики) знають добре, що ані большевицька влада, ані комуністи не просять о таку услугу, та що „безбожники“ будуть постійно воювати так з чорносотенними попами, як і з тими, що перефарбували себе на червоно.“ — Ся компромісова робота голови „Тихонівської Церкви“ покінчилася цілковитою невдачею: у власних рядах спричинила страшний розпад, а зі сторони большевиків викликала цинічну наругу! А се останнє було чейже легко до предвидження — кінчить Apoſtolat sv. Cyrilla a Methodiĕ (ч. 7. за 1928. р).

Між єпископами, які не годяться з церковно-політичним становищем митрополита Сергія і його уступчивістю перед большевицьким насиллям, знаходиться і митрополит Ярославський Аґатанґел, якого померший патріярх Тихон уважав

своїм заступником, але який, як вернув був з большевицького заслання на Сибір, застав вже на своїм місці митрополита Сергія. До Агатангела прилучилося ще п'ять єпископів і то самих визначніших. Більшовицька влада доцільно поступає проти православної Церкви, висилає єпископів і священників на далекі вигнання або замикає їх по в'язницях і убиваючи їх, маєтки церковні рабує (гарно сказавши — конфіскує), жіночі монастирі, які дотепер ще терпіла, забирає, а всіми середниками підпомагає безбожну пропаганду, особливо серед молоді.

Союз безбожників в районі Москви збирав статистичні дані про релігійність тамошніх шкільних „семилітків“. Анкетні листки були окремі для хлопців, значені: М(альчик) і для дівчат з буквою Д(євченка), а питання були: 1—чи вірить в Бога? 2 — чи молиться? а 3 — чи ходить до церкви? На сі питання мали дати відповідь + (так) або — (ні). До третього питання було додаткове питання, чи ходить до церкви з власної волі чи з примусу, але на сі питання діти не дали відповіді. Анкетні листки роздано 615 дітям.—1. Як не віруючі в Бога подали 183 М т. є. 77,9 проц., а 175 Д т. є. 46,1 проц., — разом 58,2 проц. Віруючих в Бога було 52 М т. є. 22,1 проц. а 105 Д, 53,9 проц. — разом 41,8 проц. 2. Тих що моляться: 40 М, т. є. 17 проц., а 169 Д, т. є. 44,5 проц. — разом 34 проц. 3. До церкви ходило: 40 М, т. є. 17 проц., а 154 Д, т. є. 40,5 проц. — разом 31,5 проц. На анкетні листки відповіло 235 М і 380 Д! — Значить: „Около 42 проц. дітей, опускаючи совітські школи, (а дівчат більше чим половина) є затроєних „набоженською хворобою“ пише А. Тазарев в „Антірелігіознику“ ч. 3, за 1928 р., і виходить, що совітським дітям набожність не є зовсім чужою, тай що молодий пролетаріат не є з своєї природи — безбожний.

Жидівство і християнство. Американський фільм життя Христа під назвою: „Цар царів“ визвав енергічні протести всього жидівського світа. Жидівська масонська льожа „Бнай Бріт“ добилася перегляду фільму, з якого під впливом жидівської цензури над християнами пропущено цілий ряд епізодів, які загрожували відродженням оживлених пересудів проти жидів“. Особливу увагу звернено на суд над Спасителем, причім „Бнай Бріт“ зажадав і добився такого осудження Христа, яке звалося б відповідальність за нього не на жидів, як се в фільмі було представлено (особливо на первосвященника Каяфу), а на представителів римської влади. Та навіть при таких змінах жадали жиди і добилися недопущення поправленого фільму в сторах східної Європи, „де ще єстєує антисемітизм і де представлення тої давньої легенди може його укріпити“.

Розклад релігійного життя в сектах. Американська „свобода і воля“ зовсім не вийшла на по-

житок для релігійного життя різних сект. В Злучених Державах північної Америки числять нині з горою 200 різних протестантських і англіканських сект. Виросли вони як гриби по дощі, повиставляли собі церкви (доми молитви), щоби їх по часі лишити порожніми. В часописі „Mc Calles Magazine“ пише якийсь I. Clover, що в одній Унії (Злуч. півн. Ам. Державах) є з горою 1000 опущених, порожніх сектарських домів молитви. В Oxford Juntion пан preacher — прічер (провідник сектарський) скільки раз виїжджав з своєю родиною на довші вакації, замикав свою церкву. Не дивно, що така церква мусить з часом зовсім опустіти.

Поворот до стародавніх церковних практик. Сьогоднішнє церковне життя вимагає щораз то більшої праці около людських душ, особливо дітей і молоді. В перших віках христіянства в цій роботі помагали жінщини, які навіть носили спеціальну назву „діяконіси“. Гідність „діяконіс“ уділювано з великими обрядовими чинами, які носили назву „посвячення“. — Потреби сьогоднішнього життя вказують на кінечність покликати сю старохристіянську постанову знов до обнови, притягаючи жінщини до чинної роботи коло душпастирства і роблячи їх причасницями в т. зв. мірським апостоліаті. На Западі такі жінщини вже працюють і називаються „парохіяльними помічницями“. В Познанщині вже пробують також вводити сю практику і в тій цілі наладжують в самім Познанню відповідні курси, де жінщини будуть підготовлятися до чинної співпраці в парохіях.

Найбільшим нещастям для франдуських католиків є грізний недостаток священиків. Із 36.000 парохій є більше чим 12.000 — необсаджених, а з священиків більше чим третина перейшла вже 60-й рік життя, коли тим часом не стає вже фізичних сил — при найбільшій ревности — заспокоїти духовні потреби вірних. Сей сумний стан погіршила світова війна, в часі якої на побоевищах Франції полягло 3101 католицьких священиків, 1517 питомців духовних семинарій. Та корінь зла сягає далеко глибше. Приплив до священничих семинарій загамувала відхристіанізована франдуська школа і обробовані з майна Церква в часі 1905. до 1906. року. Праця до загину в соціально-зіпсованих і zdeгенерованих франдуських відносинах, а притім жебраче життя — животіння в дожданні на милостиню — та старання, яким ремеслом заробити на вегетовання, усміхається кождому, хто хотівби посвятитися на службу Богу. До такої самопосвяти то вже треба мати велику силу божої благодати.

Три Сл. Божі на день позволив святійший Отець служити священикам у франдуському департаменті Pegrignan, (в східних Піренеях), бо там дуже мале число священиків, а кождий з них управляє трьома — чотирма парохіями. Люди

знають оцінити сю працю і посвяту священників і в більшому числі являються на богослуження.

Після останньої статистики числаа Німеччина 20,785,293 католиків, а 42,375,500 протестантів. Для образования духовенства мала Німеччина для протестантів 10 богословських факультетів, на яких було 1103 євангеліцьких богословів. Католицьких богословів було тимчасом 1413, хоч католики мають тільки 3 богословські факультети і 5 богословських вищих шкіл. Як показується, німецькі протестанти мають далеко більший недостаток богословського нарібку, чим католики. А ще сумнійше вийшлаби статистика, яка хотілаби виказати скільки віруючих християн є в тім відносно малім числі протестантських богословів.

В обороні свят і святочного відпочинку виступило баварське правительство, заборонюючи в недільні дні працю в торгівлі і промислі. Та попри сю заборону недільної праці в торгівлі і промислі звернено там ще увагу і на спорт, бо спортові забави і вправи часом більше відтягають людей, особливо молодь від Служби Божої, чим відмикання крамів в неділі і свята. Ввійшло воно вже в привичку, що всякі спортові змагання, гімнастичні вправи та тим подібні зібрання організуються саме в тім часі, коли по церквах правляться Сл. Божі. Через се молодіж і видці не мають можности пробувати в церквах на богослуженнях, бо спішається навіть з далеких сторін на грища і гімнастичні поля, щоби брати участь в спортових ігрищах. Саме тому видав баварський уряд 2. липня с. р. розпорядження, щоби кожде таке ігрище, як тільки організується в ранніх годинах, коли по церквах правляться богослуження, мало дозвіл від влади.

І в нас не зашкодилоби подібне зарядження.

Звертаємо увагу на передовицю в теперішньому числі „Ниви“. Хоч вона є частиною розвідки „Спір про епikleзу“, всежтаки становить для себе релятивну цілість, і можна її зрозуміти й без попередніх частин. Вп. Читачі знайдуть у ній засади психології грецького і латинського обрядів, без чого неможливо ані приступити до належного вирішення наших обрядових квестій.

Печатається з дозволенням Митрополичого Ординаріату у Львові

Редактор - видавець о. Др. Гавриїл Костельник

З друкарні Ставропігійського Інституту у Львові